

Cinege

Vasi Madártani Tájékoztató

28. szám

Ornithological Newsletter of Vas County

The issue 28th

Szerkesztette:

Gyurácz József

Editor:

J. Gyurácz

Szombathely

2023

**Csaba József (1903-1983) és Schmidt Egon (1931-2023)
emlékének**

In memory of József Csaba and Egon Schmidt

ISSN 1416-6356

ISSN 1786-2000 on-line változat

Kiadja a

Chernel István Madártani és Természetvédelmi Egyesület

I. Chernel Ornithological and Nature Conservation Society

(MME 8. Sz. Vas vármegyei Helyi Csoportja, The Vas County Group of MME/BirdLife Hungary)

9700 Szombathely, Károlyi G. tér 4., honlap: www.chernelmte.extra.hu,

<https://www.facebook.com/tomordi.madarvarta>

dr.habil. Gyurácz József

elnök/president

dr. Kóta András

titkár/secretary

Horváth Ildikó

gazdasági vezető/economic secretary

dr. Bánhidi Péter

Illés Péter

alelnök/vice-president

Lőrincz Csilla

titkárhelyettes/vice-secretary

Tartalom

EGYESÜLETI ÉLET	Oldal
Visszatekintés 2023-ra	5
TERMÉSZETVÉDELEM	
<i>Szentirmai István, Harsányi Krisztián: Az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság madártani tevékenységei 2023-ban</i>	7
<i>Orbán Attila: Vas vármegyei parlagi sas (<i>Aquila heliaca</i>) fészkelés 2023-ban</i>	15
MONITORING, FAUNISZTIKA	
<i>Kóta András: A fehér gólya (<i>Ciconia ciconia</i>) állományfelmérése Vas vármegyében 2023-ban</i>	17
<i>Gyurácz József, Bánhidi Péter: Madárgyűrűzés a Tömördi Madárvártán 2023-ban</i>	21
<i>Gyurácz József, Bánhidi Péter, Góczán Éva, Góczán József, Illés Péter, Kalmár Sándor, Kiss Csilla, Koszorús Péter, Lukács Zoltán, Polovitzer Péter, Szentendrey Géza: Fészkelő madárpopulációk időbeli változása és térbeli eloszlása madárgyűrűzési adatok alapján</i>	26
<i>Gyurácz József, Gombos Katalin, Winkler Dániel: Harkályfajok (<i>Picidae spp.</i>) kor- és ivararánya, élőhely-választása madárgyűrűzési adatok alapján</i>	37
<i>Harsányi Krisztián: Színes gyűrűs jelölések és megkerülések, illetve megfogás nélkül azonosított fémgyűrűs madarak Vasban - 2023</i>	43
<i>Kóta András: Érdekes megfigyelések Vas vármegyében 2023-ban</i>	46
<i>Illés Péter: Tíz lábú rákok (<i>Decapoda</i>) Vas vármegyében és a Kőszegi-hegységben</i>	50
<i>Szinetár Csaba, Harsányi Krisztián: Adatok a Rába vasi szakaszának 2023. évi kérészrajzásaihoz (<i>Palingenia longicauda, Ephoron virgo</i>)</i>	57
<i>Balogh Lajos: Az erdei tulipán (<i>Tulipa sylvestris</i>) lappangó évszázadai hazánkban – Csaba József emlékének</i>	60
KRÓNIKA	
<i>Gyurácz József: Csaba Józsefre (1903-1983) emlékeztünk</i>	65
<i>Gyurácz József: Schmidt Egontól (1931-2023) búcsúzunk</i>	68
<i>Gyurácz József: Beszámoló a „Chernel nyomában” tanösvény avatásáról és a „Vasi természetvédelmi konferencia 2023” rendezvényről</i>	70
<i>A Chernel István Madártani és Természetvédelmi Egyesület munkájának támogatói 2023-ban</i>	72

Contents

	Pages
SOCIETYLIFE	
Looking back on 2023	5
CONSERVATION	
<i>István Szentirmai, Krisztián Harsányi</i> : Bird protection activities by Őrség National Park Directorate in 2023	7
<i>Attila Orbán</i> : Breeding of the Eastern Imperial Eagle (<i>Aquila heliaca</i>) in Vas County, 2023	15
MONITORING ON THE FAUNA	
<i>András Kóta</i> : Results of the White Stork (<i>Ciconia ciconia</i>) monitoring project of Vas County in 2023	17
<i>József Gyurác, Péter Bánhidi</i> : Bird Ringing at the Tömörd Bird Ringing Station in 2023	21
<i>József Gyurác, Péter Bánhidi, Éva Góczán, József Góczán, Péter Illés, Sándor Kalmár, Csilla Kiss, Péter Koszorús, Zoltán Lukács, Péter Polovitzer, Géza Szentendrey</i> : Temporal change and spatial distribution of breeding bird populations based on bird ringing data	26
<i>József Gyurác, Katalin Gombos, Dániel Winkler</i> : Age and sex ratios, habitat selection of woodpecker species (<i>Picidae spp.</i>) based on bird ringing data	37
<i>Krisztián Harsányi</i> : Colour ringing of birds or metal ringed birds identified without being caught in Vas County, 2023	43
<i>András Kóta</i> : Avifaunistical data of the rare bird species in Vas County, 2023	46
<i>Péter Illés</i> : Decapod crustaceans (Decapoda) in Vas County and the Kőszeg Hills	50
<i>Csaba Szinetár, Krisztián Harsányi</i> : Data on the occurrence of the <i>Palingenia longicauda</i> and <i>Ephoron virgo</i> in 2023 on the Rába in Vas County	57
<i>Lajos Balogh</i> : The lurking centuries of the wild tulip (<i>Tulipa sylvestris</i>) in Hungary – To the memory of József Csaba	60
CHRONICLE	
<i>József Gyurác</i> : Remembering József Csaba (1903-1983)	65
<i>József Gyurác</i> : To the memory of Egon Schmidt (1931-2023)	68
<i>József Gyurác</i> : Report on the Vas County Nature Conservation Conference 2023	70
Sponsors of the <i>István Chernel</i> Ornithological and Nature Conservation Society in 2023	72

EGYESÜLETI ÉLET

Visszatekintés 2023-ra Looking back on 2023

The article lists the projects in 2023. Those not mentioned in the rest of this newsletter are: environmental education programs, awards, applications for funding.

Januárban részt vettünk az Országos Sasszinkron Vas vármegyei felmérésében, amelyet az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság szervezett. A Madárbarát Település mintaprojekt pályázatban nyertes Lócs és Halastó községekre az MME munkatársai kiszállították a madárvédelmi eszközöket, melyeknek januári kihelyezésében helyi csoportunk tagjai is segítettek. Február 18-án a Vas Megyei Mérnöki Kamara székházában tartottuk meg rendes évi taggyűlésünket, ahol a tagság meghallgatta és elfogadta a vezetőség 2022. évi szakmai és pénzügyi beszámolóját, valamint a helyi csoport 2023. évi munkatervét és költségvetését. Bekapcsolódtunk a teletől erdei fülesbaglyok országos felmérésébe, 34 felmért Vas vármegyei településen összesen 127 madarat számoltunk meg.

2022. március 24-től április 2-ig rendeztük meg a Tömördi Madárvárta tavaszi madárgyűrző programját. Március 25-én a Savaria Múzeum által szervezett, az év élőlényeit bemutató rendezvényen Dankovics Róbert tagtársunk az alpesi gőtéről, Gyurác József pedig a barkóscinegéről tartott előadást. Április 22-én elkezdtük az idei év Állandó Ráfordítású Gyűrzés (CES) programját a Tömördi Madárvártán, amelyen természetvédelmi terepgyakorlat keretében az ELTE szombathelyi biológianár képzésének hallgatói is részt vettek. Ezen a napon sok résztvevő társaságában adtuk át az Írott-kő Natúrpark által készített, „Chernel nyomában” című, Tömördtől a madárvártáig vezető tanösvényt. Az MME májusi közgyűlésén két tagtársunk is elismerésben részesült kimagasló madártani és természetvédelmi tevékenységéért. Az MME Örökös tagja kitüntetést kapta Lőrincz Csilla helyi csoportunk titkárhelyettese, Chernel István Emlékérmét vehetett át Harsányi Krisztián tagtársunk. Mindkettőjüknek szívből gratulálunk és további eredményes munkát kívánunk!

A fészkelő fehér gólyák felmérése mellett június második felében az Őrségi Nemzeti Park Igazgatósággal közösen rendeztük meg a fehér gólya fiókáinak látványgyűrzését Szombathelyen és környékén, Bükön, Répcelakon, Kőszegen és környékén valamint az Őrség néhány településén. A mintegy 650 érdeklődő 23

fészeknél összesen 68 fióka gyűrűzését figyelhette meg. Az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság munkatársaival együttműködve több ritka és veszélyeztetett madárfaj, pl. parlagi sas, barna kánya, vörös kánya, karmazsinpirók előfordulását és/vagy fészkelését állapítottuk meg és szükség esetén a védelmi intézkedéseket is segítettük. Július 6-án a Csányi Alapítvány a Gyermekekért Természetismereti és Idegen Nyelvi Táborának Jászberényből és Szentendréről érkező diákjai is részt vettek. Július 29-től november 5-ig folyamatosan működtettük a Tömördi Madárvárta Actio Hungarica madárgyűrűzési programját. Augusztus 10-én a Szombathelyi Televízió készített helyszíni riportot a madárvártáról, míg 12-én a Vas Vármegyei Önkormányzat megbízásából, a Vas Vármegyei Értékekről szóló film készítői a madárvártával kapcsolatos felvételeket forgatták. Augusztusban a madárvárta műműködési területén lévő rétek természetvédelmi célú szárazúzózását a nemescsói Jurisich Mezőgazdasági Zrt. közreműködésével valósítottuk meg. Szeptember 4-én, az Asztalkő Fesztiválon, Kőszegdoroszlón az Öko- és egészségudvar keretében folyt az ismeretterjesztés, ahol Illés Péter alelnök képviselte helyi csoportunkat.

Szeptember 8-9-én az MME Országos Elnöksége kihelyezett ülését helyi csoportunknál rendezte meg, melyen Gyurácz József tájékoztatta a résztvevőket a helyi csoport tevékenységéről és eredményeiről. Az ülésnek az ŐNPI Bechtold István Természetvédelmi Látogatóközpontja adott otthont Kőszegen. 9-én reggel az Elnökség bepillantott a Tömördi Madárvárta működésébe is. Szeptember 30-án, október 1-én a Tömördi Madárvártára szervezett madármegfigyeléssel bekapcsolódtunk az Európai Madármegfigyelő Napok akcióba. Októberben a Soproni Egyetem Erasmus ösztöndíjas portugál hallgatói ismerkedtek a madárvártán folyó szakami munkával. November 11-én az Őrségi Nemzeti Park Igazgatósággal közösen rendeztük meg a „Vasi természetvédelmi konferencia 2023” szakmai rendezvényt. Az MME 2023. évi, küldöttközgyűlésén Lendvai Imre, Szigetvári Erika és Takács Árpád képviselte csoportunkat. Ez évi tevékenységünkről is többször hírt adtunk különböző lapokban, rádiókban, tévékben és a Tömördi Madárvárta közösségi oldalán.

Tagtársainknak köszönjük áldozatkész segítségüket és további eredményes munkát kívánunk!

A *Chernel István* Madártani és Természetvédelmi Egyesület, MME Vas vármegyei Helyi Csoport vezetősége

TERMÉSZETVÉDELEM

Az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság madártani tevékenységei 2023-ban

Szentirmai István – Harsányi Krisztián

Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság
9941 Őriszentpéter, Városszer 57., e-mail: istvan.szentirmai@onpi.hu

I. Szentirmai, K. Harsányi: Ornithological activities of Őrség National Park Directorate in 2023

Őrség National Park Directorate carried out a number of ornithological activities in Vas county in 2023 as well. The first action of the year was the so-called eagle census coordinated by the directorate. We participated in the county-wide survey of rare and colonial nesting birds (RTM) and counted Common Sandpipers, Little Ringed Plovers and other protected bird species along the River Rába. We continued the monitoring of the White-backed woodpecker and Red-throated Flycatcher in the Kőszeg Mts. We completed the Common Bird Census (MMM) in 5 UTM quadrants within Őrség National Park. We received and treated high number of birds in our Bird Protection and Rescue Centre in Kőszeg. We checked altogether 232 medium-voltage electric poles for electrocuted birds. We organised several events for promoting bird protection. The yearly check of our artificial nest boxes was completed this year as well.

Az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság idén is számos madártani akcióban működött közre a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület terepmadarászaiival Vas vármegye területén. Az év első szervezett eseménye ezúttal is a sasszinkron megyei lebonyolítása volt. Az RTM program által érintett fajok felmérését is elvégeztük, továbbá a Rába védett szakaszát is bejártuk kenuval, elsősorban partimadár-revírek után kutatva. Folytattuk a Kőszegi-hegységben a fehérhátú fakopáncs és a kis légykapó felmérését. Elvégeztük az MMM program szerinti felméréseket 5 db UTM négyzetben. Összesen 232 közép feszültségű oszlopot ellenőriztünk le. Madárgyűrűzést folytattunk a Doroszlói-réten. A kőszegi Madárvédelmi Mentőközpontban idén is nagyszámú bekerült madarat láttunk el, továbbá népszerűsítő, szemléletformáló előadásokat, akciókat szerveztünk. Mesterséges odútelepeink rendszeres éves ellenőrzése is megtörtént összesen hat helyszínen.

Sasszinkron

A január közepi program hasonló részvétellel és a megfigyelt ragadozómadarak számában is hasonló eredménnyel zajlott, mint a korábbi években. A felmérés főbb eredményeit az alábbi táblázatban foglaltuk össze:

Érintett UTM négyzetek (2,5x2,5 km)	147 db
Megfigyelők csapatok száma	18 db
Összes ragadozó példányszáma	470
egerészölyv (<i>Buteo buteo</i>)	350 pld.
vörös vércse (<i>Falco tinnunculus</i>)	40 pld.
kékes rétihéja (<i>Circus cyaneus</i>)	29 pld.
rétisas (<i>Haliaeetus albicilla</i>)	8 pld.
karvaly (<i>Accipiter nisus</i>)	13 pld.
vörös kánya (<i>Milvus milvus</i>)	25 pld.
vándorsólyom (<i>Falco peregrinus</i>)	2 pld.
barna kánya (<i>Milvus migrans</i>)	3 pld.

Ritka és telepesen fészkelő madárfajok (RTM)

A felmérések az alább felsorolt madárfajokra terjedtek ki. Ezek közül a ragadozómadarakra vonatkozó eredményeket táblázatos formában foglaljuk össze, a többi fajt szövegesen írjuk le. A korábbi évekhez hasonlóan a **fehér gólya** (*Ciconia ciconia*) aktuális állományával a megszokott módon külön cikk foglalkozik (Kóta 2023).

Ragadozómadarak

faj	biztos revír	sikeres költés	sikertelen költés	kérdéses kimenetelű költés	látott fióka
fekete gólya (<i>Ciconia nigra</i>)	10	6	4		12
darázsölyv (<i>Pernis apivorus</i>)	4			4	
parlagi sas (<i>Aquila heliaca</i>)	1		1		
hamvas rétihéja (<i>Circus pygargus</i>)	0				
vörös kánya	1	1			2
barna kánya	5	3	1	1	6
rétisas	7	5	2		9
gyöngybagoly (<i>Tyto alba</i>)	5	3		2	21
kuvik (<i>Athene noctua</i>)	5	1		4	
törpekuvik (<i>Glaucidium passerinum</i>)	0				
füleskuvik (<i>Otus scops</i>)	6			6	
uhu (<i>Bubo bubo</i>)	4	1		3	1
uráli bagoly (<i>Strix uraliensis</i>)	0				
vándorsólyom	1	1			4

Daru (*Grus grus*): A Nádasd mellett megtelepedett daru-pár fészkelését idén is nyomon követtük, a madarak két fiókat repítettek.

Haris (*Crex crex*): Kőszegszerdahelynél 1, Vasegerszegnél 2, Bobánál 1, Mesterinél 1, az Órségi Nemzeti Park területén pedig 7 revírről volt tudomásunk. A

felmérés csak a legfrekvenciáltabb, rendszeresen használt költőhelyekre szorítkozott, így nem tekinthető teljesnek a vármegye területére.

Gólyatöcs (*Himantopus himantopus*): A rábapatyi északi kavicsbányatavon idén is megjelent a faj néhány egyede, de bizonyított költését nem rögzítettük a területen. A zátonyok a magasra nőtt növényzet miatt egyre kevésbé alkalmasak a fészkelésre.

Gulipán (*Recurvirostra avosetta*): Idén nem volt a fajnak bizonyított költése Vas vármegyében.

Küszvágó csér (*Sterna hirundo*): Az idei évben nem volt bizonyított fészkelése a fajnak.

Gyurgyalag (*Merops apiaster*) és **partifecske** (*Riparia riparia*): A Rába Szentgotthárd és Sárvár közötti szakaszán összesen 677 db költőüreget számoltunk a gyurgyalag esetében és 69-et a partifecske esetében. A vármegye kavicsbányáiban további 213 gyurgyalag és 143 partifecske költőüreget találtunk. Mivel néhány rendszeresen használt fészkelőhely kimaradt, a felmérés nem tekinthető teljesnek.

Vetési varjú (*Corvus frugilegus*): Április első felében ellenőriztük a megyében ismert telepeket. Az állományok túlnyomó része továbbra is Szombathely környékére koncentrálódik, valamint ezektől elkülönülve Szentgotthárdon találhatóak jelentősebb mennyiségben. A megyében 16 kisebb-nagyobb telepen összesen 1409 fészket számoltunk. A legnagyobb egyedszámban Szentgotthárdon (360), Szombathelyen a Pelikán parkban (330), Vépen (258) és Táplánszentkereszten (225 fészek) fészkeltek a madarak.

Fészkelő vízimadarak monitoringja a Rábán

2023-ben két alkalommal jártuk végig kenuval a Rába Szentgotthárd és Csákánydoroszló közötti védett szakaszát, először május elején, majd június elején. Az alábbiakban a két alkalom alatt megfigyelt maximális egyedszámokat adjuk meg, figyelembevéve azt is, hogy a fészkelő állományok megállapítása volt a célunk. Kis liléből (*Charadrius dubius*) és billegetőcankóból (*Actitis hypoleucos*) is 7-7 egyedet, erdei cankóból (*Tringa ochropus*) 3, réti cankóból (*Tringa glareola*) 2 és szürke cankóból (*Tringa nebularia*) 1 egyedet figyeltünk meg. Hegyi billegetőből (*Motacilla cinerea*) 15, jégmadárból (*Alcedo atthis*) pedig 9 egyedet számoltunk.

Fehérhátú fakopáncs és kis légykapó felmérés

A korábbi évekhez hasonlóan Igazgatóságunk az MME Vas Megyei Helyi Csoportjának tagjaival együttműködve az idei évben is elvégezte a fehérhátú fakopáncs (*Dendrocopos leucotos*) és kis légykapó (*Ficedula parva*) állományfelmérését a Kőszegi-hegységben. A felmérések 1-1 terepi napján összesen 12 felmérő vett részt. A felmérések eredményeiről a későbbiekben önálló cikk formájában számolunk be, így azokat itt nem részletezzük.

Mindennapi Madaraink Monitoringja (MMM)

2014 után egy nagyobb szünetet követően 2020-tól évente, így idén is elvégeztük az Őrségi Nemzeti Park határain belül korábban kijelölt 10 db. 2,5x2,5 km-es UTM négyzet közül 5 db felmérését.

Madárgyűrés a kőszegi legelőn

A Kőszegi Tájvédelmi Körzet Doroszlói-rétek nevű élőhelyrekonstrukciós területén idén két alkalommal volt lehetőségünk kihúzni a hálót (03.18-án és 03.22-én), 7 hálóval folyt a gyűrés a terület égeres-bokorfüzes részein. A vizsgálat során összesen 16 faj 81 egyedét jelöltük meg, és 8 példány lett visszafogva. A visszafogott madarak közül 6 példány az előző évben kapott gyűrűt ugyanezen a területen.

1. táblázat. A fogott madarak egyedszáma fajonkénti lebontásban (gyűrés+visszafogás).

Faj	Egyedszám	Faj	Egyedszám
Szécinege (<i>P.major</i>)	18+2	Cigánycsuk (<i>S. rubicola</i>)	2
Vörösbegy (<i>E. rubecula</i>)	18+2	Erdei szürkebegy (<i>P. modularis</i>)	2
Csilpcsalpfüzike (<i>Ph. collybita</i>)	15+3	Barátcinege (<i>P. palustris</i>)	1
Kék cinege (<i>C. caeruleus</i>)	7	Barátposzáta (<i>S. atricapilla</i>)	1
Erdei pinty (<i>F. coelebs</i>)	4	Citromsármány (<i>E. citrinella</i>)	1
Énekes rigó (<i>T. philomelos</i>)	3	Léprigó (<i>T. viscivorus</i>)	1
Fekete rigó (<i>T. merula</i>)	3+1	Őszapó (<i>A. caudatus</i>)	1
Tengelic (<i>C. carduelis</i>)	3	Sárgafejű királyka (<i>R. regulus</i>)	1

Középfeszültségű áramhálózat felmérése

2023-ban november közepéig három régióban (Bucsu, Ölbő, Lukácsháza) összesen 232 oszlopot ellenőriztünk, melyek alatt 23 áramütött madár tetemét

találtuk meg (főleg varjúfélék, egerészölyvek és vörös vércsék maradványait, de fehér gólyákét, balkáni gerlékét és zöld küllőét is). Az MME helyi csoportjának tagjai körében közzétett felhívásunkra négy önkéntes jelentkezett, akik a lakóhelyükhöz közel eső egy-egy szakasz végig járását vállalták. Felméréseik e sorok írásakor még folyamatban vannak.

Madármentés

A kőszegi Madárvédelmi Mentőközpontba 2022 novemberétől 2023 október végéig 57 madárfaj 462 sérült vagy elárvult egyede került be. A leggyakoribb fajok a fekete rigó (*Turdus merula*) (69), a füsti fecske (*Hirundo rustica*) (44), a molnárfecske (*Delichon urbica*) (34) és az egerészölyv (*Buteo buteo*) (24) voltak.

A mentőközpontban élő tartósan sérült madaraink közül az idei szezonban három fehér gólya (*Ciconia ciconia*) és egy vörös vércse (*Falco tinnunculus*) párnál volt sikeres költés. Az előbbieket összesen 9, az utóbbiak pedig 3 fiókát neveltek fel.

A fenti időszakban 241 madár repatriálására került sor, ebből 20 példány fokozottan védett fajhoz tartozott: 17 fehér gólya (*Ciconia ciconia*), 1 törpegém (*Ixobrychus minutus*), 2 kuvik (*Athene noctua*). A repatriált madarak természetvédelmi értéke összesen 9.500.000 Ft.

Ez idő alatt 17, a mentőközpontban gondozott és egyedi jelöléssel szabadon engedett madárról érkezett hír.

Tavasszal 8 nálunk telet fiatal fehér gólyát engedtünk szabadon a kőszegi legelőn, később közülük több példányról is érkezett visszajelzés. 3 példányt többször is megfigyeltünk vad gólyák társaságában, amint táplálékot keresgéltek a Doroszlói-réteken. 1 példány a szombathelyi szeméttelen, 1 pedig az ausztriai Apetlonban került távcső elé, hónapokkal az elengedésüket követően. 2 példányt elpusztulva találtak meg: egyet a kőszegi legelőn, egyet pedig a szombathelyi Király Sportlétesítmény egyik lámpája alatt.

Idős, sérülten bekerült, majd később egészségesen szabadon engedett fehér gólyáink közül idén 3-at is megfigyeltek. Egy 2021-ben elengedett példány a Zala megyei Óhídon került távcső elé egy fészken. Egy Bajánsenyéről és egy Körmendről tavaly érkezett és még azévből elengedett gólyáról is hírt kaptunk idén: mindkettőt a megtalálás helyszínén figyelték meg, egy-egy fészken.

Külön öröm volt, hogy 3, a mentőközpontban született fehér gólyát is sikerült azonosítani. Az egyik madár 2020-ban hagyta el a gólyaudvart és kétszer is megfigyelték az idei nyár folyamán, júniusban a szombathelyi szeméttelen

keresgélt, két hónappal később pedig Tormásliget mellett egy szántón került távcső elé. Két idén kelt gólyánkat is leolvastak Kám térségében egy gyülekező, 150 fős gólyacsapatban.

Két felépült fiatal fehér gólyát egy vad gólyacsapatba engedünk el egy séi szántón. Másnap már érkezett is megfigyelés az egyikőjükről, mely szerint a csapattal tartott.

Egy Szombathelyről sérülten bekerült egerészölyvet a kőszegi legelőn való elengedése után 15 nappal később találtak meg. Legyengülve került kézre Szombathely belterületén.

2023-ban 5, a korábbi években nálunk nevelkedett fekete rigó került távcső elé a Chernel-kertben (volt, amelyik több alkalommal is). Közülük kettő 2020, egy 2021, kettő pedig 2022 nyarán lett szabadon engedve. A madarakat színes gyűrűjűnknek köszönhetően sikerült azonosítanunk.

Két külföldi gyűrűs madár is érkezett idén mentőközpontunkba. Április elején Rum külterületéről jelentettek egy gyűrűt viselő áramütött halászsast (*Pandion haliaetus*). A madarat Finnország déli részén (Joutsa) jelölték meg fióka korában, 2019 nyarán. Október végén egy sérült, gyűrűs vörös vércsét találtak Nemesbődön. Idén nyáron kapott jelölést fiókaként Finnország déli részén (Lapinjarvi).

Szemléletformálás

Március elején a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Harkályvédelmi Szakosztálya által fiatal madarászoknak szervezett Harkály Camp résztvevőinek tartottunk szakvezetést a Kőszegi-hegység harkályokban leginkább bővelkedő élőhelyein.

Áprilistól júniusig számos hozzánk látogató óvodás, vagy iskolás csoportot kalauzoltunk a Chernel-kertben, bemutatva annak növénytanai értékeit és Madárvédelmi Mentőközpontunk állandó lakóit.

A Madarak és fák napja alkalmából hagyományosan megrendezésre kerülő Miénk itt a rét! programot idén nem fogadta kegyeibe az időjárás. Emiatt negyedannyian vettek részt a rendezvényen, mint az megszokott. Az első napon a folyamatos eső és hideg miatt az óvodások egyáltalán nem, az iskoláscsoportok közül pedig csak a legelszántabbak látogattak ki a Rétre. A szombati, családi napon már több érdeklődőt szállíthatott a Dottó. Akik kijöttek, éppoly vidáman és lelkesedéssel játszottak, mint általában - ők jól tudják: a természetben mindenkor lehet szépséget és örömet találni.

A Chernel-kertben nevelkedett fehér gólya (*Ciconia ciconia*) fiókák nyilvános gyűrzése mellett idén is csatlakoztunk a Gólya Road Show hagyományos formájához, melynek keretében az Írott-kő Natúrparkhoz tartozó településeken és az Őrségi Nemzeti Parkban összesen 14 lakott fészek 39 növendék madarát jelöltük meg. Ugyancsak nagy érdeklődés kísérte a két kőszegi mesterséges költőládában nevelkedő vörös vércse (*Falco tinnunculus*) fiókák látványgyűrzését is.

Júniusban a környező településeken óvodában, iskolában és közösségi házban is tartottunk szakmai előadást. Hol a körülöttünk élő védett természeti értékekre hívtuk fel a figyelmet, hol pedig a természetvédelmi őri hivatás sokrétű feladatkörét mutattuk be a hallgatóságnak.

Az idei évben két alkalommal is ellátogattak hozzánk a Soproni Egyetem Erdőmérnöki Karának természetvédelmi mérnök szakos hallgatói, akik szakvezetett terepi program keretében nyerhettek bepillantást a Doroszlói-réteken zajló gyeprekonstrukciós tevékenységünkbe. A nyilvánosság számára Bocitúrán biztosítottuk a lehetőséget a legelő és magyartarka gulyánk megismerésére.

Madárvédelmi Mentőközpontunk munkatársai idén két helyszínen (Kőszeg, Lukácsháza) tartottak ismeretterjesztő programot gyerekeknek. Emellett, Állatok Világnapja alkalmából madárbemutató volt a Chernel-kertben, ahol az érdeklődők személyesen is találkozhattak a mentőközpont kézhez szoktatott ragadozómadaraival.

Bemutató madárgyűrzést az Őrségi Nemzeti Park területén egy alkalommal téli madáretető mellett tartottunk. Madarak és fák napja alkalmából egy szentgotthárdi iskolának tartottunk több állomásos, előadással kiegészült foglalkozást.

Odútelepek

Az Őrségi Nemzeti Park területén négy helyszínen üzemeltetünk énekesmadár-odútelepet. Csörötneken 23 db-ot foglaltak a 40-ből a következő arányban: széncinege (*Parus major*) 10 db, örvös légykapó (*Ficedula albicollis*) 6 db, kék cinege (*Cyanistes caeruleus*) 6 db, csuszka (*Sitta europaea*) 1 db. A rábagyarmati telepen 42 odúból 29-ben volt bizonyított költés a következő arányban: széncinege 19 odúban, mezei veréb (*Passer montanus*) 8 odúban, csuszka 1 odúban. A szalafői "Őserdő" erdőrezervátum szegélyében található jelenleg 35 odút számláló telepen 28 odúban volt bizonyított a fészkelés az alábbi megoszlásban: örvös légykapó 11, széncinege 6, kék cinege 6, csuszka 2 pedig odúban. A szőcei 30 db

odúból mindössze 6-ban volt bizonyított költés, amelyben széncinegék voltak. Az odúkból talált fiókok közül meggyűrtünk 15 széncinegét és 4 csuszkát.

A Chernel-kerti odútelep a 2023-as költési szezont 25 mesterséges fészekodúval kezdte meg (ebből 5 db A, 15 db B, 2 db C, 2 db D típusú volt, valamint egy veréblakótelep). A költések ellenőrzésére áprilisban, májusban és júniusban egyszer került sor. A költő párok 13 odút foglaltak el (52%), 12 odúban sikeresen költöttek is. A költő fajok között a széncinege (*Parus major*) és a barátcinege (*Poecile palustris*) szerepeltek. A széncinege 11, a barátcinege 1 odút foglaltak. Idén legalább 100 fióka hagyta el sikeresen az odútelepet. A széncinege esetében ez min. 92, a barátcinegénél 8 kirepült fiókat jelentett.

A Doroszlói-rétek magányos fáin és facsoportjaiban található fabeton odúk és a legelő kerítésének oszlopaira felszerelt fából készült odúk ellenőrzése az idei évben kapacitás hiányában elmaradt. A gulya napi szintű ellenőrzése közben tapasztaltak alapján a többségében B-típusú odúk jelentős hányadát foglalták el széncinege (*Parus major*) és mezei veréb (*Passer montanus*) költőpárok.

Az Igazgatóság által felügyelt 34 db gyöngybagoly költőláda közül egyben kétszer is költöttek gyöngybaglyok, egy másikban először vércsék, majd gyöngybaglyok fészkeltek sikerrel, illetve hatban vörös vércse fiókok cseperedtek.

Köszönetnyilvánítás

Az adatgyűjtésben nyújtott segítségért köszönettel tartozunk a következő terepmadarászoknak: Borbás Katalin, Dr. Kóta András, Orbán Attila, Somogyi Csaba, Tóth Kornél. Emellett köszönjük a következő munkatársaink közreműködését is a felmérésekben, illetve a fenti írás összeállításában: Góczán Éva, Dr. Jandrasits László, Kutschi Péter, Márkus Rita, Nagy Dániel, Ottó Erzsébet, Szekeres Zsófia, Takács Árpád.

Vas vármegyei parlagi sas (*Aquila heliaca*) fészkelés 2023-ban

Orbán Attila

9651 Uraiújfalu, Berzsényi utca 3., e-mail: orbanattila@babolnatetra.com

A. Orbán: Breeding of the Eastern Imperial Eagle (*Aquila heliaca*) in Vas County, 2023
There were 1 unsuccessful nesting pair in 2023.

2023.02.21. 17.15-kor láttuk meg a fészket Kozma Lászlóval, aki Váczi Miklós spektíves észlelése után ment ki a területre, ahol egy parlagi sas mozgott. Jeladós hím volt. Én korábban a falutól másik három irányban figyeltem meg a madarakat, itt nem, ez volt a negyedik irány.

2023.02.25. 13.35-kor a jeladós hím egy fiatal, de valószínűleg ivarérett tojóval mozgott a fészkek és a műút között. Tóth Kornél tovább maradt és megfigyelte, hogy érkezett egy harmadik parlagi sas, egy idősebb tojó és a jeladós hímmel elzavarták az általam fotózott fiatalabb tojót. A jeladós hím az öregebb, tapasztaltabb tojót választotta.

2023.03.10. 17.48. A jeladós hím gyakran ült a műút melletti fagyöngyös nyárfán. A műúton gyakran ütöttek el mezei nyulat, hamar el szokott tűnni.

2023.03.11. 09.29-kor a pázást is sikerült megörökítenem a fészkekben. A fotókat a zavarás elkerülése miatt a műútról, autóból, 890 méterről készítettem.

2023.03.31. 07.34-kor a fészkek melletti faágon volt pázás.

2023.04.02. 08.56-kor láttam utoljára a két parlagi sast együtt a fagyöngyös fán, utána a tojó lekotlott.

2023. április 7-én 11.44-kor értem ki a szokásos megfigyelőhelyemre, hűvös idő volt. Mindkét parlagi sas a fészkek körül, a levegőben volt és a hollók támadták őket. Nem láttam semmit, de egy idő után gyanús volt, hogy csak nem szállnak be a fészkekbe, és biztosan nem a hollók zavarják őket. Kb. 15-20 perc várakozás után elindultam befelé a fészkek alatti úton, de megálltam, mert akkor már csak egy parlagi sast láttam. Nem mertem továbbmenni, azt gondolva, hogy nem vettem észre, hogy a tojó leült a fészkekre és nem akartam elzavarni. 12.14-kor egy traktor pótkocsival kikanyarodott a fészkek alól, a fasor mögül és megállt az úton. Rögtön bementem, helyi gazdálkodók műtrágyát szórtak a fészkes fasor mellett. Köszöntem és mondtam az egyiknek, hogy most teszitek tönkre Vas megye első parlagi sas fészkelését. Mit tegyünk kérdezte? Azonnal menjünk innen, visszaült a traktorba és elindult, de a tábla másik szélén megállt az úton. Megelőztem és

megálltam előtte az autómmal, kiszálltam és éppen mondani akartam, hogy ez nem elég, mikor láttam, hogy a két sas alacsonyan megindul a fészek felé, ezért inkább elővettem az autóból a 800-as telét és legnagyobb csodálkozással fotóztam, hogy 180 m-re a fészekről áll két traktor egy terepjáró, három ember és a két sas beszáll a fészekbe. Iszonyú ösztönök dolgoznak bennük. 12.18-kor szállt be a tojó, majd a hím is a fészekbe, kisvártatva a hím elrepült, a tojó meg 12.24-kor leült a fészekre, mi meg mindhárman elmentünk. Azt mondták nem sokat voltak a fészek alatt, szerintem sajnos abban a hűvös időben az is sok volt és kihűlt a tojás. Előtte beszéltünk madarász kollégáimmal arról, hogy szóljunk-e a fészek közvetlen közelében dolgozó gazdáknak, hogy ne zavarják lehetőség szerint a fészkelést. Az volt a beszélgetés vége, hogy ne hívjuk fel a figyelmet a fészekre, ezért nem szóltam senkinek. Ezek után természetesen a fészek közvetlen közelében gazdálkodókkal beszéltem, hogy ne a fészek alatt álljanak meg, ne ott töltsék fel a műtrágyaszórót, vetőgépet, stb. hanem pl. a folyó töltésén. Mindenki megígérte. A fészek alatt rendkívül nagy forgalom van, de ha megállás nélkül elmennek a fészek alatt, a madár a fészken marad, annak ellenére, hogy a fa csúcsa kiszáradt, és később sem nyújtott takarást. Ennél csak jobb fészkelő helyet választhattak volna, én kivágnám a száraz fát, de ha nem akarunk a természet rendjébe beavatkozni, akkor a gazdákkal kell jó kapcsolatot ápolni, mert november 05-én este újra a szokott helyén láttam az egyik parlagi sast, és félek, hogy nem raknak új fészket, hanem újra megpróbálják a tavalyiban a költést.

2023.04.28.10.41. A kotló madárból nem sok minden látszott, annak ellenére, hogy kicsi a fészek, de többször előfordult, hogy az üresnek tűnő fészekben egyszer csak felbukkant a madár feje vagy a farka.

2023.05.18. 09.47-kor készült az utolsó kép a tojóról a fészekben, a hímről az őrfán 05.18-án 15.45-kor. Május 19-től eltűntek. Április 02-től próbálták kiköltetni a tojást, nem sikerült!

2023. 05.25-én az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság munkatársai drónfelvételt készítettek a fészekről, egy tojás volt a sikertelen költés helyszínén.

2023. 09.11-12-én láttuk a 2 parlagi sast újra a szomszédos falu felé, a volt elmunkált mákföldön.

2023. 06.13-14-én A folyó mentén volt egy gyűrűs, nem a párhoz tartozó parlagi sas egy lekaszált lucernaföldön.

2023. 11.05-én 17 órakor a fészekhez közeli fagyöngyös fáról szállt el egy parlagi sas, valószínűleg a párhoz tartozó, nem volt nálam távcső.

A szakirodalmi adatok alapján parlagi sas (*Aquila heliaca*) a 19. század végén fészelt Vas vármegyében utoljára (Chernel 1898 – szerk. megj.).

MONITORING, FAUNISZTIKA

A fehér gólya (*Ciconia ciconia*) állományfelmérése Vas vármegyében 2023-ban

Kóta András

9700 Szombathely, Benczúr Gyula utca 14., e-mail: vasimadarasz@gmail.com

A. Kóta: Results of the White Stork (*Ciconia ciconia*) monitoring project of Vas County in 2023

In 2023, altogether 220 nests of White Stork have been recorded. 186 nests among these have been inhabited but only 142 pairs of these have brooded. In total, 392 offsprings have left their nests successfully. The average number of tended nestlings has been 2.76 of the successful parents.

2023 egészen kiemelkedő év volt a gólyáink számára, annyira sok helyen épültek új fészkek, hogy szinte alig tudtuk követni és ennek köszönhetően a költőpárok száma a legmagasabb volt az elmúlt 11 év adatai alapján. A felmérést Gyurácz József, Koszorús Péter, Kóta András, Kutschi Péter, Somogyi Csaba és Wéber-Radványi Krisztián végezte. A koordinálás, összesítés és az MME új gólyás online adatbázisába (www.termeszetenen.mme.hu/#/golyales) való adatrögzítés Kóta András munkája volt.

18 új fészekről szereztünk tudomást az idei szezonban, ezek közül kettő csupán a helyi pár áttelepülése volt: a télen Nemescsóban egy kéményen lévő fészkek leégett, idén ugyanazon ház másik kéményére kihelyezett tartót elfoglalták. Rábagyarmaton a helyi párnak nem tetszett a korábbi fészkek helye a fészektartókosár cseréje után, egy szemközti trafós oszlopra költöztek át. A többi új fészkek üres tartóra, illetve kilenc helyen tartó nélküli villanyoszlopokra épült. Bérbaltaváron legalább 2004 óta, Vashosszúfaluban 2009 óta, Horvátzsidányban minimum 10 éve nem volt gólyapár, sőt Peresznyén és Tormásligeten soha korábban nem költöttek gólyák!

Annak ellenére, hogy számos településen (pl. Vép, Dozmat) estek szét véglegesen rossz állapotú, évek óta lakatlan fészekmaradványok, mégis összességében nyolccal emelkedett a fészkek száma a tavalyihoz képest.

További pozitív hírként elkönnyvelhető, hogy 2017 óta nem volt Egyházasrádócon 2 sikeresen költő pár. Rönökön minimum 10 év, Apátistvánfalván minimum 8 év és Viszákon 7 év után ismét volt gólyaszaporulat. A kirepült fiókák száma is kiemelkedő, az elmúlt 11 költési szezonban csupán egy évben volt ennél magasabb ez az érték.

A felmérés során kiemelten figyeltünk a gólyafészkek közelében lévő veszélyes oszlopokra, vezetékekre, illetve a megdőlt fészkekre és jelentettük ezeket az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóságának. Nagy örömmel tapasztaltuk, hogy Szombathely belterületén kifejezetten sok helyen történt meg a (korábbi évekből sajnos jól ismert) gólyagyilkos oszlopok biztonságossá tétele! Minden madár- és gólyabarát ember csak reménykedni tud, hogy ez a tendencia nem lassul és egyre kevesebb gólya pusztul el ilyen értelmetlen módon.

Idén is komoly energiákat fektettünk a gyűrűzött költőmadarak felkutatásába, 119 fészknél tudtuk megállapítani, hogy legalább a költő madarak egyike gyűrűs-e, sőt 54 helyen mindkét szülő lábát láttuk. Az információink szerint 21 fészken állt idén párba gyűrűs madár. 4 esetben sajnos eredménytelenül próbáltuk kikódolni a gyűrűszámot (Vashosszúfalu, Sárvár-Rábasömjén, Nemeskeresztúr és Molnaszecsőd). 16 fészken sikerült spektívvel leolvasni, 1 helyen (Káldon) a gyűrűről készült fotóról derült csak ki a szám. 2 esetben olyan gyűrűs madár volt a fészken, aki legyengült vagy sérült állapotban kifejlett korban került kézre és a kőszegi Chernel-kertben sikerült felerősíteni, majd gyűrűzés után elengedni. 15 leolvasott madár minden adata ismert, ezek alapján beazonosítottunk 5 magyar, 1 szlovák, 2 német, 3 cseh, 3 szlovén és 1 lengyel madarat. A gyűrűzési adatok szerint (15 madár adatai alapján) 2023-ban az átlag életkor a fészkelő madaraink tekintetében 6,2 évnél bizonyult: a legidősebb madár 13 éves, a legfiatalabb 3 éves volt. Ezen madarak átlagos kelési helye a költési helytől számítva 212 km volt! A magyar madarak a szomszédos vármegyékből (Veszprém és Győr-Moson-Sopron) származnak, a legközelebbi 26 km-re költött attól a fészektől, ahol fiókaként „napvilágot látott”, a legtávolabbi esetben (egy német gólyánál) ez a távolság 481 km volt!

1. táblázat. Fehér gólya (*Ciconia ciconia*) fészekadatok Vas vármegyében 2023-ban

Járás	Fészek- adatok	Üres fészek- tartó	Lakat- lan fészek	Lakott fészek	Magá- nyos gólya (HE)	Költőpár kirepülő fiatalok nélkül (HPo)	Sikeres költőpár (HPm)
Celldömölki	40	19	5	16	0	2	14
Körmendi	90	40	9	41	0	10	31
Kőszegi	31	12	1	18	0	3	15
Sárvári	77	33	5	39	0	6	33
Szentgotthárdi	41	24	1	16	0	8	8
Szombathelyi	88	40	4	44	0	12	32
Vasvári	39	23	4	12	0	3	9
Összes:	406	191	29	186	0	44	142

2. táblázat. Összehasonlító adatok az elmúlt évek költési sikerességéről

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
kirepült fiókák száma	460	279	321	272	328	315	221	380	305	366	392
gólyapárok száma	179	183	165	157	158	146	135	155	166	163	186
gólyafész- kek száma	237	234	230	226	224	212	208	210	217	207	215
az összes pár fiókaátlaga (JZa)	2,57	1,52	1,94	1,73	2,08	2,15	1,64	2,45	1,96	2,25	2,11
a sikeres párok fiókaátlaga (JZm)	2,8	2,18	2,31	2,32	2,60	2,78	2,23	2,87	2,42	2,73	2,76

Célunk a jövőben továbbra is a szoros együttműködés az Őrségi Nemzeti Park gólyavédelemben munkálkodó szakembereivel, mert 2024-ben is szeretnénk Vas vármegye teljes felmérését elvégezni.

Köszönet azoknak, akik nagyobb területek felmérését vállalták: Gyurácz József, Koszorús Péter, Kutschi Péter, Somogyi Csaba és Wéber-Radványi Krisztián. Egy-egy fészek esetében segített Góczán Éva, Harsányi Krisztián, Jandrasits László és Rába Veronika. Köszönet illeti a települések lakosait is, akik információkkal segítettek az adatgyűjtést.

Irodalom

www.termeszeten.mme.hu/#/golyales

- KÓTAA. (2012): Beszámoló a Magyar Madártani Egyesület Vas megyei Csoportjának 2012. évi fehér gólya (*Ciconia ciconia*) fészekfelméréséről. Cinege 17: 10-13.
- KÓTAA. (2013): Beszámoló a Magyar Madártani Egyesület Vas megyei Csoportjának 2013. évi fehér gólya (*Ciconia ciconia*) fészekfelméréséről. Cinege 18: 14-18.
- KÓTAA. (2014): A fehér gólya (*Ciconia ciconia*) helyzete Vas megyében 2014-ben. Cinege 19: 29-33.
- KÓTAA. (2015): Fogvatkozó fehér gólyák (*Ciconia ciconia*) Vas megyében. Cinege 20: 13-17.
- KÓTAA. (2016): A fehér gólya (*Ciconia ciconia*) állományfelmérése Vas megyében 2016-ban. Cinege 21: 13-18.
- KÓTAA. (2017): A fehér gólya (*Ciconia ciconia*) állományfelmérése Vas megyében 2017-ben. Cinege 22: 22-27.
- KÓTAA. (2018): A fehér gólya (*Ciconia ciconia*) állományfelmérése Vas megyében 2018-ban. Cinege 23: 11-14.
- KÓTAA. (2019): A fehér gólya (*Ciconia ciconia*) állományfelmérése Vas megyében 2019-ben. Cinege 24: 41-44.
- KÓTAA. (2020): A fehér gólya (*Ciconia ciconia*) állományfelmérése Vas megyében 2020-ban. Cinege 25: 32-35.
- KÓTAA. (2021): A fehér gólya (*Ciconia ciconia*) állományfelmérése Vas megyében 2021-ben. Cinege 26: 15-18.
- KÓTAA. (2022): A fehér gólya (*Ciconia ciconia*) állományfelmérése Vas megyében 2022-ben. Cinege 27: 37-40.

Madárgyűrűzés a Tömördi Madárvártán 2023-ban

Gyurácz József¹ – Bánhidi Péter²

1. ELTE, Savaria Egyetemi Központ, Biológiai Tanszék
9700 Szombathely, Károlyi G. tér 4., e-mail: gyuracz.jozsef@sek.elte.hu
2. 9745 Meszlen, Béke u. 51., e-mail: drbanhidip@freemail.hu

J. Gyurácz, P. Bánhidi: Bird Ringing at the Tömörd Bird Ringing Station in 2023

The Constant Effort Sites (CES) program - which started in 2004 - has continued. We have ringed 341 birds of 35 species during the days of CES. In addition to the CES program, a one week-long spring bird-ringing action was organized. In total, 388 specimens of 24 species were ringed. The autumn action lasted from 29 July until 4 November. In total, 6767 specimens of 79 species were captured with 1460 recaptured individuals of 43 species. The first table shows the species and numbers of ringed birds during the CES, in spring and in autumn. These actions were very popular among laypeople.

A tavaszi madárgyűrűzés 2023. március 24-től április 2-ig tartott. 23 db 12 méter hosszú függőhálót használtunk. 24 faj 388 példányát gyűrűztük meg, és 18 faj 195 visszafogását regisztráltuk.

A következő program a tavaszi vonulási időszak végén és a fészkelési időben történő – CES (Constant Effort Site) néven ismert – vizsgálat volt. 2023. április 15. és július 13. között kilenc alkalommal végeztünk napi 6 órás gyűrűzést 13 db 12 méter hosszú függőhálósval. A CES programban 35 faj 341 példányát gyűrűztük meg, és 8 faj 76 visszafogását rögzítettük. Az utolsó CES napon a Csányi Alapítvány természetismerti táborában résztvevő gyerekek is megismerkedhettek a madárvárta tevékenységével.

A nyári-őszi madárgyűrűzés 2023. július 29-én kezdődött, és folyamatosan tartott november 4-ig, 28 db 12 méter hosszú függőhálót használtunk. Ez volt a huszonhatodik nyári-őszi Actio Hungarica program Tömördön. Az idei nyár-ősz a tavalyihoz viszonyítva lényegesen csapadékosabb volt, nyár közepére a tó legmélyebb pontján mellig ért a víz. A "tavi" hálók idén a magas vízállás miatt a 18-as hálótól és a tó közepén lévő bokorfüzesestől északra, a bokrossal többé-kevésbé párhuzamosan álltak. A 18-as hálót is a szokásos helyétől pár méterrel északabbra állítottuk fel a rekettyésben, de ugyanolyan helyzetben, a bokorfüzesre merőlegesen, ahogyan korábban is volt.

Az őszi programban 79 faj 6767 példányát gyűrűztük meg, és 1460 esetben fogtuk vissza 43 faj egyedeit. A három madárgyűrűzési programban gyűrűzött madárfajok egyedszámát a fajok abc sorrendjében az *1. táblázat* tartalmazza. Fogtunk egy osztrák gyűrűs csilpcsalpfüzikét, egy Tömördön gyűrűzött széncinegét

fogtak vissza a Cseh Köztársaság területén, egy kis poszáta került megelpusztultan Dániában, és egy erdei pintyet fogott meg a macska Olaszországban. A madarak gyűrzési adatait a 2. táblázat tartalmazza.

A madárvártát idén is számos óvodás, általános és középiskolás diák, valamint egyetemi hallgató kereste fel szervezett keretek között. Az ELTE Savaria Egyetemi Központ biológianár szakos hallgatóinak természetvédelmi terepgyakorlatát idén is a madárvártára és környékére szerveztük. Több középiskolás diák a madárvártán teljesítette közösségi szolgálatát. A II. Tömördi Ifjúsági Biodiverzitás Napot 2023. március 31-én rendezte meg a Magyar Biodiverzitás-kutató Társaság a madárvártán. Az Európai Madármegfigyelő Napok alkalmából is sokan érkeztek Tömördre. A nemescsói Jurisich Mezőgazdasági Rt. közreműködésével a rétek egy részét idén is sikerült szárazúzózni. Az Állatorvostudományi Egyetem Parazitológiai és Állattani Tanszéke részére kullancsokat is gyűjtöttünk nyolcvanhat befogott madárból.

Állandó munkatárs volt: Göncz István Nagykanizsa.

Gyűrzők: Bánhidi Péter Meszlen, Góczán József Körmend, Gyurác József Bük, Illés Péter Kőszeg, Kiss Csilla Sopron, Kalmár Sándor Sopron, Koszorús Péter Sótóny, Kovács Patrik Táplánszentkereszt, Kovács Dávid Budapest, Németh Csaba Gyöngyösfalu, Tatai Sándor Tárnokréti, Varga László Lukácsháza. A madárgyűrzők munkájában egy tavaszi és egy őszi hét folyamán Tonya Walsh, Írországból érkezett, ukrán származású madárgyűrző is közreműködött.

Segítők: Adonyi Dávid, Bánhidi Márton Szombathely, Bognár Balázs Komárom, Bognár András, Bognár Boldizsár Szombathely, Borbás Katalin Szombathely, Csáki Péter Kőszeg, Cs. Tóth Ágoston és Cs. Tóth Lukács Kőszegpaty, Haag Ders, Eichardt János, Égető János Nagykanizsa, Fülöp Viktor, Garamszegi Abigél, Góczán Éva és Góczán Levente Körmend, Houlbrooke Max, Horváth Márton Táplánszentkereszt, Horváth Virág, Illés Benedek, Illés Dorottya Kőszeg, Illés Armand, Kaposvári Imre és Marcell, Kárpáti László Egerág, Kálmán Leó, Kedmenec József Sopron, Kiss Fanni ÖNPI, Kiss Richárd és Kiss Zsolt Szurdokpuszti, Kiss Viktória, Klafszy Gábor Gomba, Komlós Marianna Sopron, Koszorús Ildikó, Koszorús Gábor és Koszorús Veronika Sótóny, Kovács Orsolya Szombathely, Kovács Csaba Kőszeg, Kozma György, Kutschi Péter ÖNPI, Lendvai Imre Szombathely, Lepold Ágnes Kőszeg, Lepold Zoltán Antal Tököl,

1. táblázat. A Tömördön gyűrűzött madarak egyedszáma fajonként

Faj	Tavaszi vonulás 2023. 03.24 – 04.02.	CES 2023. 04.22 – 07.06.	Őszi vonulás 2022. 07. 29 – 11. 04.
1. Barátcinege (<i>P. palustris</i>)	4	3	22
2. Barátposzáta (<i>S. atricapilla</i>)	26	65	879
3. Barázdabillegető (<i>M. alba</i>)	-	5	4
4. Berki tücsökmadár (<i>L. fluviatilis</i>)	-	-	2
5. Cigánycsuk (<i>S. rubicola</i>)	-	-	9
6. Citromsármány (<i>E. citrinella</i>)	5	-	205
7. Cserregő nádiposzáta (<i>A. scirpaceus</i>)	-	-	12
8. Csicsörke (<i>S. serinus</i>)	-	-	2
9. Csilpcsalpüzike (<i>Ph. collybita</i>)	69	42	619
10. Csíz (<i>S. spinus</i>)	-	-	48
11. Csuszka (<i>S. europaea</i>)	1	10	22
12. Erdei pinty (<i>F. coelebs</i>)	5	12	74
13. Erdei pityer (<i>A. trivialis</i>)	-	-	19
14. Erdei szürkebegy (<i>P. modularis</i>)	4	-	79
15. Énekes nádiposzáta (<i>A. palustris</i>)	-	5	47
16. Énekes rigó (<i>T. philomelos</i>)	6	2	129
17. Fekete harkály (<i>D. martius</i>)	-	-	2
18. Fekete rigó (<i>T. merula</i>)	11	13	415
19. Fenyőpinty (<i>F. montifringilla</i>)	-	-	1
20. Fenyőrigó (<i>T. pilaris</i>)	-	-	1
21. Fenyvescinege (<i>P. ater</i>)	-	-	44
22. Fitiszfüzike (<i>Ph. trochilus</i>)	3	1	53
23. Foltos nádiposzáta (<i>A. schoenobaenus</i>)	-	-	50
24. Fülemüle (<i>L. megarhynchos</i>)	-	2	30
25. Füstifecske (<i>H. rustica</i>)	-	-	11
26. Gyurgyalag (<i>M. apiaster</i>)	-	-	1
27. Hantmadár (<i>O. oenanthe</i>)	-	-	1
28. Havasi pityer (<i>A. spinoletta</i>)	-	-	1
29. Házi rozsdafarkú (<i>Ph. ochruros</i>)	2	-	13
30. Hegyi billegető (<i>M. cinerea</i>)	-	-	1
31. Hegyi fakusz (<i>C. familiaris</i>)	-	1	10
32. Jégmadár (<i>A. atthis</i>)	-	-	1
33. Karvaly (<i>A. nisus</i>)	-	-	2
34. Karvalyposzáta (<i>C. nisoria</i>)	-	4	6
35. Kenderike (<i>C. cannabina</i>)	-	-	9
36. Kerti geze (<i>H. icterina</i>)	-	1	11
37. Kerti poszáta (<i>S. borin</i>)	-	7	54
38. Kerti rozsdafarkú (<i>Ph. phoenicurus</i>)	-	3	19
39. Kékbegy (<i>L. svecica</i>)	-	-	1
40. Kék cinege (<i>C. caeruleus</i>)	16	27	667

41. Kis fakopáncs (<i>D. minor</i>)	-	-	5
42. Kis poszáta (<i>C. curruca</i>)	-	13	110
43. Kormos légykapó (<i>F. hypoleuca</i>)	-	4	50
44. Közép fakopáncs (<i>D. medius</i>)	-	1	5
45. Meggyvágó (<i>C. coccothraustes</i>)	6	3	8
46. Mezei poszáta (<i>C. communis</i>)	-	8	110
47. Mezei veréb (<i>Pas. montanus</i>)	1	-	131
48. Nádirigó (<i>A. arundinaceus</i>)	-	-	2
49. Nádi sármány (<i>E. schoeniclus</i>)	-	-	152
50. Nádi tücsökmadár (<i>L. luscinoides</i>)	-	-	6
51. Nagy fakopáncs (<i>D. major</i>)	-	4	15
52. Nagy fülemüle (<i>L. luscinia</i>)	-	-	2
53. Nagy őrgébics (<i>L. excubitor</i>)	-	-	1
54. Nyaktekerecs (<i>J. torquilla</i>)	1	2	24
55. Ökörszem (<i>T. troglodytes</i>)	7	-	100
56. Örvös légykapó (<i>F. albicollis</i>)	-	3	11
57. Őszapó (<i>Ae. caudatus</i>)	4	5	153
58. Pettyes vízicsibe (<i>P. porzana</i>)	-	-	2
59. Réti tücsökmadár (<i>L. naevia</i>)	-	-	5
60. Rozsdás csuk (<i>S. rubetra</i>)	-	-	1
61. Rövidkarmú fakusz (<i>C. brachydactyla</i>)	3	1	21
62. Sárgafejű királyka (<i>R. regulus</i>)	15	-	379
63. Sárgarigó (<i>O. oriolus</i>)	-	-	2
64. Sárszalonna (<i>G. gallinago</i>)	-	-	4
65. Seregély (<i>S. vulgaris</i>)	-	1	32
66. Sisegő füzike (<i>Ph. sibilatrix</i>)	-	4	37
67. Sordély (<i>E. calandra</i>)	-	-	5
68. Süvöltő (<i>P. pyrrhula</i>)	-	-	38
69. Szajkó (<i>G. glandarius</i>)	-	-	18
70. Széncinege (<i>P. major</i>)	8	37	442
71. Szőlőrigó (<i>T. iliacus</i>)	-	-	3
72. Szürke légykapó (<i>M. striata</i>)	-	2	83
73. Tengelic (<i>C. carduelis</i>)	5	-	2
74. Tövisszúró gébics (<i>L. collurio</i>)	-	4	106
75. Tüzesfejű királyka (<i>R. ignicapilla</i>)	3	-	57
76. Vándorfüzike (<i>Ph. inornatus</i>)	-	-	1
77. Vörösbegy (<i>E. rubecula</i>)	181	44	1029
78. Zöld küllő (<i>P. viridis</i>)	-	1	5
79. Zöldike (<i>Ch. chloris</i>)	2	1	34
Összesen	388	341	6767

Molnár György és Molnár András Győr, Monostori Aurél, Móricz Dániel, Móricz Milán, Németh Adél Budapest, Orbán Lili Gomba, Ottó Erzsébet Kőszeg, Pánczél Zsolt, Pánczelné Major Eszter, Póla Miklós, Riba Krisztina Sopron, Ruff Andrea Szombathely, Sarkadi Máté és Olivér, Sánta Ádám, Schubert Bálint, Surányi

Krisztina, Surányi Máté Szombathely, Süle Ildikó Nagykanizsa, Somogyvári Csaba, Lovranics Dávid, Lovrencics Bálint, Lőrincz Csilla Szombathely, Maronics Nóra Szombathely, Marton Zoltán Tömörd, Molnár Balázs, Molnár Ágoston, Molnár Zsombor Sopron, Szalai Márton, Szigetvári Erika Szombathely, Szegvári Krisztián Szombathely, Szoboszlay Orsolya, Takács Árpád ÖNPI, Takács Péter Tapolca, Tomor Ádám Győr, Tonya Walsh Írország, Tóth Ábel, Tóth Bence Táplánszentkereszt, Vágfalvi Simon Kőszeg, Veres Tünde Sopron, Vince Márton Szombathely, Visi Katalin Sopron, Vörös Norbert Szombathely. Köszönjük önzetlen munkáját mindazoknak, akik gyűrűzőként vagy segítőként sokat tettek a madárgyűrűzési programok sikeres lebonyolításáért.

2. táblázat. Tömördön gyűrűzött és belföldön vagy külföldön megkerült, valamint a Tömördön megkerült és külföldön vagy belföldön gyűrűzött madarak 2023-ban érkezett adatai. Rövidítések: AH = Actio Hungarica, Gy = gyűrűzés helye, M = megkerülés helye, 1 = 1. évében lévő madár, 1+ = 1 évnél idősebb madár, 2 = 2. évében lévő madár, 2+ = 2 évnél idősebb madár, H = hím, T = tojó

Faj EURING Kód	Gy/ M	Kor/ Ivar	Dátum	Hely	Koo.	Távolság km	Gyűrűző
Kis poszáta SYLCUR	Gy	1/-	2021.08.26.	Tömörd (AH)	47°21'N 16°40'E	969	Polovitzer Péter
	M	2+/-	2023.07.28.	Roskilde Dánia	55°36'N 12°6'E		
Széncinege PARMAJ	Gy	1/H	2021.10.10.	Tömörd (AH)	47°21'N 16°40'E	187	Koszorús Péter
	M	1+/H	2023.01.29.	Hrusovany Cseh Köztársaság	49°2'N 16°35'E		
Erdei pinty FRICOE	Gy	1/T	2022.10.17.	Tömörd (AH)	47°21'N 16°40'E	516	Németh Csaba
	M	2/T	2023.12.01.	Brisighella Olaszország	44°13'N 11°44'E		
Csilpcsalpüzike PHYCOL	Gy	1/-	2022.10.13.	Illmitz Ausztria	47°46'N 16°45'E	47	Bánhidi Péter
	M	1+/-	2023.03.29.	Tömörd (AH)	47°21'N 16°40'E		

2023-ban négy új tanulmány jelent meg, melyeket részben vagy egészben a madárvárta adatainak felhasználásával készítettünk:

- Keve, G., Csörgő, T., Gyurác, J., Hornok, S. 2023. Ornithological and molecular evidence of are producing *Hyalomma rufipes* population undercontinental climate in Europe. *Frontiers of Veterinary Science* 10:1147186
- Gyurác, J., Bánhidi, P., Góczán, J., Illés, P., Kalmár, S., Koszorús, P., Lukács, Z., Molnár, P., Németh, Cs., Varga, L. 2023. Fat load and flight range estimation of migrating passerines in the western part of the Carpathian Basin during the autumn migration. – *Acta Zoologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 69 (1): 47–61. DOI: 10.17109/AZH.69.1.47.2023

- Gyurác, J., Bánhidi, P., Góczán, J., Illés, P., Kalmár, S., Koszorús, P., Lukács, Z., Molnár, P., Németh, Cs., Varga, L. 2023. Annual captures, autumn migration phenology and morphological traits of the Common Blackbird (*Turdus merula*) in the Pannonian Basin. – North-Western Journal of Zoology. *in press*
- Kiss, Cs., Karcza, Zs., Lukács, O.K., Winkler, D. & Gyurác, J. 2023. Population trend and breeding productivity of some migrant passerines in Hungary. – Ornithologica Hungarica 31(2): 74–88. DOI: 10.2478/orhu-2023-0020

**Fészkelő madárpopulációk időbeli változása és térbeli eloszlása
madárgyűrűzési adatok alapján
20 éves az Állandó Ráfordítású Madárgyűrűzés a Tömördi
Madárvártán**

Gyurác József¹, Bánhidi Péter², Góczán Éva², Góczán József², Illés Péter², Kalmár Sándor², Kiss Csilla², Koszorús Péter², Lukács Zoltán², Polovitzer Péter², Szentendrey Géza²

1. ELTE, Savaria Egyetemi Központ, Biológiai Tanszék
9700mbathely, Károlyi G. tér 4., e-mail: gyuracz.jozsef@sek.elte.hu
2. MME Vas Vármegyei Helyi Csoport

J. Gyurác: Temporal change and spatial distribution of breeding bird populations based on bird ringing data

The Constant Effort Sites (CES) program - which started in 2004 - has continued. There was no significant decrease and no significant increase in the annual capture of adults and juveniles of the Marsh Tit, Blue Tit, Great Tit, Common Blackbird, European Robin, Common Chiffchaff and Eurasian Blackcap between 2004 and 2023. There was also a positive trend in the annual capture of adults and juveniles of the Lesser Whitethroat between 2004 and 2023. The annual capture of adults of Common Whitethroat showed a decreasing trend between 2004 and 2023, while no significant trend was observed in the annual capture of juveniles. There was a significant negative linear relationship between annual capture of adults and productivity for the Marsh Tit, Great Tit, European Robin and Eurasian Blackcap. The distribution of age groups by habitat was significantly different for the Marsh Tit, Blue Tit, Great Tit and the Common Whitethroat.

Bevezetés

Magyarország 2004-ben csatlakozott az Állandó Ráfordítású Madárgyűrűzés (Constant Effort Site = CES) programhoz. Az Actio Hungarica mellett a Tömördi Madárvártán is ettől az évtől kezdődően vezettük be a CES rendszerű madárgyűrűzést, melynek célja a költő madarak standardizált keretek között folyó hosszú távú nyomonkövetése, ezáltal a madárpopulációk egyedszámváltozásának, költési sikerének, túlélési esélyeinek, élőhely-választásának és területhűségének vizsgálata. 2004 óta legalább egy napon résztvevő madárgyűrűzők voltak: Bánhidi

Péter, Góczán Éva, Góczán József, Illés Péter, Gyurácz József, Kalmár Sándor, Kiss Csilla, Koszorús Péter, Lukács Zoltán, Polovitzer Péter, Szentendrey Géza.

A 2004 és 2023 között gyűrzött és visszafogott madárfajok példányszámát az 1. táblázat tartalmazza. A tömördi CES adatok alapján készültek már korábbi tanulmányok, a folyóiratokban megjelentek listáját tartalmazza az alábbi irodalomjegyzék. Jelen tanulmányban 9 gyakori (összes fogás több mint 100 példány) madárfaj éves fogásának 2004 és 2023 közötti dinamikáját és térbeli eloszlását mutatjuk be korcsoportonként.

Módszer

A madárgyűrzést költési időszakban, április 15. és július 13. között 9 egymást követő rögzített 10 napos periódusban végeztük. A két felmérés között legalább 5 napnak kellett eltelnie, de fontos volt, hogy mind a 9 periódusban végezzünk gyűrzés. Egy gyűrzési tevékenység napkeltétől számított 6 órán keresztül tartott. Ha az időjárási körülmények (erős szél, eső, hőség) indokolták, akkor hamarabb fejeztük be a madarak befogását, de minden alkalommal tudtunk legalább 3 óra hálóállást megvalósítani. A CES napokon 13 db 12 méter hosszú függőhálókat használtunk a madarak befogásához, melyek négy élőhely-típusban voltak elhelyezve: erdő-szegélyben 4 db, töviskésben 7 db, cserjés-gyepben 1 db, mocsárban 1 db.

A madarak gyűrzését és mérését a CES előírásai szerint, a madarak faj, kor és ivarhatározását a Svensson-féle határozó (1992) alapján végeztük. Adultnak (felnőtt, öreg) tekintettük a gyűrzés éve előtti évek valamelyikében kelt madarakat (1+), fiatalnak a gyűrzés évében kelt példányokat (1y). A korcsoportok éves fogásaiban feltételezett trendet általánosított lineáris modellel (GLM) ellenőriztük. Az adult madarak éves fogása és a madárfajok adott évi produktivitása $/1y:(1y+1+)$, valamint a fiatalok éves fogása és az adult madarak következő évi fogása között feltételezett kapcsolatot Spearman-féle korrelációs számítással vizsgáltuk. A trend- és korrelációelemzésekben az adultak éves fogásában az adott év CES időszakában gyűrzött és az adott év előtti év valamelyikében gyűrzött és az adott év CES időszakában visszafogott (1. táblázat: VF2) madarak fogásértékei is szerepelnek. Fiataloknál csak az adott év CES időszakában gyűrzött példányokat vizsgáltuk.

A korcsoportok térbeli eloszlásának elemzésekor az élőhely-típusokban befogott (visszafogott is) madarak egy hálóra számított átlaga alapján egy élőhely-

típusra megállapított százalékos arányát vettük figyelembe. Az arányok élőhelyek szerinti eloszlását χ^2 próbával és főkomponens-analízissel (PCA) hasonlítottuk össze.

Eredmények

A barátcinege (*Poecile palustris*), kék cinege (*Cyanistes caeruleus*), széncinege (*Parus major*), fekete rigó (*Turdus merula*), vörösbegy (*Erithacus rubecula*), csilpcsalpfüzike (*Phylloscopus collybita*) és barátposzáta (*Sylvia atricapilla*) adult és fiatal példányainak éves fogásában lényeges csökkenés és lényeges növekedés sem volt 2004 és 2023 között ($P > 0,05$). A kis poszáta (*Curruca curruca*) adult ($G=4,369$, $P=0,036$) és fiatal ($G=4,370$, $P=0,037$) példányainak éves fogására is növekvő trend volt jellemző 2004 és 2023 között. A mezei poszáta (*Curruca communis*) adult példányainak éves fogása csökkenő trendet mutatott 2004 és 2023 között ($G=5,935$, $P=0,014$), fiataljainak éves fogásában nem volt kimutatható szignifikáns trend a vizsgált időszakban ($P > 0,05$) (1-9. ábra). Az adultak éves fogása és a produktivitás között szignifikáns negatív lineáris kapcsolat volt a barátcinege, a széncinege, a vörösbegy és a barátposzáta esetében. A fiatalok éves fogása és az adult madarak következő évi fogása között nem volt kimutatható semmilyen lényeges statisztikai kapcsolat egyik fajnál sem (2. táblázat).

A befogott madarak élőhely-típusonkénti százalékos megoszlását a 10. ábra mutatja. A korcsoportok élőhely-szerinti eloszlása lényegesen különbözött a barátcinege, a kék cinege, a széncinege és a mezei poszáta esetében ($\chi^2 > 10$; $P < 0,01$). Az adult cinegék jelentős részét az erdőszegélyben fogtuk meg, a befogott fiatalok egyenletesebben oszlottak el az élőhely-típusok között, de a barátcinege fiataljai nagyrészt a töviskésben csoportosultak. A többi madárfaj mindkét korosztálya viszonylag egyenletesen oszlott el az élőhely-típusok között, az adultak és a fiatalok térbeli eloszlása lényegesen nem különbözött egymástól ($P > 0,05$) (11. ábra).

Következtetések

Az éves fogási adatok trendelemzése alapján a vizsgált fajok közül egyedül a mezőgazdasági területeken fészkelő és hosszú távú vonuló, a Szaharától délre telelő mezei poszáta állománya csökkent a Nyugat-Dunántúlon 2004 és 2023 között. A többi erdei, fás környezetben fészkelő, a kis poszáta kivételével rövid távú vonuló madárfajok fészkelő állománya pedig stabil vagy mérsékelten növekvő volt.

1. táblázat. A CES időszakokban Tömördön gyűrűzött és visszafogott madarak egyedszáma fajonként 2004 és 2023 között. VF = ugyanazon CES időszakban gyűrűzött és visszafogott madár, VF 1 = egy év tavaszi vonulásában gyűrűzött és ugyanazon év CES időszakában visszafogott madár, VF 2 = adott év CES időszakát megelőző év valamelyikében gyűrűzött és az adott év CES időszakában visszafogott madár

Faj	Gyűrűzött	VF	VF 1	VF 2
1. Barátcinege (<i>P. palustris</i>)	110	14	1	20
2. Barátposzáta (<i>S. atricapilla</i>)	867	46	10	115
3. Barázdabillegető (<i>M. alba</i>)	9	-	-	1
4. Berki tücsökmadár (<i>L. fluviatilis</i>)	4	-	-	-
5. Búbos cinege (<i>L. cristatus</i>)	2	-	-	-
6. Cigánycsuk (<i>S. rubicola</i>)	8	-	-	-
7. Citromsármány (<i>E. citrinella</i>)	43	2	6	24
8. Cserregő nádiposzáta (<i>A. scirpaceus</i>)	9	-	-	-
9. Csilpcsalpfüzike (<i>Ph. collybita</i>)	475	28	22	75
10. Csuszka (<i>S. europaea</i>)	81	8	2	11
11. Énekes nádiposzáta (<i>A. palustris</i>)	90	-	-	7
12. Énekes rigó (<i>T. philomelos</i>)	95	3	7	20
13. Erdei pinty (<i>F. coelebs</i>)	76	7	5	26
14. Erdei pityer (<i>A. trivialis</i>)	11	-	-	1
15. Fakusz (<i>Certhia</i> sp.)	2	-	-	-
16. Fekete rigó (<i>T. merula</i>)	116	7	11	153
17. Fitiszfüzike (<i>Ph. trochilus</i>)	32	2	-	2
18. Foltos nádiposzáta (<i>A. schoenobaenus</i>)	12	-	-	-
19. Függőcinege (<i>R. pendulinus</i>)	1	-	-	-
20. Fülemlüle (<i>L. megarhynchos</i>)	24	1	-	4
21. Füstifecske (<i>H. rustica</i>)	21	-	-	-
22. Hamvas küllő (<i>P. canus</i>)	1	-	-	-
23. Házi rozsdafarkú (<i>Ph. ochruros</i>)	1	-	-	-
24. Hegyi fakusz (<i>C. familiaris</i>)	18	-	2	4
25. Jégmadár (<i>A. atthis</i>)	1	-	-	-
26. Karvalyposzáta (<i>C. nisoria</i>)	58	6	-	5
27. Kék cinege (<i>C. caeruleus</i>)	355	8	12	21
28. Kerti geze (<i>H. icterina</i>)	11	-	-	-
29. Kerti poszáta (<i>S. borin</i>)	72	-	-	-
30. Kerti rozsdafarkú (<i>Ph. phoenicurus</i>)	16	-	-	-
31. Kis fakopáncs (<i>D. minor</i>)	9	-	-	2
32. Kis poszáta (<i>C. curruca</i>)	125	9	-	21
33. Kormos légykapó (<i>F. hypoleuca</i>)	54	-	-	-
34. Közép fakopáncs (<i>D. medius</i>)	4	1	-	4
35. Léprigó (<i>T. viscivorus</i>)	1	-	-	-
36. Meggyvágó (<i>C. coccothraustes</i>)	42	-	-	2
37. Mezei poszáta (<i>C. communis</i>)	160	5	-	2
38. Mezei veréb (<i>Pas. montanus</i>)	47	2	-	15

39. Molnárfecske (<i>D. urbicum</i>)	1	-	-	-
40. Nádi sármány (<i>E. schoeniclus</i>)	8	-	1	1
41. Nádi tücsökmadár (<i>L. luscinoides</i>)	7	2	-	1
42. Nádirigó (<i>A. arundinaceus</i>)	1	-	-	-
43. Nagy fakopáncs (<i>D. major</i>)	36	2	5	23
44. Nagy fülemüle (<i>L. luscinia</i>)	1	-	-	-
45. Nyaktekercs (<i>J. torquilla</i>)	33	3	1	5
46. Ökörszem (<i>T. troglodytes</i>)	2	-	-	-
47. Örvös légykapó (<i>F. albicollis</i>)	13	-	-	-
48. Őszapó (<i>A. caudatus</i>)	56	4	4	20
49. Réti tücsökmadár (<i>L. naevia</i>)	9	-	-	-
50. Rozsdás csuk (<i>S. rubetra</i>)	3	-	-	-
51. Rövidkarmú fakusz (<i>C. brachydactyla</i>)	6		1	1
52. Sárgarigó (<i>O. oriolus</i>)	3	-	-	-
53. Seregély (<i>S. vulgaris</i>)	31	-	-	-
54. Sisegő fűzike (<i>Ph. sibilatrix</i>)	14	-	-	-
55. Szajkó (<i>G. glandarius</i>)	5	-	-	1
56. Széncinege (<i>P. major</i>)	455	27	16	57
57. Szőlőrigó (<i>T. iliacus</i>)	1	-	-	-
58. Szürke légykapó (<i>M. striata</i>)	37	1	-	7
59. Tövisszúró gébics (<i>L. collurio</i>)	74	8	-	8
60. Tüzesfejű királyka (<i>R. ignicapilla</i>)	1	-	-	-
61. Vörösbegy (<i>E. rubecula</i>)	725	42	13	62
62. Zöld küllő (<i>P. viridis</i>)	2	-	-	1
63. Zöldike (<i>Ch. chloris</i>)	50	1	-	5
Összesen	4637	239	119	727

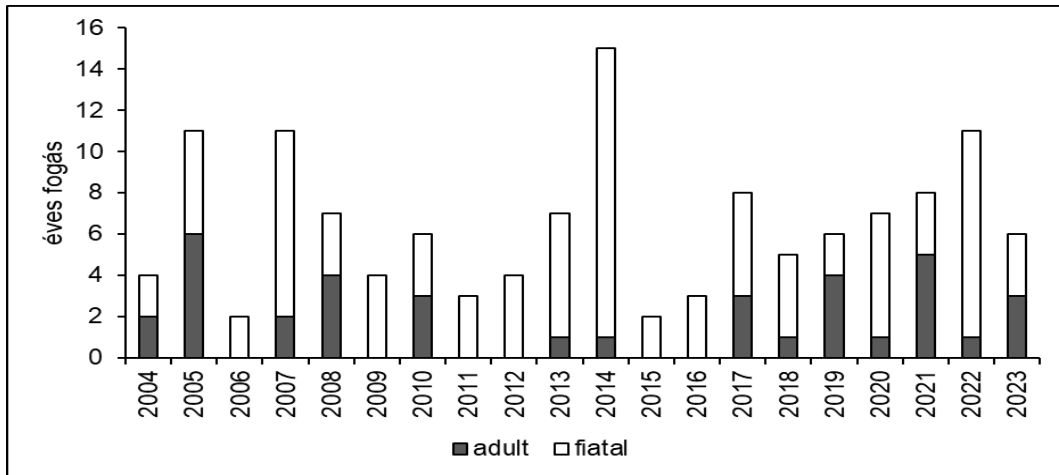
A Mindennapi Madaraink Monitoringja (MMM) program eredményei is hasonló trendeket vagy stabilitást mutattak ki a vizsgált fajok nyugat-dunántúli állományaiiban (Szép és társai 2022).

A stabilitást és a mérsékelt növekedést részben a költőpopulációkban ható sűrűségfüggő egyedszámszabályozás, részben a vonulási és telelési időszakban jellemző sűrűségfüggetlen egyedszámszabályozás biztosítja. Az előbbire utal a barátcinegénéél, széncinegénéél, vörösbegynél és a barátposztánál is kimutatott negatív lineáris összefüggés az adult madarak éves fogása és a madarak produktivitása között. A második szabályozást pedig az jelzi, hogy a madárfajok egyikénél sem volt jellemző a fiatalok éves fogása és a következő évben visszatérő, fészkelő adult madarak mennyisége közötti pozitív kapcsolat. A vonulás és telelés körülményei sikeres fészkelések után is sok madár pusztulását okozhatják (Newton 1998, 2008).

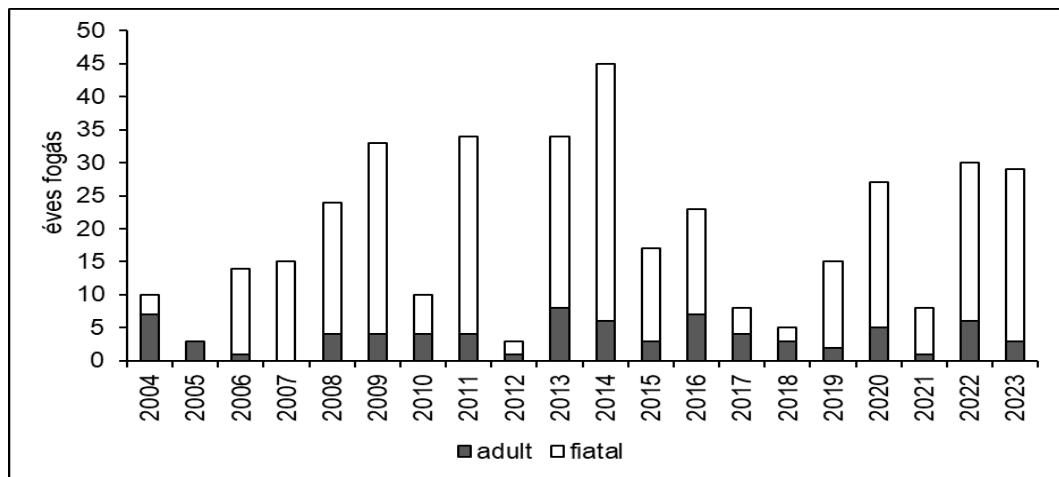
A befogott madarak térbeli eloszlása azt mutatja, hogy az odúköltő cinegefajok és a mezei poszáta esetében a fiatal madarak élőhely-választása a kirepülés után lényegesen eltér az adult madarakétól. A fiatalok kisebb kompetíciós képességük következtében több élőhely-típusban kényszerülnek táplálékot, búvóhelyet keresni. A többi madárfajnál lényeges különbséget nem mutatott a korcsoportok térbeli eloszlása, ami kisebb fajon belüli versengésre utal. Ennek oka valószínűleg a környezeti erőforrásaik egyenletesebb eloszlása (Newton 1998).

1. táblázat. Az adultak (1+) éves fogása és a produktivitás, valamint a fiatalok éves fogása és az adultak következő évi fogása közötti korreláció számításának értékei. Félkövér számokkal jelezve a szignifikáns kapcsolatok

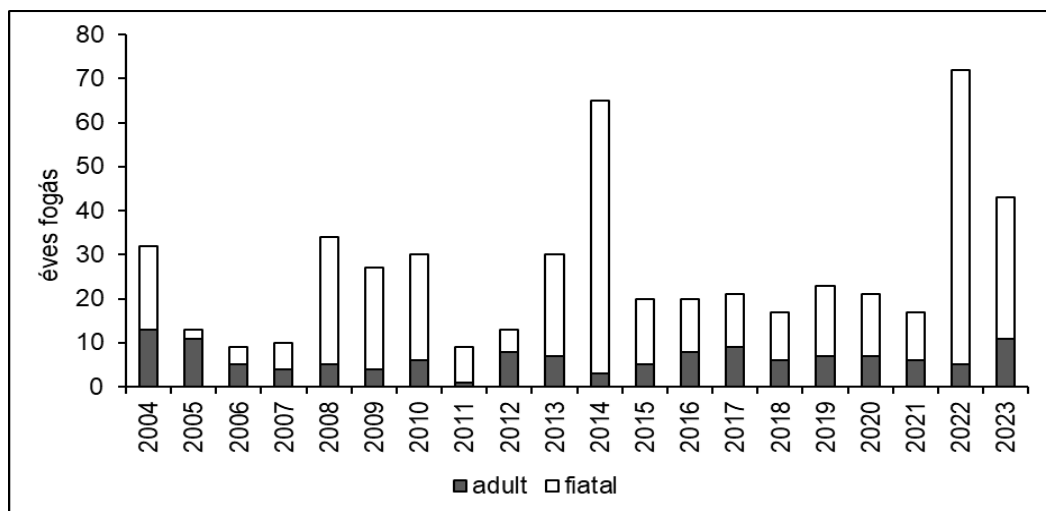
		Spearman r	p
Barátcinege (<i>P. palustris</i>)	1+ – produktivitás	-0,923	0,000
	1y – 1+ következő évben	0,029	0,904
Kék cinege (<i>C. caeruleus</i>)	1+ – produktivitás	-0,402	0,079
	1y – 1+ következő évben	-0,027	0,913
Széncinege (<i>P. major</i>)	1+ – produktivitás	-0,632	0,002
	1y – 1+ következő évben	0,164	0,502
Fekete rigó (<i>T. merula</i>)	1+ – produktivitás	-0,385	0,094
	1y – 1+ következő évben	-0,338	0,157
Vörösbegy (<i>E. rubecula</i>)	1+ – produktivitás	-0,714	0,001
	1y – 1+ következő évben	-0,032	0,896
Csilpcsalpüzike (<i>Ph. collybita</i>)	1+ – produktivitás	-0,421	0,064
	1y – 1+ következő évben	0,025	0,917
Barátposzáta (<i>S. atricapilla</i>)	1+ – produktivitás	-0,576	0,007
	1y – 1+ következő évben	0,312	0,192
Kis poszáta (<i>C. curruca</i>)	1+ – produktivitás	-0,327	0,159
	1y – 1+ következő évben	0,443	0,057
Mezei poszáta (<i>C. communis</i>)	1+ – produktivitás	0,443	0,050
	1y – 1+ következő évben	-0,368	0,120

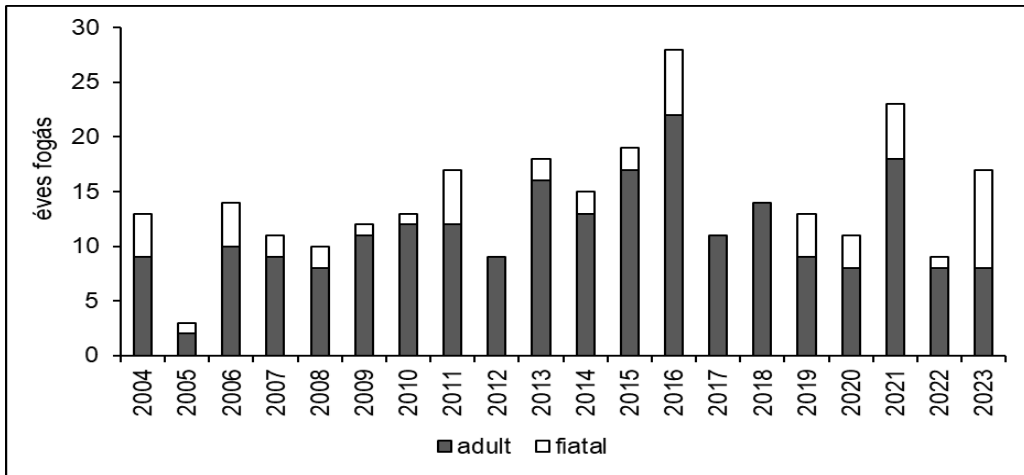
1. ábra. Barátcinege (*P. palustris*) éves fogás értékei

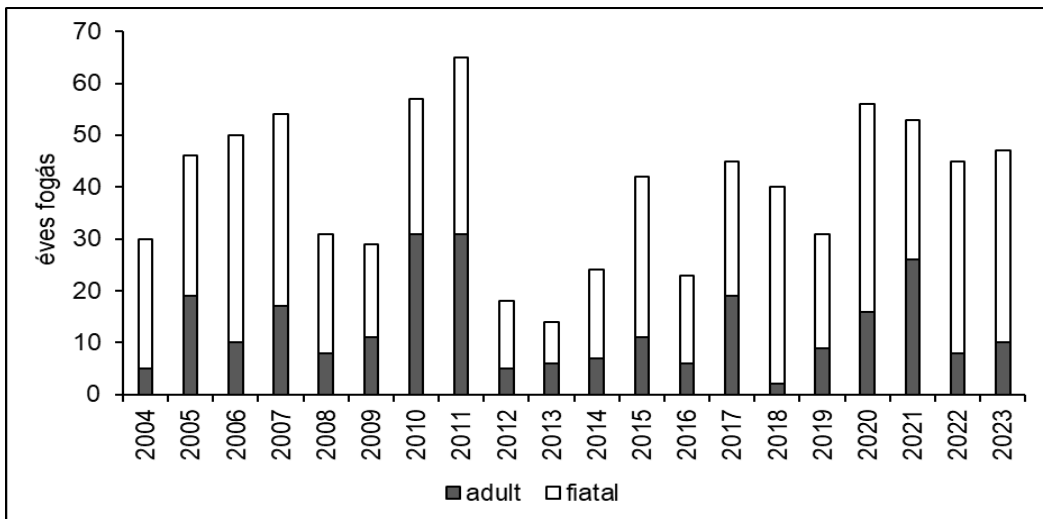
2. ábra. Kék cinege (*C. caeruleus*) éves fogás értékei

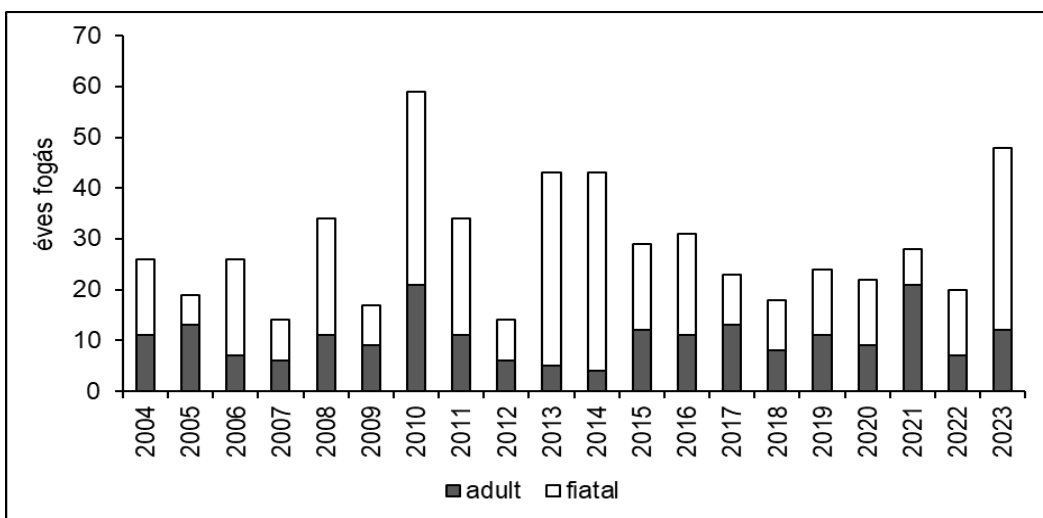
3. ábra. Széncinege (*P. major*) éves fogás értékei

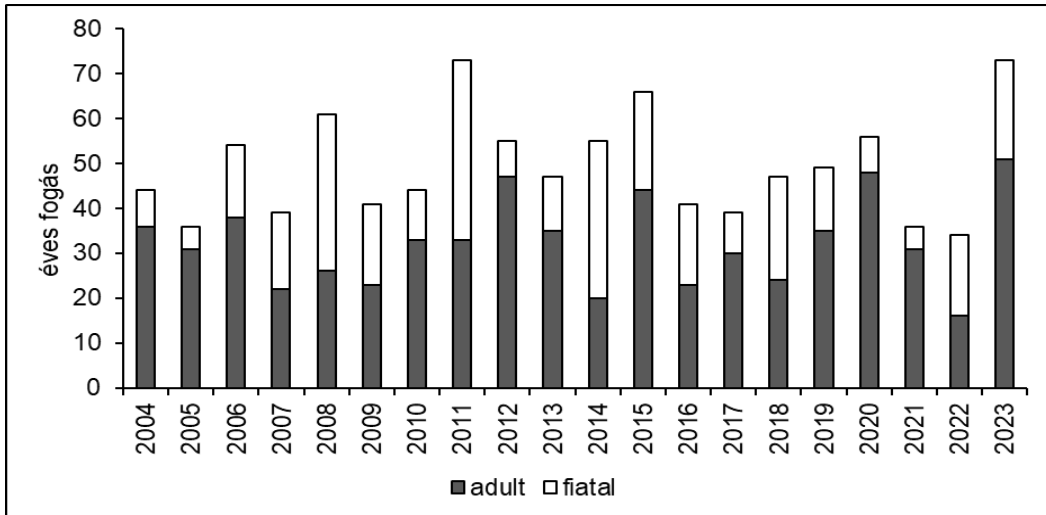
4. ábra. Fekete rigó (*T. merula*) éves fogás értékei

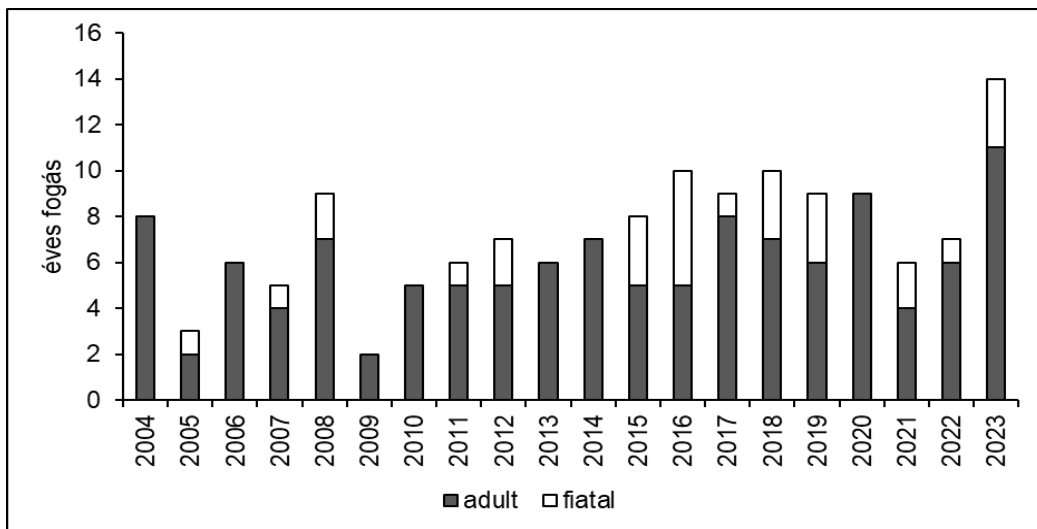
5. ábra. Vörösbegy (*E. rubecula*) éves fogás értékei

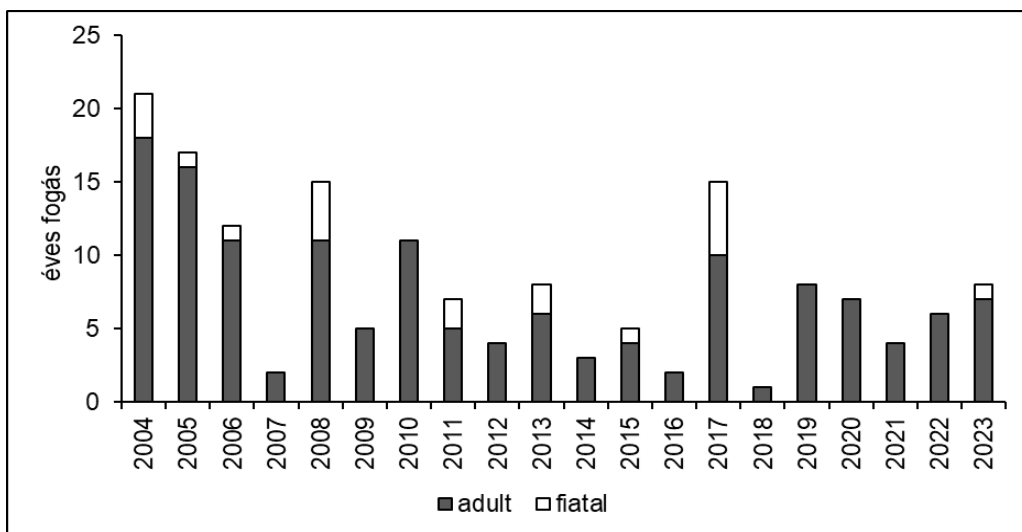
6. ábra. Csilpcsalpfüzike (*Ph. collybita*) éves fogás értékei

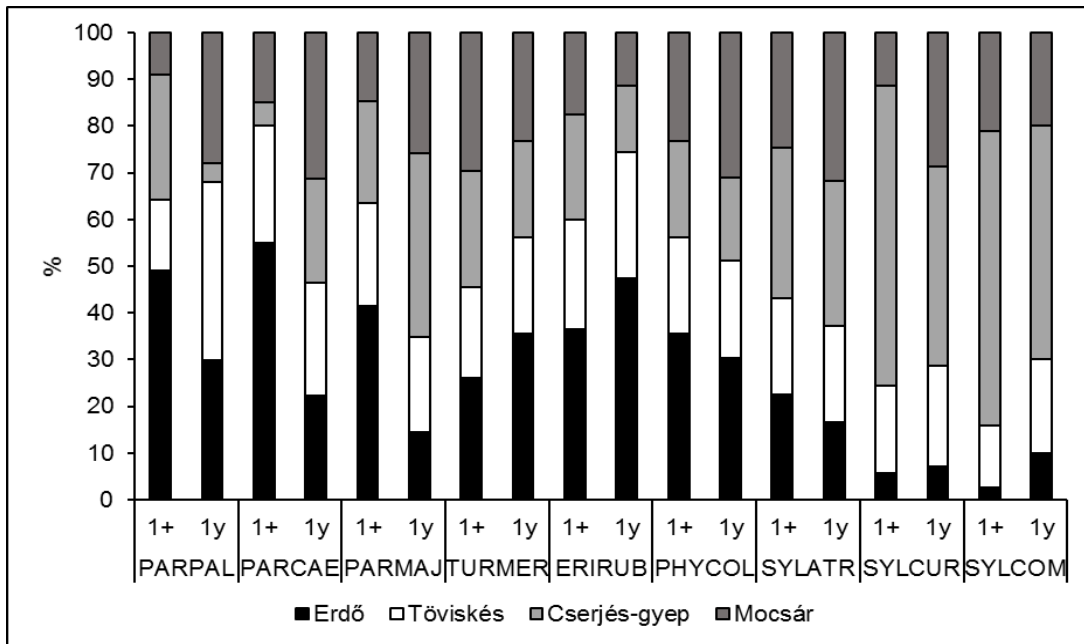
7. ábra. Barátposzáta (*S. atricapilla*) éves fogás értékei

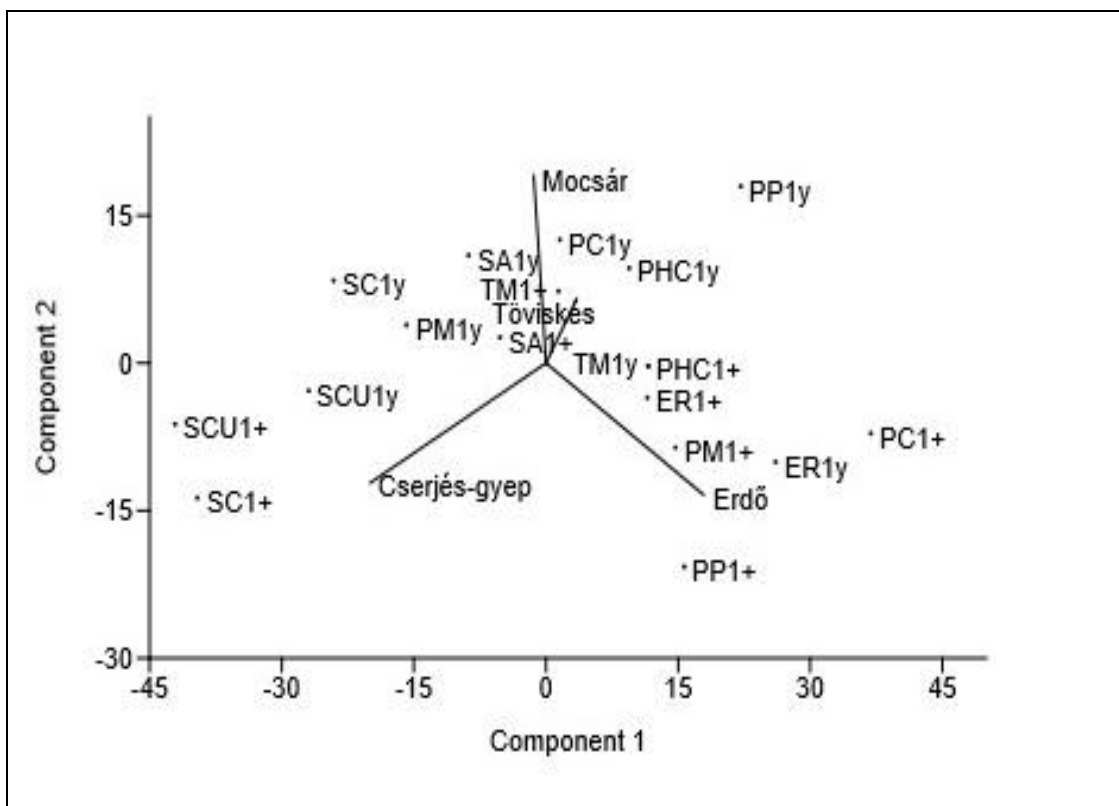
8. ábra. Kis poszáta (*C. curruca*) éves fogás értékei

9. ábra. Mezei poszáta (*C. communis*) éves fogás értékei

10. ábra. A befogott adult (1+) és fiatal (1y) példányok százalékos megoszlása az élőhely-típusok alapján. PARPAL: barátcinege, PARCAE: kék cinege, PARMAJ: széncinege, TURMER: fekete rigó, ERIRUB: vörösbegy, PHYCOL: csilpcsalpfüzike, SYLATR: barátposzáta, SYLCUR: kis poszáta, SYLCOM: mezei poszáta

11. ábra. A befogott adult (1+) és fiatal (1y) példányok PCA ordinációja élőhely-típusok alapján. PP: barátcinege, PC: kék cinege, PM: széncinege, TM: fekete rigó, ER: vörösbegy, PHC: csilpcsalpfüzike, SA: barátposzáta, SCU: kis poszáta, SC: mezei poszáta, 1+ = adult, 1y = fiatal

Köszönjük a madárvárta önkéntes munkatársainak a madárgyűrésben végzett tevékenységét!

Részben vagy egészben a Tömördi Madárvárta CES adataiból készült tanulmányok és a felhasznált irodalom:

- Gyurác J., Bánhidi P., Bedenek S. 2006. A vörösbegy (*Erithacus rubecula*), a barátposzáta (*Sylvia atricapilla*) és a csilpcsalpfüzike (*Phylloscopus collybita*) populációk dinamikája a CES program eredményei alapján. *Cinege* 11: 21-25.
- Kiss Cs., Bánhidi P., Lukács Z., Kalmár S., Winkler D. & Gyurác J. 2016. A csilpcsalpfüzike (*Phylloscopus collybita* vieillot, 1817) populációdinamikájának vizsgálata a Tömördi Madárvártán a 2000-2014-es időszakban. *Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ Tudományos Közleményei XXI*: 191–202.
- Kiss Cs., Lukács Z., Winkler D. & Gyurác J. 2016. A költési időszak időjárásának hatása a barátposzáta (*Sylvia atricapilla*) tömördi állományára. *Cinege* 21: 22–25.
- Kiss Cs., Winkler D., Komlós M., Farkas R. & Gyurác J. 2017. Egyes időjárási tényezők hatása a barátposzáta (*Sylvia atricapilla*) költési sikerére. *Magyar Ápróvad Közlemények* 13: 255–266.
- Kiss Cs., Winkler D. & Gyurác J. 2018. A karvalyposzáta (*Sylvia nisoria*) és a tövisszűrő gébics (*Lanius collurio*) tömördi állományváltozása. *Cinege* 23: 28–31.
- Kiss Cs., Molnár P., Karcza, Z., Lukács K.O., Winkler D. & Gyurác J. 2020. Study of apparent survival and capture probabilities of some passerines in Hungary. *North-western Journal of Zoology* 16(1): 78–83.
- Kiss Cs., Karcza Z., Lukács K.O., Winkler D. & Gyurác J. 2023. Population trend and breeding productivity of some migrant passerines in Hungary. *Ornis Hungarica* 31(2): 74–88.
- Newton, I. 1998. Population limitations in birds. Academic Press. London.
- Newton, I. 2008. The migration ecology of birds. Academic Press, Elsevier. London.
- Somogyi Cs., Gyurác J., Bánhidi P., Illés P., Góczán J. 2011. A madárközösség faji összetétele és fajdiverzitása Tömördön 2004 és 2010 között a CES program adatai alapján. *Cinege* 16: 21-25.
- Szép T., Csörgő T., Halmos G., Lovászi P., Nagy K., Schmidt A. 2022. Magyarország madáratlasza. 2. kiadás. MME. Budapest.

Zöld küllő és nagy fakopáncs (Nécsey István rajza, Chernel 1899)

Harkályfajok (*Picidae spp.*) kor- és ivararánya, területhűsége, élőhely-választása madárgyűrűzési adatok alapján

Gyurácz József – Gombos Katalin – Winkler Dániel

1. ELTE, Savaria Egyetemi Központ, Biológiai Tanszék
9700 Szombathely, Károlyi G. tér 4., e-mail: gyuracz.jozsef@sek.elte.hu
2. Soproni Egyetem, EMK Vadgazdálkodási és Vadbiológiai Intézet
9400 Sopron, Ady Endre út 5.

J. Gyurácz, K. Gombos, D. Winkler: Age and sex ratios, site fidelity, habitat selection of woodpecker species based on bird ringing data

This study describes the proportions of adults and juveniles, males and females, and the distribution of captured birds by habitat type. In the more common woodpecker species, the proportion of young captured is at least twice to three times that of adults. The ratio of males to females in the ringed birds ranged from 1:0.5 to 1:1.

Bevezetés

A harkályfajok kulcsszerepet töltenek be a fás életközösségek életében. Odúk készítésével más állatfajok, pl. odúfészkelő madárfajok, odúhasználó emlősök megtelepedését is lehetővé teszik az erdőtársulásban. A fában élő ízeltlábú állatok után kutatva, a fák vésésével hozzáférhetővé teszik más állatfajok számára is a táplálékforrásokat. Nem vonuló madárfajok, állandó jelenlétük, gyakoriságuk jól mutatja az általuk használt élőhelyek ökológiai állapotát egész évben. Ezért a harkályfajok demográfiai jellemzőinek, élőhely-választásának alapos ismerete nemcsak a harkályok, de a velük együtt élő más élőlények szempontjából is fontos lehet. A Tömördi Madárvárta környékén hét odúkészítő harkályfaj fordul elő: közép fakopáncs (*Dendrocoptes medius*, DENMED), kis fakopáncs (*Dryobates minor*, DRYMIN), balkáni fakopáncs (*Dendrocopos syriacus*, DENSYR), nagy fakopáncs (*D. major*, DENMAJ), fekete harkály (*Dryocopus martius*, DRYMAR), zöld küllő (*Picus viridis*, PICVIR), hamvas küllő (*P. canus*, PICCAN). A madárvárta munkatársai mindegyikből gyűrűztek 1998 és 2022 között, jelen tanulmányban ismertetjük az adult (öreg) és fiatal madarak, valamint a hímek és a tojók arányát, a visszafogott madarak első befogása és az utolsó visszafogása között eltelt időt, illetve a befogott madarak élőhely-típusok szerinti eloszlását.

Módszer

A harkályok befogása, gyűrűzése és mérése 1998-tól 2022-ig a tavaszi és őszi Actio Hungarica program keretében, 2004-től 2022-ig pedig az Állandó Ráfordítású Madárgyűrűzés (CES) során is zajlott a programok előírásainak megfelelően. A

hálók négy élőhely-típusban voltak elhelyezve: erdő-szegélyben 4 db, töviskésben 11 db, cserjés-gyepben 7 db, mocsárban 6 db.

A madarak kor- és ivarhatározását az „Identification guide to birds in the hand” (Demongin 2016) könyv alapján végeztük. Adultnak (felnőtt, öreg) tekintettük a gyűrűzés éve előtti évek valamelyikében kelt madarakat (1+), fiatalnak a gyűrűzés évében kelt példányokat (1y). A harkályfajok térbeli eloszlásának elemzésekor az élőhely-típusokban befogott (fogás és összes visszafogás) madarak egy hálóra számított átlaga alapján egy élőhely-típusra megállapított százalékos arányát vettük figyelembe. A harkályfajok élőhelyek szerinti eloszlását főkomponens-analízissel (PCA) is összehasonlítottuk.

Eredmények

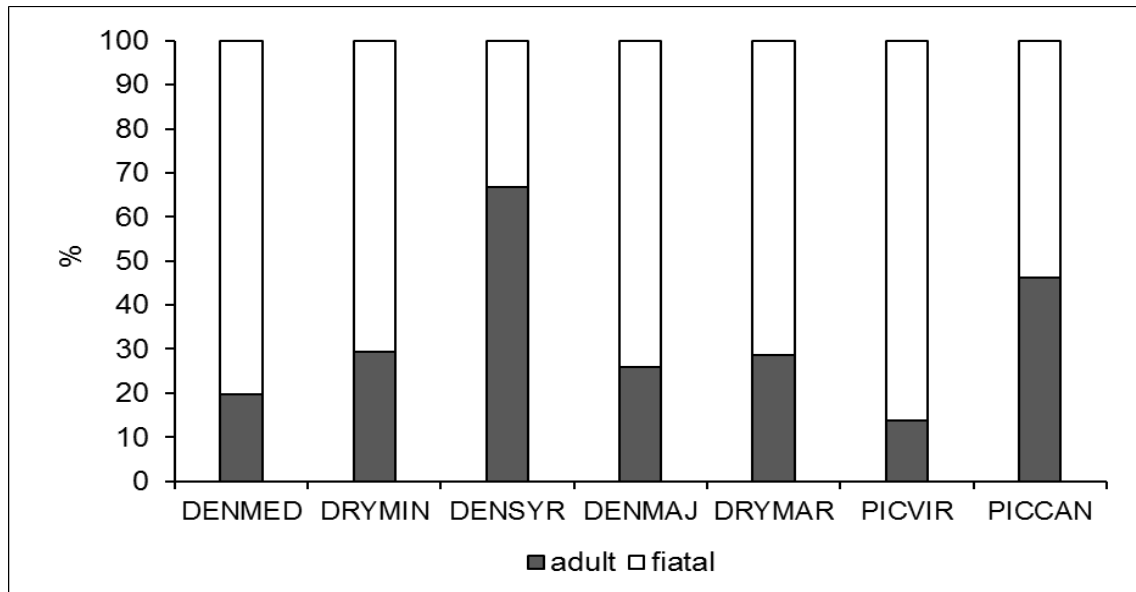
A gyakoribb harkályfajok esetében a befogott fiatalok aránya legalább kétszerese, háromszorosa volt az adult madarakénak (1. ábra). A hímek és a tojók aránya a gyűrűzöttek esetében 1:0,5 és 1:1 között alakult (2. ábra). A hamvas küllő kivételével a visszafogott egyedek és az összes visszafogás között lényegesen nagyobb volt a hímek aránya (3. és 4. ábra).

A gyűrűzés és a gyűrűzött madár utolsó visszafogása között eltelt évek, napok száma alapján mindössze három madárnál telt el több mint 5 év a gyűrűzés és az utolsó visszafogás között (5. ábra). Egy kis fakopáncs hím volt a leghosszabb életű: 9 év 2 hónap és 9 nap (3357 nap) telt el a gyűrűzése és utolsó visszafogása között. A következő egy közép fakopáncs hím, 3308 nappal (9 év és 11 nap), majd egy nagy fakopáncs hím 1829 nappal (5 év 4 nap), utána egy fekete harkály hím 1487 nappal (4 év 1 hónap 5 nap). A következő hosszú életű egyed egy nagy fakopáncs tojó, 1316 nappal (3 év 7 hónap 8 nap), őt követi egy kis fakopáncs tojó 1147 nappal (3 év 1 hónap 20 nap), majd egy zöld küllő tojó 785 nappal (2 év 1 hónap 23 nap). A zöld küllő hím és tojó egyedeinél nem különbözik jelentősen a gyűrűzés és az utolsó befogás között eltelt idő, 2 év 3 nap telt el a hím egyednél, 2 év 1 hónap és 23 nap telt el a tojónál. Fekete harkály tojó egyed nem került visszafogásra. A hamvas küllőnél 1 év 3 hónap 11 nap telt el a tojó egyednél, és 1 év 5 nap a hím egyednél. A három gyűrűzött balkáni fakopáncs közül egyet fogtunk vissza, 4 nap telt el a gyűrűzés és a visszafogás között.

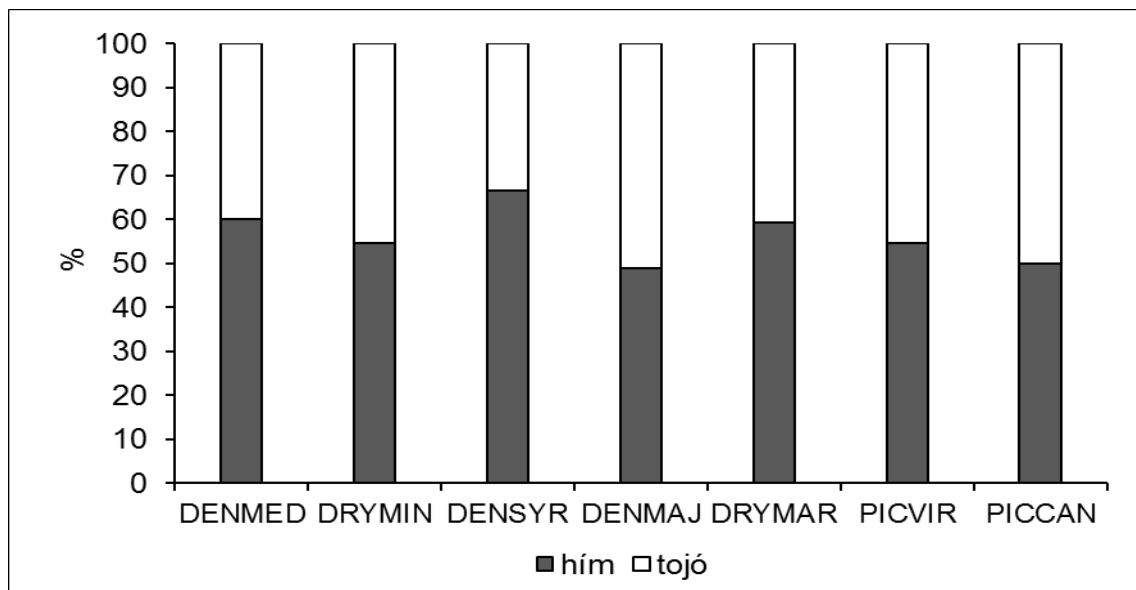
Az befogott harkályok élőhely-típusok szerinti eloszlása is lényeges különbségeket mutatott (2. táblázat, 6. ábra).

1. táblázat. Harkályfajok gyűrzött és visszafogott példányainak száma 1998 és 2022 között a Tömördi Madárvártán

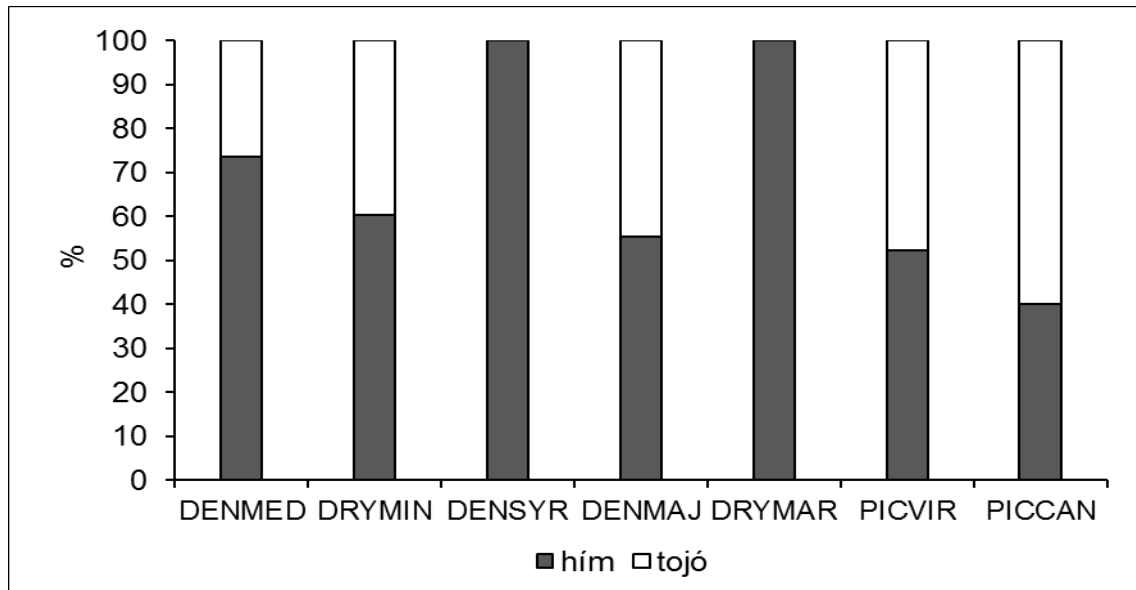
	Gyűrzött	Visszafogott
DENMED	60	25
DRYMIN	133	48
DENSYR	3	1
DENMAJ	349	124
DRYMAR	29	2
PICVIR	93	49
PICCAN	14	6

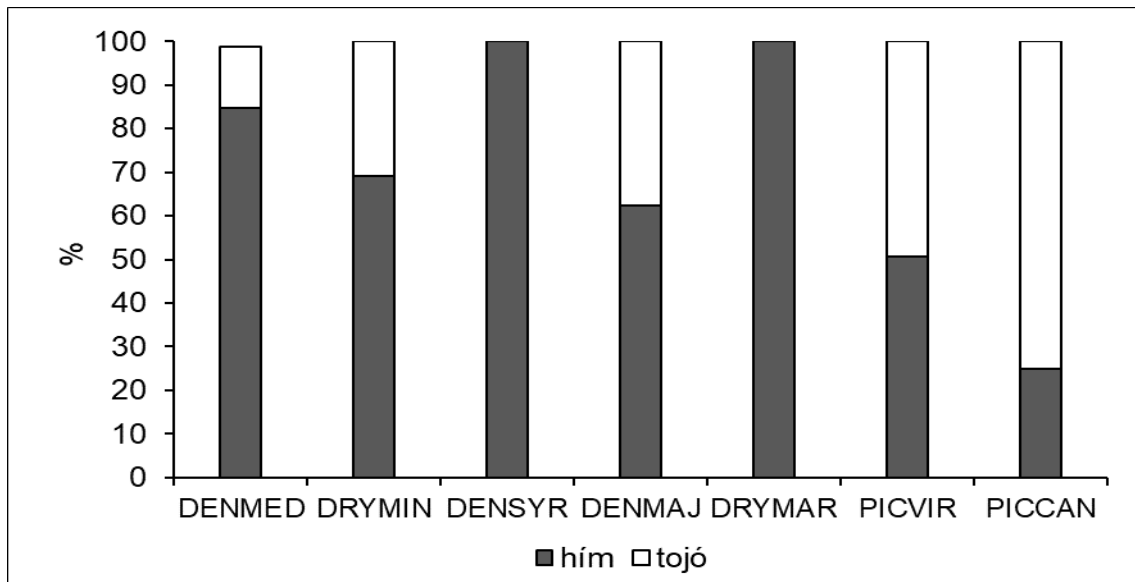
1. ábra. Gyűrzött példányok koraránya, 1998-2022

2. ábra. Gyűrzött példányok ivaráránya, 1998-2022

3. ábra. Visszafogott példányok ivararánya, 1998-2022

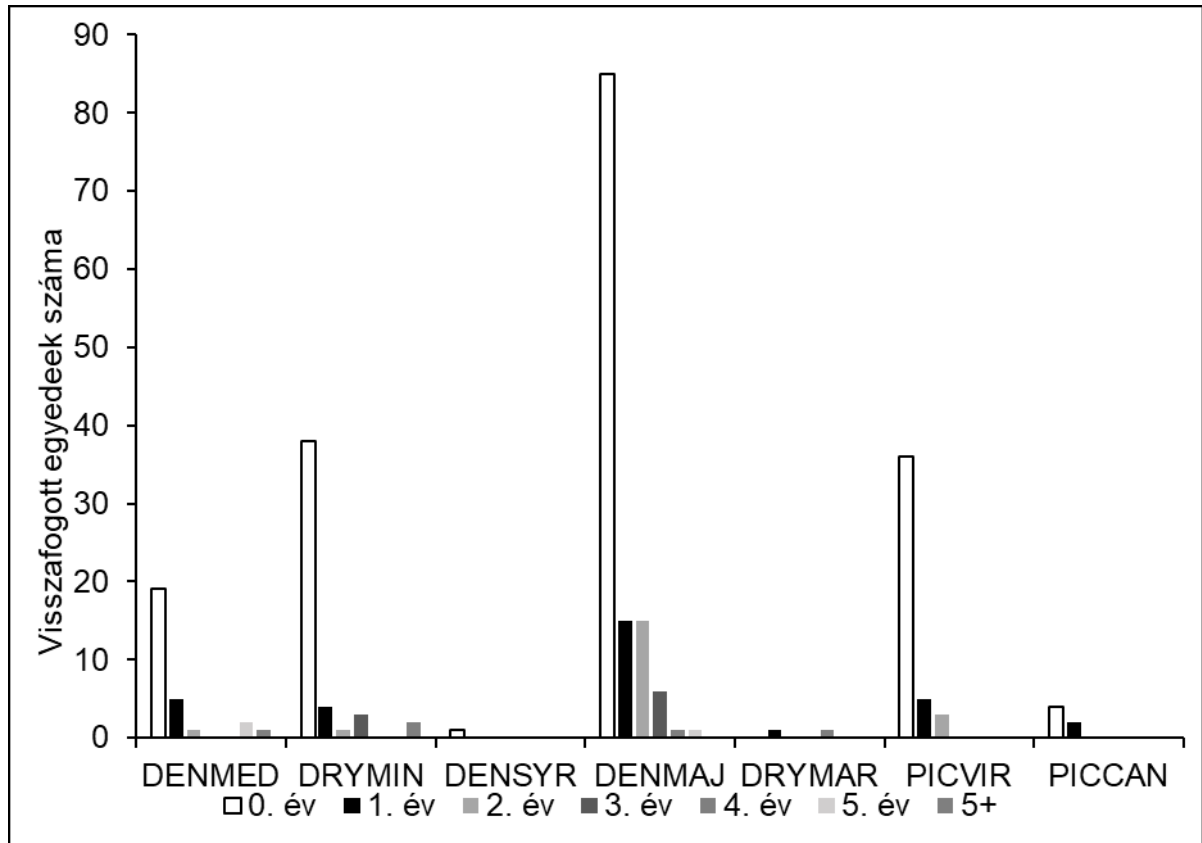

4. ábra. Visszafogások ivararánya, 1998-2022

Következtetések

A balkáni fakopáncs és a hamvas küllő kor- és ivararányai csak tájékoztató jellegűek a kis fogásszámok miatt. A többi faj esetében a befogott fiatalok magas aránya jó költési sikereket utal, ami viszont a vizsgálati terület és környékének jó fészkelési és táplálkozási feltételeit jelzi. A hímek és a tojók viszonylag kiegyenlített aránya, a hímek egy kicsit nagyobb aránya a gyűrűzött madarak között megfelel a harkályfajokra jellemző legalább egy fészkelési időszakon, vagy akár egy életen át tartó monogám szaporodási rendszernek és a hímek nagyobb fogási

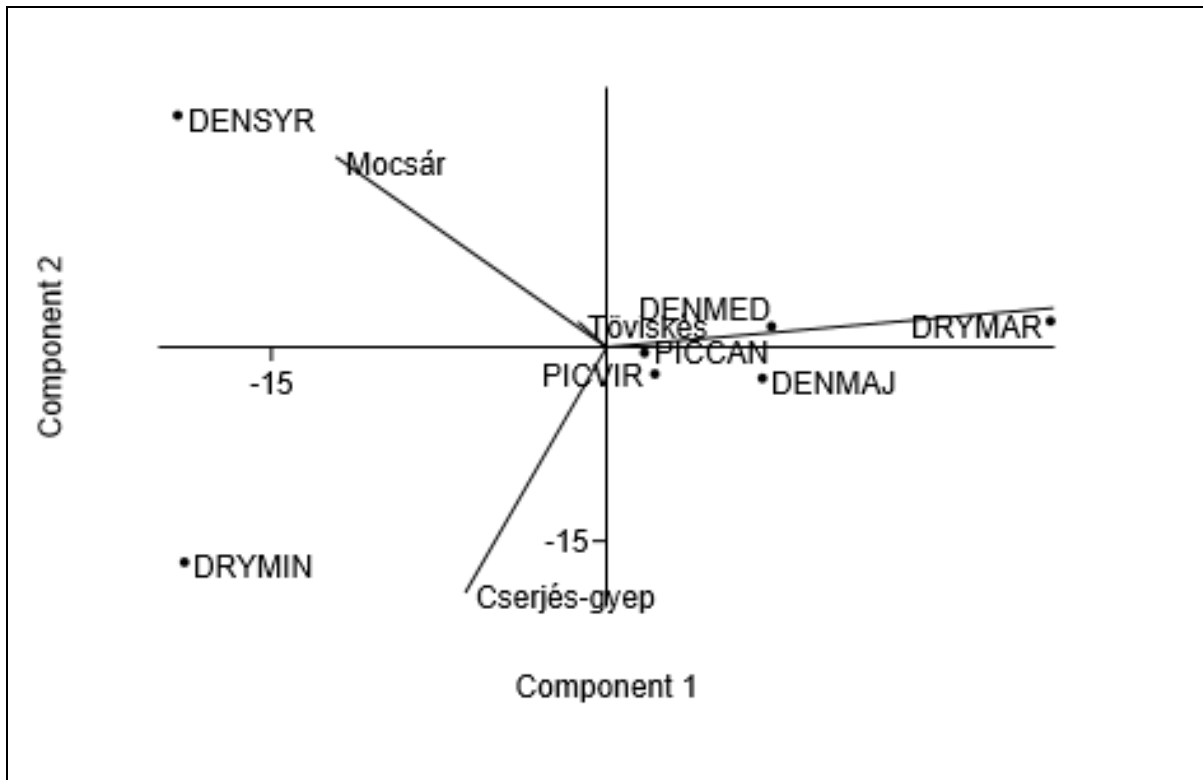
valószínűségének. A visszafogott példányok és a visszafogások között jellemzően nagyon magas hím dominancia jól jelzi a hímek lényegesen nagyobb területhűségét, ami a területvédő magatartással (territorialitás) és az ivari szelekcióval van összefüggésben. A tojók kevésbé kötődnek egy adott területhez, diszperzióra, azaz fészkelőhelyüktől nagyobb távolságra történő eltávolodásra hajlamosabbak, mint a hímek, ezért kisebb arányban fogtuk vissza őket.

5. ábra. A gyűrűzés évében (0. év) és az azt követő években visszafogott madarak száma, 1998-2022

2. táblázat. Harkályfajok befogott példányainak élőhely-típusok szerinti százalékos eloszlása

	Erdő	Töviskés	Cserjés-gyep	Mocsár
DENMED	60	34	4	2
DRYMIN	38	27	27	7
DENSYR	42	30	0	28
DENMAJ	62	24	10	4
DRYMAR	73	24	3	0
PICVIR	55	35	8	2
PICCAN	56	31	8	5

6. ábra. A befogott harkályok PCA ordinációja élőhely-típusok alapján

A harkályfajok természetbeni életkorára utalnak a gyűrűzés után több évvel visszafogott egyedek. Öt évnél idősebb példányok hímek voltak, de ezek nem biztos, hogy a hímek nagyobb túlélési valószínűségét mutatják. A hímek nagyobb területhűségük és intenzívebb territoriális aktivitásuk miatt kerülhettek többször a hálókba a gyűrűzést követő években is. Egy 2003-ban a madárvártán gyűrűzött zöld küllőt 2011-ben találtak meg elpusztultan a tömördi temetőben. A gyűrűzés és a megkerülés között 2905 nap (7 év 11 hó 13 nap) telt el. Ez az eddigi legidősebb ismert korú zöld küllő Magyarországon.

A befogott harkályok térbeli eloszlásában tapasztalt lényeges különbségek arra utalnak, hogy a vizsgálati területen és környékén élő harkályfajok ökológiai feladatuknak (niche) megfelelően felosztják a területet élőhely-típusok szerint. A fekete harkály kötődött legjobban az erdőhöz, a nagy fakopáncs és a közép fakopáncs elsősorban az erdőben tartózkodott, de az utóbbi nagyobb számban fordult elő a töviskésben is. A zöld és hamvas küllő nagyobb részt az erdőben és a töviskésben mozogtak. A kis fakopáncs az erdő és töviskés mellett a cserjés-gyepet is kedvelte, és még a mocsár rekettyéseiben is előfordult. A balkáni fakopáncs nagy ritkán a településhez legközelebbi helyeken fordult elő.

Eredményeink alapján a hét harkályfaj tartós együttélését a terület változatos szerkezetű növényzete eredményezi. Az idős fák nyújtotta odúkészítés lehetősége, a korhadó fákból meglévő táplálékállatok biztosítják a fekete harkály és a nagy fakopáncs eredményes költését, populációik tartós fennmaradásához szükséges kor- és ivararányokat. A vékonyabb faágak segítik a közép- és kis fakopáncs megtelepedését, a bokrosok között meghúzódó gyepfoltok hangyabolyai pedig a zöld és hamvas küllő táplálékforrásait jelentik (Cramp 1998, Haraszthy 2019). Ezért is indokolt a mozaikos élőhely-szerkezet fenntartása a madárvárta területén és környékén.

Köszönjük a madárvárta önkéntes munkatársainak a madárgyűrűzésben végzett tevékenységét!

Irodalom

Cramp, P. 1998. The birds of the Western Palearctic. Oxford CD-ROM. Oxford University Press, Oxford.

Demongin, L. 2016. Identification guide to birds in the hand. Beauregard-Vendon: Laurent Demongin.

Haraszthy L. (szerk.). 2019. Magyarország fészkelő madarainak költésbiológiája. 1. kötet. Pro Vértes Zrt. Csákvár.

Színes gyűrűs jelölések és megkerülések, illetve megfogás nélkül azonosított fémgyűrűs madarak Vasban - 2023

Harsányi Krisztián

Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság

9730 Kőszeg, Aradi vértanúk parkja, e-mail: krisztian.harsanyi@onpi.hu

K. Harsányi: Colour ringing of birds or metal ringed birds identified without being caught in Vas County, 2023

The author presents the results of the colour ringing of birds in Vas County. 163 individuals of 9 species were ringed by colour rings from 1 October 2022 to 31 October 2023 in Vas County.

Az alábbi összefoglaló a 2022 októbertől és 2023 októbertől között Vas vármegyéhez kötődő színes gyűrűs jelöléseket és lezárt megkerüléseket veszi számba, valamint kitér a távolról leolvasott fémgyűrűs madarakra is. Az egyes adatok után zárójelben a gyűrűző(k) vagy az észlelő(k) neve szerepel.

A fenti az időszakban 163 madárra került színes gyűrű a vármegyében, a következő faji megoszlás szerint (csillagozva a megye tekintetében először ilyen módon jelölt faj):

- 2 tőkés réce* - *Anas platyrhynchos* (Óvári Péter),
- 89 fehér gólya - *Ciconia ciconia* (Harsányi Krisztián, Koszorús Péter),
- 4 karvaly – *Accipiter nisus* (Harsányi Krisztián),
- 1 héja – *Accipiter gentilis* (Harsányi Krisztián),
- 7 egerészölyv - *Buteo buteo* (Harsányi Krisztián),
- 19 vörös vércse - *Falco tinnunculus* (Harsányi Krisztián),
- 4 vándorsólyom* - *Falco peregrinus* (Prommer Mátyás),
- 35 fekete rigó - *Turdus merula* (Ottó Erzsébet),
- 2 vetési varjú - *Corvus frugilegus* (Ottó Erzsébet).

A tőkés récéket a szombathelyi Csónakázó-tavon jelölték meg, a fehér gólyák nagy részére a látványgyűrűzések keretében került gyűrű, a vándorsólymokat fészken gyűrűzték, a vörös vércsék java költőládákban kapott gyűrűt. A többi madár a Chernel-kerti Madárvédelmi Mentőközpontból szabadon engedett példány (a repatriált madarak megkerüléseit az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság madártani tevékenységéről szóló írás taglalja részletesen).

Az elmúlt években végzett jelentős számú fiókajelölésnek köszönhetően egyre több távolsági visszajelzés érkezik a vármegyében kelő fehér gólyákról. 2022. december 29-én a Dél-afrikai Köztársaság egyik nemzeti parkjában (Addo), egy elefántok és más vadállatok által használt ivóhely (Hapoor Drinking Hole) közelében fotózta le egy szafari túravezetője (Jaco Ras) azt a fehér gólyát, amelyet fél évvel korábban fiókaként jelöltek meg Nemescsóban (Harsányi Krisztián). A fiatal gólya légvonalban 9037 km-t tett meg a vasi falutól Afrika déli csücskéig, ezzel új rekordot állított fel: a Magyarországon 1908 óta megjelölt több mint 6,6 millió madár közül a legtávolabb került meg. A Madárgyűrűzési Központtól kapott információk szerint eddig mintegy 50 magyar gyűrűs fehér gólyáról érkezett hír Afrika legdélibb országából, ezek túlnyomó többsége a 20. század első évtizedeiből származik és elpusztult madarak kézre kerüléséről szól, mindössze öt megfigyelést tartanak nyilván. 2023 júliusában többször megfigyeltek (Kálmán Sándor) a karcagi szeméttelen egy fehér gólyát, melyet egy évvel korábban Répcelakon gyűrűzték fiókaként (Koszorús Péter). Augusztusban a letenyei határátkelő melletti tarlón, egy árvíz utáni kiöntésen időzött mintegy 70 fehér gólya és 40 nagy kócsag, közöttük azonosították (Lelkes András) az egyik fiatal fehér gólyát, amely június végén egy csákánydoroszlói fészekben kapta a gyűrűjét (Harsányi Krisztián).

2022 októbere és 2023 októbere között 115 alkalommal sikerült színes gyűrű alapján azonosítani madarakat a vármegye területén, összesen 63 példányt, az alábbi faji megoszlás szerint:

- 20x bütykös hattyú (6 pld) - *Cygnus olor* (Borbás Kata, Harsányi Krisztián, Kállai Gergő, Kovács Patrik, Dr. Kóta András, Meiszner Anna, Tóth Kornél, Zséder Péter),
- 1x sárgalábú sirály (1 pld) - *Larus michahellis* (Harsányi Krisztián), horvát gyűrűs madár,
- 2x küszvágó csér (1 pld) - *Sterna hirundo* (Dr. Kóta András),
- 85x fehér gólya (51 pld) - (Csempezs Sándor, Fellner Zoltán, Gál Szabolcs, Harsányi Krisztián, Koszorús Péter, Kutschi Péter, Dr. Kóta András, Lektor Nikolett, Ottó Erzsébet, Tóth Katalin, Tóth Kornél), közte lengyel, német, szlovén, horvát, szlovák és cseh gyűrűs madarak,
- 7x fekete rigó (4 pld) - (Harsányi Krisztián, Ottó Erzsébet).

A gólyafészkek átnézése mellett idén is a szombathelyi szeméttelép gólyasokadalma szolgáltatta a legtöbb színes gyűrűs azonosítást. Június végétől augusztus elejéig 15 példányt sikerült itt leolvasni (Harsányi Krisztián és Kutschi Péter) összesen 22 alkalommal. Közülük talán a legérdekesebb eset az volt, amikor egy horvát gyűrűs, másodéves madárról kiderült, hogy a szombathelyi megfigyelését (Harsányi Krisztián) megelőző két hónapban már hét alkalommal olvasták le Magyarországon, először Ludanyhalászában (Papp Ferenc és Pintér Zsolt), majd Dorogházán (Molnár Márton), és Csórón is (Staudinger István). Különös megfigyelés volt június közepén, amikor egy lengyel gyűrűs gólya (2018 nyarán Kalkóiban jelölt példány) pihent meg a kőszegi Chernel-kert egyik röpdeépületén (megfigyelő Ottó Erzsébet).

Az elmúlt években egyre gyakrabban sikerül - elsősorban az optikai eszközök fejlődésének köszönhetően - a csak fémgűrűvel jelölt madarakat távolról, megfogás nélkül azonosítani. Idén két ilyen leolvasás történt a vármegyében, két magyar gyűrűs fehér gólyát figyeltek meg ilyen módon (Harsányi Krisztián és Dr. Kóta András). Az egyiket Somlóvásárhelyen jelölték fiókaként 2017-ben (Széplaki Imre) és Káldon került meg fészkelőként, a másikat a Nógrád vármegyei Órhalomban gyűrűzték 2021-ben fiókaként (Papp Ferenc) és a szombathelyi szeméttelepen került távcső elé.

Köszönet illeti a gyűrűzőket, a leolvasókat, valamint Madárgyűrzési Központ munkatársait az adatok összegyűjtésében nyújtott segítségükért!

Érdekes megfigyelések Vas vármegyében 2023-ban

Kóta András

9700 Szombathely, Benczúr Gyula utca 14., e-mail: vasimadarasz@gmail.com

A. Kóta: Avifaunistical data of the rare bird species in Vas County, 2023

The report presents the most interesting data from the season 21 November 2022 and 20 November 2023. The Audouin's gull was observed for the first time in Vas County, 2023.

A megyében ritkán előforduló madárfajok megfigyelési adatainak gyűjtése az elmúlt években kialakított rendszer szerint 2023-ban is folytatódott. Alábbi dolgozatomban ismertetem a 2022. november 21. és 2023. november 20. között megfigyelt megyei ritkaságokat, mely adatok elsősorban a következő madarászoknak köszönhetőek (abc-sorrendben): Borbás Katalin, Illés Péter, Kóta András, Somogyi Csaba és Tóth Kornél. Az adatokat kiegészítettem a www.birding.hu madártani honlap és adatbázis adataival és egyéb (az interneten elérhető, vagy szóbeli közlések nyomán szerzett) információkkal.

A legritkább madárfajok esetében a megfigyelések számát az alábbi könyv adatai alapján adtam meg: GYURÁ CZ J. & KÓTA A. (2020): *Vas megye madarainak névjegyzéke. Nomenclator Avium Comitatus Castriferrei in Hungaria*. Magyar Nyugat Könyvkiadó, Szombathely. Figyelembe vettem a Névjegyzék lezárása után a megyében előkerült, számomra ismertté vált adatokat is.

A vizsgált időszakban három leírandó madárfaj került elő a megyében: a korallsirály (*Ichthyaetus audouinii*), a vándorfüzike (*Phylloscopus inornatus*) és a fakó keselyű (*Gyps fulvus*). A korábbi gyakorlatnak megfelelően ebben a beszámolóban is csak akkor szerepeltetek leírandó ritka fajt, ha arról van fotó, vagy több megfigyelő is látta. A madarászok közötti gyors információáramlásnak és az egyre jobb fotós felszereltségnek köszönhetően ezek a feltételek mind a három faj esetében teljesültek, így megelőlegezve az MME Nomenclator Bizottság hivatalos döntését ezek hitelesítettnek tekinthetőek.

Egy új fajjal gazdagodott a tavalyi ritkaságbeszámoló óta Vas vármegye madárvilága. A korallsirály bukkant fel nyár végén Ölbő közelében egy

kavicsbányatavon. Tóth Kornélnak köszönhetően így ismét az egész országból rengeteg madarász látogatott el Vasba, hogy megfigyelhesse ezt a ritka sirályt.

A vizsgált időszakból hozzám beérkező adatok mennyisége (főleg a vízimadarak tekintetében) jelentősen elmarad az elmúlt években megszokottól. Ez részben annak a sajnálatos ténynek tudható be, hogy a rábapatyi északi-kavicsbányát szinte teljesen benőtte a növényzet, részben annak, hogy tavasszal kevesebben is madarásztunk, mint az elmúlt években. Az is lehet, hogy a madarászok adatközlő kedve se volt olyan élénk, mint korábban, pedig a szokásos jól bevált adatbázisok ugyanúgy működnek, mint eddig (www.birding.hu, www.map.mme.hu). Mindenkit motiválnék ezen adatbázisok használatára, hiszen így lehetne még pontosabb képet kapni egy-egy terület madárvilágáról, illetve annak változásairól.

A Nyugat-Dunántúliaknak különleges eseménynek számított a szalakóta és a tűzok előfordulása. Nem beszélve arról, hogy 17 év szünet után került elő Vasban törpesas és 8 éve nem volt tudomásunk megfelelően dokumentált vándorfűzikéről sem!

Ismereteink szerint megyénkben eddig valaha legfeljebb 10 alkalommal megfigyelt, kiemelkedő ritkaságok listája a vizsgált időszakból (a latin név után az egyes fajok valaha volt, összesített megfigyeléseinek sorszáma):

a korallsirály (*Ichthyaetus audouinii*) 1.;

a törpesas (*Hieraaetus pennatus*) 3.;

a fakó keselyű (*Gyps fulvus*) 4.;

a pásztorgém (*Bubulcus ibis*) 8-9.;

a vándorfűzike (*Phylloscopus inornatus*) 9.

Részletes lista azokról a madárfajokról, amelyekről legfeljebb 3 megfigyelés gyűlt össze 2022. november 21. és 2023. november 20. között:

Nílusi lúd (*Alopochen aegyptiaca*)

április 23. Sárvár, Csónakázó-tó, 1 pld. (Tanzer Ildikó).

Tűzok (*Otis tarda*)

június 25. Kenyeri, külterület, 1 tojó pld. (Borbás Kata, Tóth Kornél).

Feketenyakú vöcsök (*Podiceps nigricollis*)

szeptember 3. Püspökmolnári, bányató, 1 pld. (Rózsa Gertrúd és Döbrösi Roland).

Aranylile (*Pluvialis apricaria*)

2022. november 27. Ostffyasszonyfa, külterület, 9 pld. (Borbás Kata és Tóth Kornél).

Ezüstlile (*Pluvialis squatarola*)

augusztus 12. Kám, belvív, 1 ad. nászruhás pld. (Kóta András);

szeptember 20. Táplánszentkereszt, Gyöngyöshermán, kavicsbányató, 1 pld. (Kóta András).

Parti lile (*Charadrius hiaticula*)

április 28. Kőszeg, Abért-tó, 5 pld. (Józsa András).

Kis póling (*Numenius phaeopus*)

július 21. Ölbő, külterület, 1 pld. (Tóth Kornél).

Temminck-partfutó (*Calidris temmickii*)

május 9. Sárvár, külterület, belvív, 3 pld. (Tóth Kornél);

május 10. Táplánszentkereszt, Gyöngyöshermán, kavicsbányató, 1 pld. (Kóta András);

szeptember 20. Táplánszentkereszt, Gyöngyöshermán, kavicsbányató, 1 pld. (Kóta András).

Kis sirály (*Hydrocoloeus minutus*)

április 19. Táplánszentkereszt, Gyöngyöshermán, kavicsbányató, 9 ad. nászruhás pld. (Borbás Kata);

április 29. Táplánszentkereszt, Gyöngyöshermán, kavicsbányató, 1 ad. nászruhás pld. (Borbás Kata).

Korallsirály (*Ichthyaetus audouinii*)

augusztus 6-10. Ölbő, kavicsbánya, ill. Ölbői-horgásztó, 1 juv. pld. (Tóth Kornél és mások).

Szerecsensirály (*Ichthyaetus melanocephalus*)

március 12. Nagygeresd, szántó föld, 1 ad. pld. (Illés Péter);

április 29. Táplánszentkereszt, Gyöngyöshermán, kavicsbányató, 1 imm. (harmadéves) pld. (Borbás Kata);

május 6. Csénye, Sárvári-horgásztó, 4 ad. pld. (Tóth Kornél).

Heringsirály (*Larus fuscus*)

április 4. Kőszeg, Abért-tó, 1 ad. pld. (Kóta András).

Sarki búvár (*Gavia arctica*)

április 10. Sárvár, horgásztó, 1 ad. nászruhás pld. (Zséder Péter);

november 13-14. Csénye, Sárvári-horgásztó, 1 pld. (Kóta András, ill. Tóth Kornél).

Kanalasgém (*Platalea leucorodia*)

augusztus 12-13. Kám, belvív, 1 pld. (Kóta András és mások).

Bölgmbika (*Botaurus stellaris*)

augusztus 11. Ölbő, kavicsbánya, 1 pld. (Gál Szabolcs, Bognár Szabolcs és Bognár Előd).

Pásztorgém (*Bubulcus ibis*)

július 2. Szemenye, 8-as út mellett, 1 pld. (Somogyi Csaba);

augusztus 27-28. Duka, 8-as út melletti belvízfolt, max. 2 pld. (Bolla Zoltán, ill. Somogyi Csaba).

Fakó keselyű (*Gyps fulvus*)

október 3. Sitke, külterület, 1 pld. (Horváth Balázs).

Kígyászöly (*Circaetus gallicus*)

május 1. Lukácsháza, 87-es út felett, 1 pld. (Kóta András).

Békászó sas (*Clanga pomarina*)

július 3. Kenyeri, külterület, 1 pld. (Somogyi Csaba).

Törpesas (*Hieraaetus pennatus*)

május 21. Kondorfa, főút, 1 sötét színváltozatú pld. (Nagy Gergő).

Fakó rétihéja (*Circus macrourus*)

szeptember 22. Uraiújfalu, Kőris-part, 1 *imm.* (másodéves) hím pld. (Borbás Katalin).

Szalakóta (*Coracias garrulus*)

június 27. Sárvár, Axiál mellett, 1 pld. (Csempez Sándor és Csempez Nimród);

július 16. Pápoc, Kenyeri-reptér, 1 pld. (Borbás Kata és Tóth Kornél).

Vándorfüzike (*Phylloscopus inornatus*)

szeptember 20. Tömörd, Madárvárta, 1 pld. gyűrűzve (Tatai Sándor és társai).

Vízirigó (*Cinclus cinclus*)

június 30. Kőszeg, Gyöngyös-patak, 1 *imm.* pld. (Illés Péter).

Parlagi pityer (*Anthus campestris*)

június 25. Kenyeri, külterület, 1 pld. (Borbás Katalin és Tóth Kornél);

július 16. Kenyeri, reptér, 1 *ad.* hím pld. (Borbás Katalin és Tóth Kornél).

Barna zsezse (*Acanthis cabaret*)

január 21. Kőszeg, Szabóhegy, etetőn, 1 pld. (Ottó Erzsébet, Csáki Péter).

Köszönet mindenkinek, aki bármilyen módon segített, hogy meg tudjam írni ezt az összefoglalót: Bolla Zoltán, Borbás Katalin, Csempez Sándor, Döbrösi

Roland, Gál Szabolcs, Horváth Balázs, Illés Péter, Józsa András, Nagy Gergő Gábor, Ottó Erzsébet, Somogyi Csaba, Tanzer Ildikó, Tatai Sándor, Tóth Kornél és Zséder Péter.

Felhasznált irodalom

- Gyurácz J. & Kóta A. (2020): Vas megye madarainak névjegyzéke. *Nomenclator Avium Comitatus Castriferrei in Hungaria*. Magyar Nyugat Könyvkiadó, Szombathely.
- Kóta A. (2012): Érdekes megfigyelések Vas megyéből 2012-ben. *Cinege* 17: 10-13.
- Kóta A. (2013): Érdekes madárfaunisztikai megfigyelések Vas megyéből 2013-ban. *Cinege* 18: 36-40.
- Kóta A. (2014): Érdekes megfigyelések Vas megyében 2014-ben. *Cinege* 19: 54-58.
- Kóta A. (2015): Érdekes megfigyelések Vas megyében 2015-ben. *Cinege* 20: 49-54.
- Kóta A. (2016): Érdekes megfigyelések Vas megyében 2016-ban. *Cinege* 21: 25-31.
- Kóta A. (2017): Érdekes megfigyelések Vas megyében 2017-ben. *Cinege* 22: 44-50.
- Kóta A. (2018): Érdekes megfigyelések Vas megyében 2018-ban. *Cinege* 23: 51-55.
- Kóta A. (2019): Érdekes megfigyelések Vas megyében 2019-ben. *Cinege* 24: 58-63.
- Kóta A. (2020): Érdekes megfigyelések Vas megyében 2020-ban. *Cinege* 25: 52-56.
- Kóta A. (2021): Érdekes megfigyelések Vas megyében 2021-ben. *Cinege* 26: 33-39.
- Kóta A. (2022): Érdekes megfigyelések Vas megyében 2022-ben. *Cinege* 27: 50-55.

Tízlábú rákok (*Decapoda*) Vas vármegyében és a Kőszegi-hegységben

Illés Péter

Kőszegi Evangélikus Gimnázium, technikum, Szakképző Iskola és Kollégium
9730 Kőszeg, Árpád tér 1., email: illes.peter.gabor@gmail.com

P. Illés: Decapod crustaceans (*Decapoda*) in Vas County and the Kőszeg Hills

The author describes the occurrence of the *Decapoda* species in Vas County. Three species of decapod crustaceans live in the Kőszeg Hills: *Astacus astacus*, *Austropotamobius torrentium*, *Pacifastacus leniusculus*.

Az alábbi írás a 2. Vasi Természetvédelmi Konferencián (2023. november 11.) elhangzott előadás szövege alapján készült, annak tartalmát foglalja össze, az aktuális adatokkal kiegészítve.

Hazánk vizeiben jelenleg három őshonos¹ és huszonnégy² idegenhonos³ tízlábú (*Decapoda*) rákfaj előfordulása ismert. Őshonos fajok a folyami rák (*Astacus astacus*), a kövi rák (*Austropotamobius torrentium*) és a kecskerák

¹ Őshonos fajok: az északi mérsékelt övben őshonosnak tekintjük azokat a fajokat, amelyek a jégkorszakot helyben átvészelték, vagy azt követően, az ember közreműködése nélkül telepedtek vissza.

² Weiperth A. ex verb közlése alapján pontosítva.

³ Nem őshonos (idegenhonos) fajok: a vizsgált területre szándékos úton (betelepítés), akaratlan módon (behurcolás) vagy spontán módon (bevándorlás) kerültek be.

(*Pontastacus leptodactylus*). Valamikor a folyami rák rendelkezett a legnagyobb elterjedéssel, a Dunántúlon, a Duna-Tisza közén, a Tiszántúlon, de a középhegységeink vízfolyásaiból is ismert volt a jelenléte (Puky és társai 2005). Mára sok korábbi élőhelyéről visszaszorult, eltűnt. Az őshonos fajok közül ma a legnagyobb elterjedésű kecskerák a Dunában, a Tiszában és azok mellékfolyóiban, a Balatonban él, de a Fertő-Hanság Nemzeti Park területén, a Szigetközben is előfordul. A kövi rák a legszűkebb elterjedésű: a Börzsönyben, Pilisben, a Kőszegi-hegységben és a Bakonyban, a Bükkben is megtalálható. Valamennyi őshonos faj védett, természetvédelmi értékük 50.000 Ft.

Az első jövevényfajt, a cifrarákot (*Orconectes/Faxonius limosus*) 1985-ben a Duna fővárosi szakaszán találták meg (Forró és Thuránszky, 1987). Az ötödik tízlábú rákfaj megjelenésére ILLÉS hívta fel a figyelmet, aki 2001-ben Gyöngyösfalunál és Kőszegnél mutatta ki a jelzórák (*Pacifastacus leniusculus*) előfordulását (Illés 2002b, 2002c). Később derült ki, hogy Kovács Tibor, Juhász Péter és Ambrus András egy 1998-as mintában már megtalálták a faj néhány példányát a Gyöngyös-patakban, de ők csak 2005-ben publikálták ezt (Kovács és társai 2005). Az előző két jövevény faj megjelenése annak köszönhető, hogy az 1860-as évektől Európán végigseprő rákpestis (*Aphanomyces astaci*) miatt kipusztult őshonos fajok pótlására Észak-Amerikából Európa vizeibe cifrarákot és amerikai jelzórákot telepítettek be, de azok kiszabadulva szétterjedtek Európa vízrendszerében. A jövevény fajok továbbra is érkeztek a „zöld határon” keresztül. A tarisznyarákok rokonsági körébe tartozó kínai gyapjasollós rák (*Eriocheir sinensis*) első hazai előfordulását a Dunából, 2003-ban megtalált példány alapján publikálták (Puky és társai 2005). Minden bizonnyal hajók ballasztvizével terjedt el a Duna vízrendszerében. Egy dunai horgász, Halácsa Csaba egy felhívásunkra Ráckevénél a Dunából is jelezte előfordulását. A vörös mocsárrák (*Procambarus clarkii*) Európában először Spanyolországban bukkant fel, ahová étkezési célból hozták be. Magyarországon 2013-ban a Páhoki-övcatornában találták meg először (Kovács és társai 2015), majd 2015-ben már számos Dunába torkolló Pest megyei patakban, és a Városligeti-tóban találtak stabil állományait az MTA Ökológiai Kutatóközpont Duna-kutató Intézet munkatársai (Weiperth et al. 2015). A legújabb „vízi csodák” már többségében minden bizonnyal hobbiállatok, az akvaristák szándékos vagy véletlen kiengedése nyomán jelentek meg hazánk vizeiben. Weiperth András és társai az ausztrál vörösollós rákot (*Cherax quadricarinatus*) a

Duna-melléki vizekben (2016.), a mexikói törpe folyami rákot (*Cambarellus patzcuarensis*) a fővárosi termáltó környékén (2017), a márványrákot (*Procambarus fallax*) a Hévíz-páhoki csatornában és a Duna budapesti szakaszán találta meg (2017). A floridai rákot (*Procambarus allenii*) a Vác melletti Gombás-patakból jegyezték fel (Weiperth és társai 2020). Miskolctapolca termál forrásaiból, a Hejő-patakból pedig garnéla fajokat (*Neocaridina* sp.) és ezek hibridjeit írták le (Maciaszek 2021). Ezekből a termál és melegvíz-folyásokból az elmúlt években tíz nem őshonos, a hobbiállattartásból származó rák került elő, köztük több, tudományosan még le nem írt *Cherax* faj is (Maciaszek és társai 2022). Ezek megjelenése az akvarista tevékenység nyomán jutottak be hazánk élővízeibe. Tehát napjainkban húsz fölötti az idegenhonos tízlábú rákfajok száma Magyarország vizeiben. Weiperth hazánkat a nem őshonos rákbiológiai sokféleség európai gócpontjának írja le (Weiperth és társai 2020).

A Mátra Múzeum kutatói 1998 és 2001 között vizsgálták Vas megye vizeit. Ebben az időszakban a Zalában, a Kerkában és a Kercában, valamint a Rába felső szakaszán kizárólag folyami rákot találtak (Kovács és társai 2005). Megemlítik a jelzórák megtalált példányait is Kőszeg fölött a Gyöngyös-patakból.

2006 nyarán Kiszely P. és Illés P. a megye alábbi vízfolyásait vizsgálta át rákok előfordulása szempontjából: Boláta (Pecöl), Gyöngyös-patak (Kőszeg, Gencsapáti, Pecöl), Hársas-patak (Máriaújfalu), Kerca (Kercaszomor), Kerka (Bajánsenye), Lahn-patak (Szentgotthárd), Lapincs (Szentgotthárd), Perint (Gencsapáti, Szombathely), Pinka (Körmend), Rába (Alsószölnök, Szentgotthárd, Körmend), Sorok (Zsennye), Szentjakabi-patak (Hegyhátszentjakab), Szakonyfalui-patak (Szakonyfalu), Zala (Pankasz). A rákokat finn típusú varsákkal fogták, csaliként halszelet, pisztrángtáp és erjedt kukorica keveréke szolgált. Többször egész éjszakára lent hagyták a csapdákat, de legalább két órán keresztül. A fogott egyedek az adatok felvételét követően szabadon lettek engedve. Az eszközök, ha olyan vízben használták, ahol a jelzórák előfordult, fogás után fertőtlenítve lettek. A kutatások jelentős folyamirák-állományt mutattak ki a Zala folyóban és mellékvizeiben, valamint a Kerkában. Ugyanakkor a Rábában és a Rábába torkolló vizekben nem találtak rákot, illetve egy helyen a jelzórák jelenlétét tudták kimutatni (Illés és Kiszely 2006).

Herényi M., Illés P. és Kiszely P. az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság megbízásából 2010 nyarán a folyami rák előfordulását vizsgálták az Őrségi Nemzeti

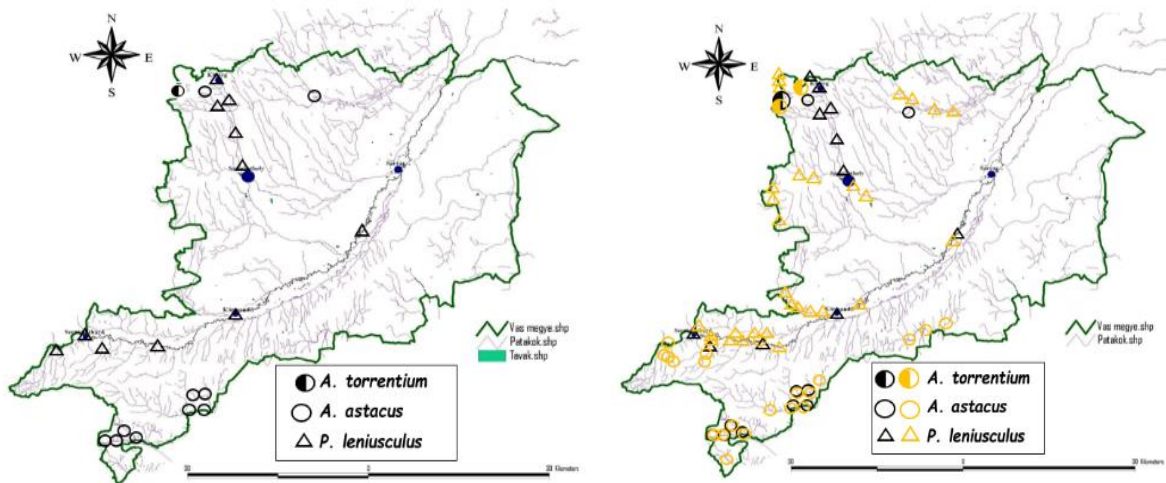
Park területén. Az alábbi vízfolyásokat vizsgálták egyelés, lyukazás, rácsázás és varsázás módszerekkel: Kerka (Magyarföld), Szentjakabi-patak (Felsőjánosfa, Hegyhátszentjakab, Szaknyér), Szakonyfalui-patak (Szakonyfalu), Grajka-patak (Szakonyfalu), Hársas-patak (Máriaújfalu, Apátistvánfalva), Rába (Csörötnek). Vizsgálataik megerősítették azt, hogy a Zala mellékvízfolyásaiban, így a Szentjakabi-patakban és a Kerkában továbbra is jelentős mennyiségű folyami rák él. Míg a Rába vizsgált szakaszain kizárólag a jelzórát találták. Úgy tűnik, hogy közel egy évtized alatt a Rábában és mellékvizeiben a jövevény jelzórát teljesen kiszorította az őshonos folyami rákot és egyeduralkodóvá vált (Illés és Kiszely 2010).

A szaklapok és a sajtó ebben az időszakban gyakran adtak hírt a jövevény jelzórát inváziószerű térhódításáról (Illés 2006). Nehéz jobb expanziós stratégiát elképzelni a jelzóránál: a jövevény faj terjeszti a rákpestis rajzóspórák kórokozóját, azok a vízfolyás irányában előrenyomulnak, elpusztítják a kórokozóra érzékeny őshonos fajokat. A jelzórát pedig elfoglalja az ily módon megüresedett élőhelyeket. A Gyöngyös-patakban élő jelzórát állomány biztosan fertőzött a rákpestis kórokozójával. Ezt Illés és Kiszely reciprok vizsgálattal igazolta, valamint PCR vizsgálati módszer is megerősítette a kórokozó jelenlétét az ottani rákállományban (Illés 2004).

Az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság OBM (2021) adatbázisa szerint a Zala, Kerka, Kerca, Szentjakabi-patak, Hársas-patak, Grajka-patak, Szőcei-patak, Sárvíz vízfolyásokban továbbra is erős a folyami rák állomány. A jelzórát egyeduralkodóvá vált a Rába legtöbb szakaszán, a Pinkában, a Répcében, Gyöngyös-patakban, Lahn-patakban és a Vörös-patakban. További kutatást igényel, hogy a Hársas-patakban a jelzórát jelenléte jelent-e veszélyt az ugyanott élő folyami rák állományra. Az is kérdés, mi az oka, hogy a Rábában Csörötneknél és Alsószölnöknél folyami rák is előfordul a jelzórát mellett. Vajon az őshonos állomány utolsó egyedei vagy esetleg ellenállóak a rákpestisnek?

Az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság adatai szerint a Kerkán is megjelent a jelzórát, és mindössze egy hódgát választja el azt az őshonos folyami rák állománytól (Nagy D., ÖNPI ex verb).

A Kőszegi-hegység területén három tízlábú rákfaj él. A Stájer-házaknál fakadó Ciklámen-forrástól induló Stájer-patak vízfolyásban és annak mellékágaiban jelentős a kövi rák állomány.

Herényi M., Illés P. és Kiszely P. adatai 2010-ből, kiegészítve Weiperth A. és társai OBM adataival 2021-ből (sárgával/ világoszürkével)

Jelenlétére Oswald Tamás, akkor a Jurisich Miklós Gimnáziumba járó diák hívta fel a figyelmemet 1994-ben. A populáció stabil. Megfigyeléseim szerint példányok már a Stájer-patak alsóbb szakaszán is jelen vannak. 2023 őszén Kiss Béla és Olajos Péter kutatók (Bio Aqua Pro Kft.) elektromos halászgéppel vizsgálták a Gyöngyös-patak jobb oldali mellékágát, a Vogelsangbach-patakot, és azon a jelzörák felhatolását is megállapították. Sajnálatos módon a jelzörák és a kövi rák populációja már érintkezik is. A Hétforrás patakjában 2008 nyarán találtam meg egy igen kis népességű kövi rák állományt az osztrák határ közelében. A 2009. évi özönvízszerű esőzés után megváltoztak a patak mederszervei. Azóta itt nem találtam meg a fajt. A Kőszegi-hegység területén a hegységet északról határoló Gyöngyös-patak kizárólag a jelzörák élőhelye. A faj a Doroszlói-patakon már egészen Kőszegdoroszlóig elterjedt. Itt egy közel 4 km-es távolság választja el azt a Pogányoki-völgyben meglévő folyami rák állománytól. A Pogányokban az Enikő-forrás és más fakadó források vize táplálja a Doroszlói-patakot. 2009 nyarán találtam itt először folyami rákokat. Az akkor is igen kis létszámú populáció léte napjainkra kérdésessé vált, a kipusztulás szélére került. Az idei évben egyelőre nem bukkantam példányokra. A legfelső szakaszon lévő két mesterséges tavacska alatt egy olló utalt a faj jelenlétére. A tavacska tulajdonosának elmondása szerint abban élnek rákok.

Az őshonos rákfajok védelmében, és az idegenhonos fajok elkerülése érdekében fontosak a rendeletekben előírtak betartása, betartatása (idegen rákfajok

betelepítésének megakadályozása élővizekbe - EK 93/54 1993-as irányelve, az idegenhonos inváziós fajokra vonatkozó 408/2016. kormányrendelet).

Őshonos rákjainkat több tényező veszélyezteti. A legnagyobb veszély a jelzórák terjeszkedése, ami már a Kőszegi-hegység területén is problémát jelent. Itt - a további kutatások mellett - a Stájer-patakon barrierek kialakításával a jelzórák terjedésnek csökkentése megfontolandó. Valamennyi vízfolyásunk mentén a rákok számára kedvező volna a fás szárú vegetáció helyreállítása (fűz, éger őshonos fafajokkal), ahol a gyökérszóna búvóhelyet nyújt az állatok számára. A Pogányokban a Doroszlói-patakon a vízkivétel minden formáját (tavak kialakítását, öntözést is beleértve) korlátoznám, a lakossági szennyező hatások (pl. patak melletti derítők, egyéb hulladék lerakása) megszüntetésével együtt. Külön fontosnak tartom kutatók számára is az eszközök fertőtlenítését, cseréjét (gumicsizma, varsák, halászgép) a vektorok behurcolásának megakadályozása érdekében minden olyan esetben, amikor jelzórakkal terhelt vizekből az őshonos állomány kutatása történik. Ehhez híg rézgálicos-hipós oldatot javaslok, az azt követő alapos öblítéssel, ill. napon történő szárítással együtt.

A tízlábú rákoknak természetes ellenségei is jelen vannak. A gémfélék, vízisikló, kockás sikló, ragadozó halak rendszeresen fogyasztanak rákokat. Került elő harcsa gyomrából is rákpáncél. A területen jelen lévő vidra is fogyasztó, a köveken hagyott hullatékában rendszeresen találok rákpáncél maradványt. Hazánkban a gasztronómia figyelme egyelőre elkerülte a jövevény rákfajokat az étlapok palettájáról (az őshonos fajok védettek).

A rákok megismertetését az ifjúsággal igen fontosnak tartom. A tízlábú rákok „feltűnő jószágok”, a velük való ismerkedés az élővilág „nemszeretem” oldalát is közelebb hozza az emberekhez. Emellett számos természetvédelmi problémára is ráirányíthatja a figyelmet.

Meg szeretném köszönni Fera Gábornak az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóságtól, hogy az OBM-ben meglévő legfrissebb megyei rákadatokat rendelkezésemre bocsátotta! Köszönöm Dr. Weiperth Andrásnak az írás korrekcióját!

Irodalom

GÁL et. al.: Az idegenhonos tízlábú rákok (*Crustacea, Decapoda*) jelenlegi elterjedése Magyarországon és az inváziós vörös mocsárrák *Procambarus clarkii* (Girard, 1852) hatása egyes dunai befolyók közösségeire LX. HIDROBIOLÓGUS NAPOK 2018. 10. 03-05. TIHANY

- HERÉNYI M., ILLÉS P., KISZELY P. (2010): Tízlábú (*Decapod*) rákállomány-felmérés az Őrségben, Cinege, Vasi Madártani Tájékoztató, Szombathely, 15.
- ILLÉS P. (2002a): Adatok a kövirák előfordulásához és biológiájához a Kőszegi-hegységben (előadás), az Állattani Szakosztály 917. előadóülése, 2002. február 6., Bp.
- ILLÉS P. (2002b): Az ötödik tízlábú – A jelzórák Magyarországon, Élet és Tudomány, Bp., LVII. évf., 2002. febr.8. 184-185. p.
- ILLÉS P. (2002c.): A jelzórák (*Pacifastacus leniusculus*) előfordulása Magyarországon, Cinege, Szombathely, 7.
- ILLÉS P. (2004): A kövi rák (*Austropotamobius torrentium*) előfordulása a Kőszegi-hegységben, – Cinege, Vasi Madártani Tájékoztató, Szombathely, 9.
- ILLÉS P. (2004): Veszélyben a hazai rákállomány (*Decapoda*), Cinege, Vasi Madártani Tájékoztató, Szombathely, 10.
- ILLÉS P., KISZELY P. (2006): Tízlábú rákok (*Decapoda*) állományok változása Vas megyében, Cinege, Vasi Madártani Tájékoztató, Szombathely, 11.
- ILLÉS P. (2006): Rákpestis a vasi élővizekben, Népszabadság, 2006. nov. 9.
- ILLÉS P. (2008): A kövi rák (*Austropotamobius torrentium*) újabb előfordulása a Kőszegi-hegységben, Cinege, Vasi Madártani Tájékoztató, Szombathely, 13.
- ILLÉS P. (2010): Három tízlábú (*Decapoda*) rákfaj a Kőszegi Tájvédelmi Körzet területén, Cinege, Vasi Madártani Tájékoztató, Szombathely, 15.
- ILLÉS P. (2013): Jelzórák (*Pacifastacus leniusculus*) az Abért-tóban, Cinege, Vasi Madártani Tájékoztató, Szombathely, 18.
- Invasive species of aquatic habitats and wetlands in Hungary (poster): www.termeszettvedelem.hu
- ILLÉS P., KISZELY P. (2006): Felhívás minden horgász és természetkedvelő részére, Magyar Horgász, LV. évf., 11. sz.
- KOVÁCS T., JUHÁSZ P. & AMBRUS A. (2005): Adatok a Magyarországon élő folyami rákok (*Decapoda: Astacidae, Cambaridae*) elterjedéséhez. – Folia Historico-Naturalia Musei Matraensis 29: 85-89.
- KOVÁCS K., NAGY P. T., MAYER R. (2015): Adatok a tízlábú rákok (*Decapoda: Astacidae, Cambaridae*) északnyugat-magyarországi előfordulásához. Egy *Procambarus* faj első előkerülése természetes élőhelyéről Magyarországon. Acta Biologica Debrecina Oecologica Hungarica 33: 177–186.
- MACIASZEK R., JABŁOŃSKA A., HOITSY M., PRATI S. & ŚWIDEREK W. (2021): First record and DNA barcodes of non-native shrimp, *Caridina babaulti* (Bouvier, 1918) in Europe. The European Zoological Journal 88(1): 816–823.
- MACIASZEK R., BLÁHA M., WEIPERTH A., PATOKA J., SZAJBERT B., BALOGH E., STASZNY Á., FERINCZ Á., LENTE V., KOUBA A. (2022): The pet trade as a source of non-native decapods: the case of crayfish and shrimps in a thermal waterbody in Hungary, Environ Monit Assess (2022) 194:795
- PUKY M., REYNOLDS J. D., SCHÁD P. (2005): Természetes és idegenhonos tízlábú rákfajok Magyarországon
- THURÁNSZKY, M. & FORRÓ, L. (1987): Data on the distribution of freshwater crayfish (*Decapoda: Astacidae*) in Hungary in the late 1950s. – Miscellanea Zoologica Hungarica, 4: 65–69.
- WEIPERTH A., BLÁHA M., SZAJBERT B., SEPRŐS R., BÁNYAI ZS., PATOKA J. & KOUBA A. (2020): Magyarország: a nem őshonos rákbiológiai sokféleség európai gócpontja, Tud. Manag. Aquat. Ecosyst., 421. szám
- OBM adabázis (2023.): ÖNPI
- WEIPERTH, A., CSÁNYI, B., GÁL, B., GYÖRGY, Á., SZALÓKY, Z., SZEKERES, J., TÓTH, B., †PUKY M. (2015): Egzotikus rák-, hal- és kétéltűfajok a Budapest környéki víztestekben, Pisces Hungarica, 9: 65–70.

Adatok a Rába vasi szakaszának 2023. évi kérészrajzásaihoz (*Palingenia longicauda*, *Ephoron virgo*)

Szinetár Csaba¹ – Harsányi Krisztián²

1. ELTE SEK BDPK Biológia Tanszék, e-mail: szcsaba.bdtf@gmail.com
2. Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság, e-mail: krisztian.harsanyi@onpi.hu

Cs. Szinetár, K. Harsányi: Data on the occurrence of the *Palingenia longicauda* and *Ephoron virgo* in 2023 on the Rába in Vas County

The two species mentioned in the title have significant populations in the Vas County section of the Rába. Many of them are dying out due to light pollution, which is also reported in this article.

Jól érzékelhető, hogy az állami természetvédelem, valamint a természeti értékek iránt fogékony „civiliek” egyaránt növekvő érdeklődéssel követik a hazai folyók két tömegesen rajzó, védett kérészfajának aktuális évi eseményeit. Abban a kivételes helyzetben vagyunk, hogy az eddigi ismeretink szerint kizárólag a Rába az az európai folyó, melyben mindkét faj jelen van, és évről évre követhetőek a rajzásaik.

Tiszavirág (*Palingenia longicauda*)

2023-ban június 10-én és 11-én tapasztaltunk rajzást a Rába vasi szakaszán. Június 10-én este fél héttől kezdődően Nicknél, a Kis-Rába csatorna kiágaztatásánál a helyi viszonyokhoz mérten közepes erősségű rajzás jelentkezett (Tresz Csaba szóbeli közlése és videófelvételei). A műcsatorna irányából a folyással szemben repültek a zömében nőstény példányok a Rába duzzasztó feletti felvízi szakaszának irányába. 2023. 06.11-én koraeste, szintén a Kis-Rába csatorna répcelaki szakaszán (a megyehatárnál) hím példányok maximum néhányszor tízes nagyságrendben repültek a folyással megegyező irányba. Nőstényeket ebben az időszakban itt nem észleltünk.

A Tiszán és a Maroson csak június 19-én indult meg a tömeges rajzás (Kiss Béla szóbeli közlés, valamint KNPI FB tudósítás). A rábai és tiszai rajzási időszakban jelentkező átlagosan 10 napos eltérést a két népeség eltérő genetikai állományából fakadhat. Málnás és munkatársainak (2016) populációgenetikai vizsgálatai rámutattak, hogy a rábai és egykori rajnai populációk közelebb állnak egymáshoz, mint a rábai és tiszai népeségek. Ennek alapján arra következtethetünk, hogy az utolsó eljegesedést követően a Rába és a Rajna közös menedékhelyről települt be (Szinetár 2022).

Dunavirág (*Ephoron virgo*)

A faj fényszennyezéssel kapcsolatos veszélyeztetettsége okán 2023-ban az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság munkatársaival és önkéntes megfigyelők bevonásával követtük a faj rajzását. A fényszennyezés által leginkább érintett helyek (elsősorban kivilágított hidak) szinkron megfigyelésével gyűjtöttük az adatokat a rajzás ez évi menetéről. A megfigyelések Szentgotthárd, Csörötnek, Körmend, Molnaszecsőd, Rábahídvég, Sárvár, Uraiújfalu, Nick, valamint Répcelak-Beled (megyehatár) településnél zajlottak. Szentgotthárd, illetve Répcelak-Beled határában lévő Kis-Rába szakasz kivételével valamennyi helyen legalább egy dunavirág rajzás észlelése történt. Az első megyei észlelés augusztus 16-án Sárváron, az utolsó október 25-én Körmenden történt. A 2023-as évi dunavirág rajzások legfőbb jellemzői a rajzás kezdetének kitolódása, valamint egy eddig nem tapasztalt, október második felében zajló utórajzás voltak. Az augusztusi rajzások időbeli alakulása a Duna Budapest feletti és fővárosi szakaszán hasonlóan zajlott (Kriska György szóbeli közlése). A legnagyobb tömegességű rajzások augusztus harmadik hetében a körmendi szakaszon mutatkoztak. Eddig nem tapasztalt jelenségként egy második rajzási időszakra került sor október 20 és 25 között Körmendnél. Öt napon keresztül változó intenzitással minden este megfigyelhetők voltak a koraesti rajzások (Varga Gábor és Varga László szóbeli közlései). A rajzás későbbi kezdetének (elsősorban a múlt évhez viszonyítva) és az utórajzásnak a vélt okaiként a Rába nyári vízállását, valamint hőmérsékleti értékeit említhetjük. A dunavirág lárvái a folyók kavicsos aljzatát borító, döntően moszatokból álló élőbevonatát fogyasztják. A nyár első felében az átlagosnál magasabb vízállás nem kedvezett az élőbevonat képződésének, ez okozhatta a lassabb lárvafejlődést. A nyár végi, illetve a szeptemberi átlagosnál alacsonyabb vízszint és a magasabb vízhőmérséklet lehetőséget teremtett a lárvaállapotban maradt példányok kifejlődéséhez, ez eredményezhette a második rajzást. A rajzások észlelésével kapcsolatos fontosabb tapasztalatok közül az alábbiakat emeljük ki. A biztos észleléshez a rajzás időszakában szükséges a folyóparton tartózkodni. A kivilágított hidakra lehulló és elpusztult példányokat a gyors kiszáradást követően néhány óra alatt a forgalom okozta légmozgás, valamint a hangyák takarító tevékenysége szinte nyomtalanul eltünteti. Néhány órával később már csak a kivilágított hidakon lévő pókhálókban (elsősorban a *Larinioides sclopetarius* keresztespókfaj) rekedt tetemek jelezhetik a lezajlott rajzást. 2023-ban első ízben teszteltük a kivilágított és

automata képrögzítő kamerákban ellátott helyekben rejlő lehetőségeket. A Nicki duzzasztóműnél a gát felvizeinek partján működő kamera megtekintett felvételén egyértelműen azonosítható volt a rajzások időpontja és erőssége. A korábban említett október 20-i körmendi rajzás időpontjában rögzített felvétel visszanezésével pontosan regisztrálható volt a Körmenten tapasztalt rajzással szinte pontosan azonos időszakú nicki rajzás.

A jövőre nézve javasoljuk, hogy előre tervezett módon kerüljön sor több automata kamera képanyagának feldolgozására. Ennek feltételrendszeréhez szükséges a potenciális műtárgyak tulajdonosaival és üzemeltetőivel kapcsolatba lépni.

Végül, de nem utolsósorban megemlíjtjük a helyi sajtó korábbi évtizedekből származó tudósításaiból kinyerhető információkat. A közelmúltig taxonómiai szempontból sokszor pontatlan „tiszavirág” rajzásokról szóló híradások egyértelműen a dunavirágra vonatkoztak. Mindezt a rajzási időpontból (hónap, nap, napszak), valamint a mesterséges fényforrások rovarokra kifejtett vonzó hatása alapján lehet egyértelműen kijelenteni.

A 2023-as rajzások megfigyelésében adatszolgáltatóként az alábbi személyek vettek részt:

Tresz Csaba, Varga Gábor, Tóth Judit, Varga László, Magyar Szilveszter, Szabó Ervin, Jandrasits László, Góczán Éva, Tóth Mihály, Molnár Dániel, Borbás Kata, Szendi Péter és Jámbori Tamás. A Dunán zajló rajzásokról Dr. Kriszta Györgytől kaptunk folyamatosan friss információkat. A Vas Népe archívumából Csuk Csaba gyűjtötte ki a korábbi évtizedekben megjelent tudósításokat.

Minden közreműködő és adatszolgáltató munkájáért ezúton is köszönetünket fejezzük ki.

Irodalom

- Albert A. 2023: Elkezdődött a tiszavirágzás a Tiszán és a Maroson. <https://www.knp.hu/hu/hirek/elkezdodott-a-tiszaviragzas-a-tizsan-es-a-maroson> 2023.06.19.
- Málnás K., Ambrus A. Müller Z., Tóth Á. P. & Kiss B. (2016): *Re-appearance of Palingenia longicauda* (Olivier, 1791) (Ephemeroptera, Palingeniidae) on the Hungarian Danube section—range recovery of the species at the Rába-district Folia Historico-Naturalia Musei Matraensis 40, 21-25
- Szinetár Cs. 2022: Adatok a Rába vas megyei szakaszának 2022-es évi kérészrajzásaihoz (*Ephoron virgo*, *Palingenia longicauda*). Cinege 27: 62-64.

Az erdei tulipán (*Tulipa sylvestris*) lappangó évszázadai hazánkban – Csaba József emlékének

Balogh Lajos

Savaria Múzeum, Természettudományi Osztály
9700 Szombathely, Kisfaludy Sándor u. 9.
e-mail: balogh.lajos@savariamuseum.hu

L. Balogh: The lurking centuries of the wild tulip (*Tulipa sylvestris*) in Hungary – To the memory of József Csaba

The paper gives an overview of the occurrence of the plant in Hungary, including some aspects on history of science. According to József Csaba, these can be traced back to the activities of Carolus Clusius in Vas county more than four centuries ago.

A tulipán a magyarság virágainak is egyik legismertebb képviselője, alakja ősi népművészeti jelkép, díszítőelemként a magyar hagyományban sok helyen megjelenik (Rapaics 1932). A *Tulipa* nemzetségnek a világon 100–150, Európában 10–15 faja él. A vadon élő tulipánok nagy része Közép-Ázsia mérsékelt égövi vidékein őshonos, de előfordulnak Kisázsiaiában, Észak-Afrikában, Közel- és Távol-Keleten, valamint Dél-Európában is. Az idők során a kultúrváltozatok ezreit terjesztették el és termesztik közkedvelt dísznövényként szerte a világon, óriási egyedszámban (Helm 1981).

A tudománytörténet szerint a tulipán, nárcisz, jácint, nőszirm kisázsiai fajai, a perzsiai császárkorona vagy a piros virágú ázsiai boglárka a nyugat-pannon térség növény- és gombavilágát elsőként kutató flamand polihisztor, Carolus Clusius (1526–1609) közreműködése révén kerültek Európába. Busbecqu és Ungnad, a bécsi udvar konstantinápolyi török követi közvetítésével kapta meg és szaporította el azokat Miksa császár bécsi udvarában, vagy éppen magyar barátja és segítője, Batthyány Boldizsár (1542–1590) németújvári és szalónaki kertjeiben, amelyekből aztán a többi Batthyány-birtokra, így Körmendre és környékére is juthatott (Csaba 1959, 1973, Balogh 2009, 2010).

Példaként villantsunk fel egy érdekes, hazai színt a tulipánok világából. Noha a hajdani magyar őshazákban népünk bizonyára hosszú időn keresztül együtt élhetett a különböző vadon előforduló tulipánokkal, a mai Magyarország területén egyetlen faj sem őshonos, a Kárpát-medence térségében is csak egy, a Borbás Vince által leírt – az aldunai Kazán-szoros sziklapárányain élő, sárga virágú – magyar tulipán (*Tulipa hungarica*), amely ma már csak a romániai oldalon van meg, s a világon csak itt él (Somlyay 2020)! (Az Európai Unióban ún. közösségi

jelentőségű növényfajok közé tartozik, amelyek megóvásához különleges természetmegőrzési területek kijelölése szükséges.)

Ugyanakkor ritkán, de elvadulva kontinentális Európa-szerte előfordul a mediterrán származású, ott helyenként már-már veszélyeztetett (Chihab et al. 2018) erdei tulipán (*Tulipa sylvestris*). 25–45 cm magas, vékony szárú, keskenylándzsás, hamvaszöld levelű növény. Április–májusban nyíló illatos, sárga virágai kívül néha pirosas vagy zöldes árnyalatúak, lepelvégei visszahajlók. A hagyma gyakran tarackos, a növény sarjtelepet képez. Egyes források szerint dísznövényként úgy három évszázada főúri kertekbe, temetőkbe telepítették be szépsége miatt, mások szerint már a törökök közvetítésével eljuthatott hazánkba. Igen ritka kultúrreliktumként helyenként fenn is maradt.

Hazánkban egykor Győrből, Pécsről és Csákánydoroszlóról volt közölt előfordulási adata (Soó 1968), újabban Békés (Szarvas: Anna-liget, Köröstarcsa: ház mellett, Mezőberény: temető, utóbbi 2012-ben helyi védettséget nyert; Beol.hu 2010, Erdős 2017, Sallainé Kapocsi é. n.) és Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyékben (Lak, Serényfalva, Szikszó temetőiben) három-három, Hajdú-Biharban (Pocsaj: temető) egy (Molnár 2018) ilyen másodlagos (szubspontán) állománya ismert. Vas vármegyében öt előfordulásáról tudunk. A csákánydoroszlóiról Csaba József adott hírt az 1930-as évek közepétől (Csaba 1939, ld. még Balogh & Vadász 2018); Szombathely–Oladból, az Ernuszt Kelemen-kastélyparkból Pásti János és Tóth József jelezték (Pásti & Tóth 1993); az 1990-es évek végén Dankovics Róbert lelte Gencsapátiban, a Perint mederoldalában, ahová kerti hulladékkal kerülhetett (Dankovics in litt.); a negyedikre és ötödikre Schmidt Dávid bukkant Sorokpolánynál, a Sorok feletti akácos oldalon lelve egy tövét 2020-ban, illetve Táplánszentkereszten a Széchenyi-parkban, ahol bőven nő (Schmidt ex litt.). Az erdei tulipánt a Flóraatlasz (Bartha és mtsai. 2015) nem, annak világhálós változata (Bartha és mtsai. 2023) viszont tartalmazza, amely csak Szombathely és Sorokpolány négyzetéből jelzi. A hazánkban előforduló idegenhonos növények legújabb jegyzéke a fajt szándékosan behozott, alkalmi elvadulású újjövevénynövényként (neofitonként) tartja számon (Csiky et al. 2023).

A legrégebbi vasi előfordulásról a Vasi Szemlébe írva Csaba József (1903–1983), megyénk neves polihisztora elképzelhetőnek tartja, hogy e virág, amely a hazánk növényvilágát először ismertető Clusius flóraművében is szerepel (CLUSIUS 1583), az ő révén kerülhetett a Batthyányakhoz, azok csákánydoroszlói

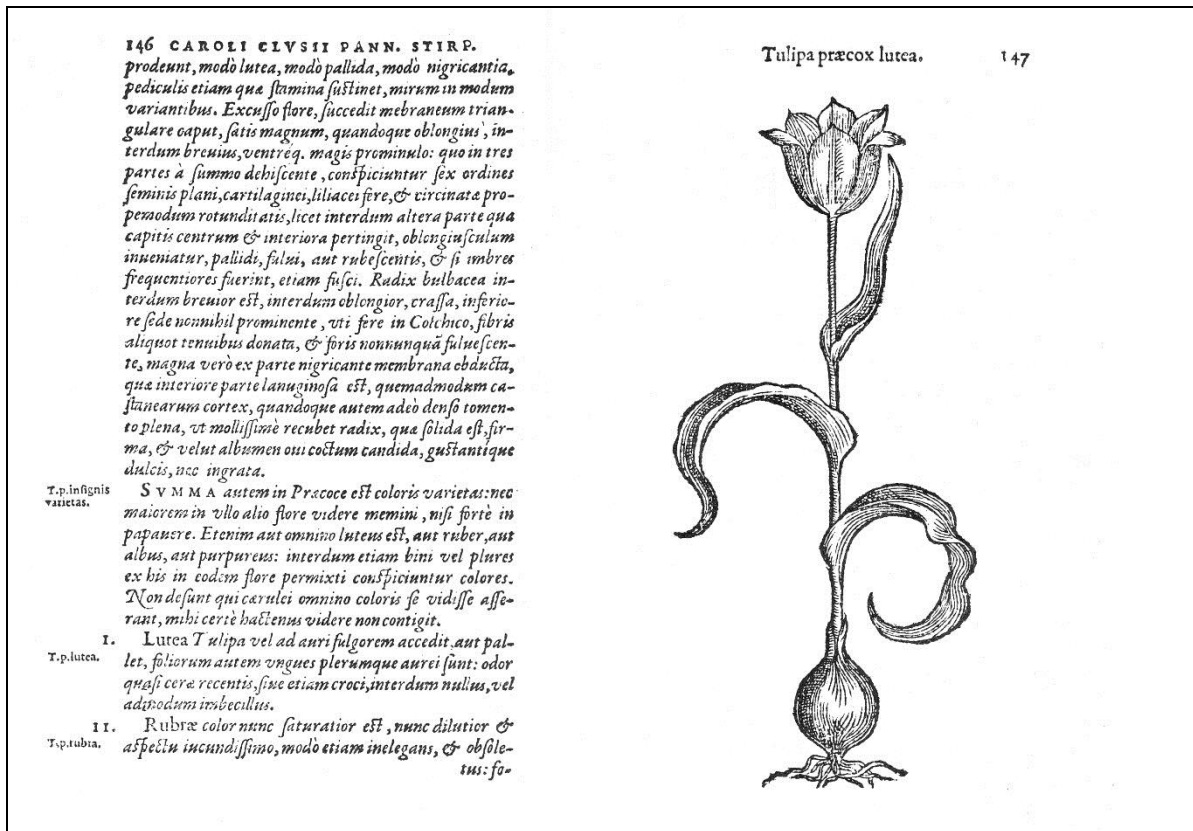
várkastélya mellé. Lelkesen, és nosztalgikus, de a valóság alapot nem nélkülöző hittel tudósít az elvadulva virító erdei tulipánról, midőn feltételezi a család korabeli németújvári és szalónaki kertjeivel – vagyis Clusius virághonosító tevékenységével – való kapcsolatot. Kutatásai szerint „*a községben tudni vélik, hogy »régi időben egyik Batthyány az elfogott török tiszteknek csak akkor kegyelmezett meg és engedte őket szabadon, ha a foglyok megbízottja ritka virágokat hozott Törökországból növénytudós barátja részére«.* Él az itteni nép száján a »töröktulipán« név is; igaz, hogy most már egy másik növényre: a császárkoronára (*Fritillaria meleagris*) vonatkoztatva használják. Ezek az emlékek is sejtetik, hogy talán mégiscsak van valami kapcsolat a csákánydoroszlói erdei tulipán és a 330 év előtt elhalt Clusius között” – írja 1939-ben (Csaba 1939, ld. még Csaba 1959, 1973, Illés, Vig és Balogh 2004, Balogh 2009, 2010).

Felvetődhet a kérdés, hogy e szép virág nem a rokoni kapcsolatok révén kerülhetett-e a szarvasi arborétum ősébe, az Anna-liget angolparkjába is Batthyány Anna és férje, gróf Bolza József révén az 1800-as évek elején?

Csaba József fentebb idézett közlését érintő észrevételként jelezhető, hogy a császárkorona helyes neve *Fritillaria imperialis*, míg a *Fritillaria meleagris* a közeli Büksi-réten őshonos, Csaba József gyűjtése szerint Nagycsákányban fekete tulipán-nak is nevezett mocsári kockásliliom tudományos neve.

Pócs Tamás szerint az erdei tulipán csákánydoroszlói előfordulásáról Barabits Elemér is hírt adott az 1950-es évek elején (Károlyi in Kovács 2005), majd lelőhelyét Horváth Ernő és Jeanplong József Vas megye védelemre javasolt területei közé sorolták (Horváth & Jeanplong 1962). Simon József szerint a túlzott fenyvesítés és a tövek kiszedése az 1980-as évekre a virág eltűnését jelentette (Simon 1984), de Somkuthy Ferenc és Tóth József az ezredfordulón újra említik (Somkuthy & Tóth 2000). A sárga, illatos virágú növényt Dóka Ferenc plébános társaságában 2003 tavaszán a jelzett helyen e közlemény szerzője is meglelte, de már csak nem virágzó, tengődő foltokban. Szerencsére szomszédos házának kertjébe néhai Trummer Rudolf néhány évtizede telepített belőle, ahol azóta is évente virágzó állománya él. Lásd préselt egyedének herbáriumi lapját, amely 2012 óta a Vasi Múzeumi Látványtárban látható (Balogh 2012), 2023 júniusában pedig a hónap műtárgya is volt a Savaria Múzeumban (Balogh 2023). A csákánydoroszlói előfordulás időszerű helyzetéről Simon Zsolt tudósított; ő és Bokor Rudolf szerint a kastély parkjából eltűnt, a községben az erdei tulipán már csak a Trummer-féle

kertben van meg (Simon 2022). Az onnét 2003-ban kapott néhány hagymából mára egy m²-es foltban nő a Savaria Múzeum botanikusa szombathely–herényi udvarán is – tavaszonként felidézve Clusius Károly és Csaba József örökélő emlékezetét...

Az erdei tulipán Clusius pannóniai flóraművében (1583)

Irodalom

- BALOGH L. (2009): Carolus Clusius Nyugat-Magyarországon. In: Testis temporis – Az idő tanúja 23. (sorozatszerk.: NAGY Z.) Körmend Város Önkormányzata, Körmend, 24 pp.
https://beythe.weebly.com/uploads/1/2/7/7/12779522/2009_balogh_l_clusius_testemp.pdf
- BALOGH L. (2010): Carolus Clusius (1526–1609) élete és munkássága. A nagy flamand tudós és magyar barátai emlékének. Vasi Szemle 64(4): 395–421, 511, 514.
https://beythe.weebly.com/uploads/1/2/7/7/12779522/2010_balogh_clusius_vszle.pdf
- BALOGH L. (2012): Ösnövénygyűjtemény, recens növénygyűjtemény, mag- és termésűjtemény, famintagyűjtemény. In: MECSÉRI A. & NAGY Z. (szerk.): Vasi Múzeumi Látványtár. A Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága tanulmányi raktárának kialakítása a szombathelyi Pásztor utcában. Projektkiadvány. VaMMI, Szombathely, pp. 4, 25.
- BALOGH L. (2023): Sárga viráglámpa. In: Múzeumi Mozaik, Savaria Múzeum blogja, Szombathely, 2023. jún. 2.
https://savariamuseum.blog.hu/2023/06/02/sarga_viraglamp
- BALOGH L. & VADÁSZ D. (2018): A Vasvármegyei Múzeum Természetráji Tárának dr. Gáyer Gyula által létrehozott képűjteménye, II. rész. Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője 40: 7–38.
http://www.savariamuseum.hu/Digitalizalt_kiadvanyok/Savaria_evkonyv.html

- BARTHA D., BÁN M., SCHMIDT D. & TIBORCZ V. (2023): Magyarország edényes növényfajainak online adatbázisa [<http://floraatlasz.uni-sopron.hu>]. Soproni Egyetem, Erdőmérnöki Kar, Növénytani és Természetvédelmi Intézet. Sopron, (*Tulipa sylvestris*: <https://floraatlasz.uni-sopron.hu/data/floraatlasz/6185080/>)
- BARTHA D., KIRÁLY G., SCHMIDT D., TIBORCZ V., BARINA Z., CSIKY J., JAKAB G., LESKU B., SCHMOTZER A., VIDÉKI R., VOJTKÓ A., ZÓLYOMI SZ. (szerk.) (2015): Magyarország edényes növényfajainak elterjedési atlasza. Nyugat-Magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron, 329 pp. <https://floraatlasz.uni-sopron.hu/>
- Beol.hu (2010): Ritka tulipánfajtát találtak Mezőberényben. Beol.hu, Békés megyei Hírportál, 2010.04.26. 17:46. <https://www.beol.hu/kultura-bekes/2010/04/ritka-tulipanfajtat-talaltak-mezoberenyben>
- CHIHAB, M., BOUZIDI, M. A., LATRECHE, A., DIF, M. M. & BOUBAKR, S. (2018): Habitat characterisation for the threatened geophyte *Tulipa sylvestris* L. in the forest of Bouhriz, West Algeria. *Acta Botanica Malacitana* 43: 71–81. <https://www.cabdirect.org/cabdirect/abstract/20203149098>
- CLUSIUS, C. (1583): Rariorum aliquot Stirpium, per Pannoniam, Austriam, & vicinas quasdam Provincias observatarum Historia, Quatour libris expressa: ad Rudolphum II. Imp. Ernestum, Matthiam, Maximilianum, Austriae Archiduces, &c. – Antverpiae, ex officina Christophori Plantini, M.D.LXXXIII. In-8°, 8 + 766 + 7 pp. — Facsimile ed.: GUGLIA, O. (1965), Akademische Druck- und Verlagsanstalt, Graz.
- CSABA J. (1939): Elvadulva virító erdei tulipán Vas megyében. *Vasi Szemle* 6(5–6): 347–348.
- CSABA J. (1959): Clusius. *Vasi Szemle* 13(2): 69–74.
- CSABA J. (1973): Magyar ethnobotanikai adatok Clusius műveiben. *Vasi Szemle* 27(4): 595–599.
- CSIKY J., BALOGH L., DANCZA I., GYULAI F., JAKAB G., KIRÁLY G., LEHOCZKY É., MESTERHÁZY A., PÓSA P. & WIRTH T. (2023): Checklist of alien vascular plants of Hungary and their invasion biological characteristics. *Acta Botanica Hungarica* 65(1–2): 53–72. <https://doi.org/10.1556/034.65.2023.1-2.3>
- ERDŐS D. (2017): A Körösvidék botanikai különlegességei. A sárga erdei tulipán (*Tulipa sylvestris*). *Körösvidék-blog*, 2017. ápr. 27. https://korosvidek.blog.hu/2017/04/27/a_korosvidek_botanikai_kulonlegessegei
- HELM, J. (1981): Liliomfélék rendje. In: *Uránia növényvilág II. Magasabbrendű növények II.* Gondolat Kiadó, Budapest, pp. 331–365.
- HORVÁTH E. & JEANPLONG J. (1962): Vas megye ritka és védelmet érdemlő növényei. *Vasi Szemle* 16(1): 19–42.
- ILLÉS P., VIG K. & BALOGH L. (2004): A száz éve született vasi nótárius feljegyzései. Csaba József tudósi és képi hagyatéka. Időszaki kiállítás a Savaria Múzeumban, 2003. május 15 – október 3. *Magyar Múzeumok* 9(4): 57–58. http://archiv.magyarmuzeumok.hu/archivum/2003_4.pdf
- KOVÁCS J. A. (2005): Délnyugat-Dunántúl flórája VIII. (Egyszikűek). Károlyi Árpád florisztikai cédulakatalógusa alapján. *Kanitzia* 13: 125–275.
- MOLNÁR V. A. (szerk.) (2018): Élet a halál után. A temetők élővilága. Debreceni Egyetem TTK Növénytani Tanszék, Debrecen, 216 pp. <http://real.mtak.hu/67114/>, <http://molnar-v-attila.blogspot.com/2019/03/uj-konyv-elet-halal-utan-temetok.html>
- PÁSTI J. & TÓTH J. (1993): Adatok Szombathely környékének növényvilágához. *Vasi Szemle* 47(2): 194–196.
- RAPAICS R. (1932): A magyarság virágai. A virágkultusz története. Királyi Magyar Természettudományi Társulat, Budapest, 423 pp.
- SALLAINÉ KAPOCSI J. (é. n.): Egy tulipán, amely kiszökött a kastélykertekből. A szarvasi Anna-liget erdei tulipánjai. *Turista Magazin*, <https://www.turistamagazin.hu/galeria-1/egy-tulipan-amely-kiszokott-a-kastelykertekbol/2522736>
- SIMON J. (1984): Vas megye. In: MÉSZÖLY GY. (szerk.): *Arborétumok országszerte.* Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, pp. 156–208.

- SIMON ZS. (2022): Egykor vadon növő, ritka erdei tulipánok Csákánydoroszlóban. Csákánydoroszlói Hírlevél 28(3): 6–7 (2022. márc.).
<https://csakanydoroszlo.hu/hu/letoltesek/dletoltes/30410/>
- SOMKUTHY F. & TÓTH J. (2000): Vas megye arborétumai és kúriakertjei. Életünk, Faludi Ferenc Alapítvány, Szombathely, pp. 25–28.
- SOMLYAY L. (2020): Magyar tulipán. Trianon, Természetrajz a Kárpátoktól az Adriáig. Virtuális kiállítás, 2020. jún. 4., Magyar Természettudományi Múzeum,
<https://trianon.nhmus.hu/hu/elovilag/novenyek/magyar-tulipan>
- SOÓ R. (1968): A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve. III. Akadémiai Kiadó, Budapest, 506 + 51 pp.

KRÓNIKA

Csaba József (1903-1983) emlékeztünk

Gyurác József

ELTE, Savaria Egyetemi Központ, Biológiai Tanszék
 9700 Szombathely, Károlyi G. tér 4., e-mail: gyuracz.jozsef@sek.elte.hu

J. Gyurác: Remembering József Csaba (1903-1983)

The article commemorates the eminent scientist on the occasion of his double jubilee.

„...VÍGASZTALÓDJ AVVAL, HOGY DERÉK MUNKÁT VÉGZEL...” írta Pável Ágoston 1940-ben a százhusz évvel ezelőtt született, és negyven éve meghalt Csaba Józsefnek. A kétszeres évforduló alkalmával emlékeztünk Vas vármegye kiváló tudósára 2023. október 2-án a Csaba József Honismereti Egyesület által szervezett Várostörténeti Akadémián, a körmendi Faludi Ferenc Könyvtár olvasótermében. „*Csaba József madártani hagyatéka*” című előadásomban jelentősebb madártani eredményei mellett Jóska bácsi és kortársai véleményei alapján az általam is nagyra becsült és tisztelt, sokszínű, emberséges és szerény tudós személyiségét is felidéztem a népes hallgatóság számára:

„Gergye Imréhez címzett levelében rá oly jellemző módon reagált a cikkre: *"Borzasztóan szégyenkezem a Vas Népében rólam megjelent közlemény miatt. Szerzője előzetes tudtom és hozzájárulásom nélkül közölte le. Az, hogy szerény körülmények között élek, nem szégyen, ámbár ez is bosszantott, hogy dobra veretett, azonban az, hogy »tudósnak« tüntetett fel az illető: felháborított. Nem mertem emiatt a »Vas megye földrajzi nevei« tudományos ülésre elmenni, az ott megjelent ismerőseim, barátaim és a szakemberek előtt mutatni magam, mert azok tudják: sose végeztem tudományos munkát."* (Nagy Z. 2008. Csaba József néprajzi munkássága. Vasi Szemle 62(6): 736-747.)

CSABA JÓZSEF 80 ÉVES

Keve András

Kettős jubileumot ülünk. Nemesak, hogy a köztisztületben és közszeretben álló *Csaba József* elérte teljes aktivitásában élete 80. évét (szül. 1903), hanem kis korrekcióval munkásságának 50. évét is ünnepelheti, amit kevés kollégánk mondhat el magáról. Akár mint közigazgatási pályán dolgozó, akár mint gazdasági szakember, akár mint nyugdíjas, a természet és a néprajz iránti vonzalma sohasem hagyta pihenni. 84 tanulmánya tanúskodik erről, csak a mi szakmánkban, és akkor még hol vannak a népi méhészetről és más népi szokásokról, felszerelésekről írott munkái. Ha segítséget kért tőle valaki, mindig készséggel állott rendelkezésre; sőt, mozgósította érdekében környezetét is. Sohasem vetett valamit elhamarkodottan papírra; mindig alaposan átgondolta, amit kiengedett kezei közül. Olyan területen dolgozott — Vas megyében —, ahol a madártannak hagyományai voltak, tehát a kritikát minden írása önmagában hordta. Pedig nehezen felfedezhető madárfajok fészkelését bizonyította be. Megtalálta a királyka, a keresztesőrű, a siketfajd fészket stb. Kimutatta a balkáni gerle, a balkáni fakopáncs stb. terjeszkedését megyéjében. Foglalkozott a madarak táplálkozásával, pl. a keresztesőrű napraforgó táplálékával, a csízek pajzstetűfogyasztásával stb. Kedves, visszatérő témája volt a kormos és a dolmányos varjú arányának ingadozása Vas megyében.

Tudománytörténettel is szívesen foglalkozott, pl. *Chernel István* emlékét ápolta.

Csaba József, a sokoldalú szakember méltó helyet vívott ki magának a magyar zoológia tudományában. Reméljük, hogy még a jövőben is sok értékes útbaigazítást nyerünk tőle.

(Keve A. 1983. Csaba József 80 éves. *Aquila* 90: 13.)

„Kérelt tudománytörténeti írásaiban tetten érhető sokoldalú szakirodalmi felkészültsége. Egy-egy témán olykor évtizedekig kitartó szorgalommal dolgozott. Herman Ottó Vas megyében,¹¹ Adatok Herman Ottó és a kőszegi Chernel-család kapcsolataihoz,¹² illetve Clusius,¹ ...cí-mű tanulmányai erre jó példát szolgáltatnak. Alkotó ideje kezdetétől csaknem fél évszázadig gondoskodott arról, hogy példaképei emléke ne merüljön feledésbe. Hagyatékában lévő feljegyzéseiből tudjuk, hogy 1935-ben ismerkedett meg Molnár Lajos molnaszecsődi körjegyzővel, ... Ettől kezdve naplójában gyakran feltüntette a nála

tett látogatásait.” (Nagy Z. 2008. Csaba József néprajzi munkássága. Vasi Szemle 62(6): 736-747.)

„Tudós volt! Kiváló, igazi, alázatos, szerény, nagy tudású tudós, aki példaképe lehet a mai fiatal nemzedéknek, akit nemcsak a hazában, hanem annak határain túl is ismertek és ismernek, tiszteltek és tisztelnek. Kiváló volt, mint néprajzkutató, mint nyelvész, mint tudománytörténész, mint bibliográfus és nem utolsósorban, mint madarász. Értékes munkásságát szerényen, csendben, egy eldugott falu magányában végezte nagy szívóssággal, pontossággal, alapossággal és lelkiismeretességgel, mely tulajdonságok csak az igazi tudósok sajátjai. Kerülte a csillogást, a feltűnést, a szereplést, pedig belső értékei, tudása, embersége révén ezekre sem lett volna méltatlan. Szerény ember volt! Jóságos, segítőkész”¹ – hallhattuk a búcsú perceiben, s mi, akik sírhantjánál álltunk, éreztük, hogy Horváth Ernő megyei múzeumigazgató-helyettes áradó szavai az igazság kútjából fakadnak.” (Horváth E.1984. Gyászbeszéd Csaba József sírjánál. Vasi Honismereti Közlemények 1: 69.)

Csaba József köszöntése

Meghitt percek tanúja lehettem tegnap Csákánydoroszlón. A gólyafészekkel rakott kis ház gazdáját, a pátriarkai kort megélt, 80 éves Csaba Józsefet köszöntötték barátai, tisztelői.

Öreg thonet-székek kerültek elő, hogy mindenki helyet kapjon, régi vastagfalú üveg poharakba csurgott a bor, hogy a közelből és távolból jöttek koccinthatassanak a jó erőben levő, friss szellemiséggel társalgó házigazdával.

— Megtettem mindent, hogy jól elitkoljam ezt a napot — szabadkozott meghatottan —, de úgy látszik hiába. Elnézést, itt nincs asszony, nekem kell a vendégeket ellátni. Ha én ezt előbb tudom, áttérek a mohamedán vallásra, hogy ne egy, hanem legalább öt feleségem legyen s most kiszolgálhatnának mindenkit — élcelődött az ünneplést.

— Eljöttünk, eljöttek barátaid — emelte poharát Dala József, a Vas megyei tanács közművelődési csoportvezetője. — Pontosabban néhányan tisztelőid közül, mert Neked sok barátod van szerte az országban. Örülünk, hogy jó erőben, jó egészségben találtunk. Zavarban vagyok, mit is mondjak, hogy köszöntsek egy olyan embert, akinek tevékenységét, szerteágazó kutatásait, munkáját alighanem csak a jövő generációi tudják felmérni, értékelni. Tevékeny életed, munkabírásod, derűs életszemléleted számunkra is példa. Folytasd a munkát jó erőben, egészségben.

Dr. Bándi Gábor, a Vas megyei Múzeumok igazgatója — ajándékot adva át Csaba Józsefnek — újabb publikálásokra biztatta a Vas Népe, a Vasi Szemle és a Sa-

vária, a Vas megyei Múzeumok Értesítője olvasói által is jól ismert kutatót.

A helybeliek jókívánságait Szakasits László tanácselnök és Szanyi József, a körzeti általános iskola igazgatója tolmácsolta. De eljöttek és köszöntötték Csaba Józsefet egykori munkatársai, kollégái is.

— Önök túlméretezték ezt az ünneplést — szabadkozott a házigazda. — Amit én tettem, édeskevés. S most, úgy érzem, sokkal tartozom önöknek. Nem tudom, lesz-e időm, erőm ebből törleszteni.

Közben sorra jöttek, érkeztek a vendégek, hogy megszorítsák Csaba József kezét, s további termékeny, alkotó éveket kívánjanak. Régi emlékek, történetek eleve nedtek meg a példás rendben tartott kis szobában, ahonnan messzire, a Rába árterére, azon túl az erdőkre látni. Innen szokta nézni a házigazda kedvenc madarait, a fekete gólyákat, a köcsagokat.

Reméljük, még sokáig! (szelestey)
Fotó: B. S.

„Megtettem mindent, hogy jól eltitkoljam ezt a napot – szabadkozott meghatottan -, de úgy látszik hiába. Elnézést, itt nincs asszony, nekem kell a vendégeket ellátni. Ha én ezt előbb tudom, áttérek a mohamedán vallásra, hogy ne egy, hanem legalább öt feleségem legyen s most kiszolgálhatnának mindenkit. – élcelődött az ünnepelt.” (Vas Népe 1983. június 2., lásd a fenti képet).

Schmidt Egontól (1931-2023) búcsúzunk

Gyurácz József

ELTE, Savaria Egyetemi Központ, Biológiai Tanszék
9700 Szombathely, Károlyi G. tér 4., e-mail: gyuracz.jozsef@sek.elte.hu

J. Gyurácz: To the memory of Egon Schmidt (1931-2023)

The article remembers the Kossuth Prize-winning ornithologist who died in 2023

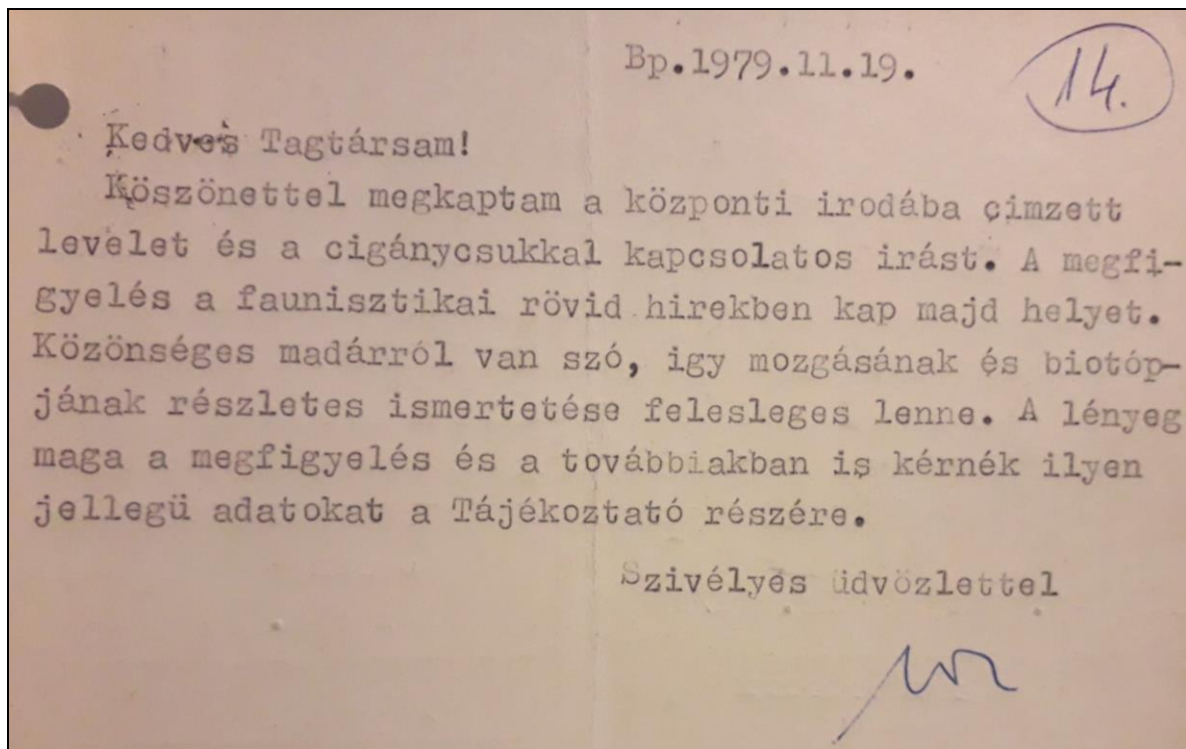
„Mély fájdalommal tudatjuk, hogy 91 éves korában, ma hajnalban elhunyt Schmidt Egon, a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Tiszteletbeli elnöke, Kossuth-díjas író, aki egész életét a madaraknak, a madárvédelemnek és az ismeretterjesztésnek szentelte. Életével mindannyiunk számára példát mutatott természetszeretetből, emberségből, személyiségével természetvédők generációinak nyújtott inspirációt. Schmidt Egon az MME alapító tagja volt, sőt az alakulást előkészítő bizottságban is tevékenykedett. Későbbiekben a Madárgyűűző és Vonuláskutató Szakosztály elnöke és a Budapesti Helyi Csoport elnöke, majd az MME alelnöke lett. Egyesületünk 2012-ben Tiszteletbeli elnökének választotta.”

A fent idézett mondatokat 2023. január 31-én tette közzé az MME az egyesület honlapján.

A hír engem is szomorúsággal töltött el, ismét eltávozott egy példaképünk. Én is ahhoz a madarász nemzedékhez tartozom, amelynek tagjai gyerek- vagy ifjúkorukban nem kerülhették meg Schmidt Egon könyveit, cikkeit. Tudást, élményt és igazodási pontot is nyújtottak ezek az írások. Rám legnagyobb hatást az 1974-ben, a Natura kiadó gondozásában megjelent, „Hová mennek, honnan jönnek vándormadaraink?” című könyve tette. Ebben a művében olvastam először a madárgyűűzés fontosságáról és eredményeiről, láttam először fényképet függönyhálóval megfogott seregélyről, meggyűűzőtt sárszalonkáról, kis poszátáról. A könyv nagyon egyszerű megkerülési térképei is lenyűűgözték, beindították a fantáziámat, hogy majd egyszer én is gyűűzőzhetek, és az általam meggyűűzőött

madarakat is visszafogják valahol a távoli vidékeken, vagy nekem is sikerül majd külföldi gyűrűs madarakat befogni. Az „Erdőn-mezőn nyitott szemmel” könyvének (Natura 1977) első bekezdésének mondataival is nagyon tudtam azonosulni, én is ugyanígy éreztem: „Szeretem a természetet, de legfőképpen az állatokat!... Akkor érzem igazán jól magam, ha kint járhatok a réteken, bolyonghatok a fák között, vagy elgyönyörködhetek a vadvízek ezerarcú életében.”

Az első, Madártani Tájékoztatóba szánt írásomat is neki küldtem el, amire a válasz levelezőlapon meg is érkezett:

Örültem is, meg nem is, hisz nem a teljes írásom jelent meg, csak a megfigyelést közölte a szerkesztő. Viszont utólag Schmidt Egonnak is hálás vagyok, mert csak jó szándékú kritikából tudunk építkezni, ami a szakmai pályánk kezdeti szakaszán igazán fontos. A cigánycsuk akkor valóban gyakori madárfaj volt, napjainkban sajnos már nem. Különös és számomra megtisztelő, hogy az 1979-ben nekem írt sorai után pontosan 30 évvel, a 2009-ben megjelent „Magyar madárvonulási atlaszban” a „Fogóeszközök a madárgyűrés szolgáltatásban” című fejezetet együtt írhattuk.

Schmidt Egon nagy úrt hagyott maga után, a hazai madártan és természetvédelem egy rendkívüli, követendő személyiséggel lett szegényebb. Emlékét nemcsak a madarász társadalom, hanem az egész magyar nemzet őrzi. Isten adjon neki örök nyugodalmat!

Beszámoló a „Chernel nyomában” tanösvény avatásáról és a „Vasi természetvédelmi konferencia 2023” rendezvényről

Gyurácz József

ELTE, Savaria Egyetemi Központ, Biológiai Tanszék
9700 Szombathely, Károlyi G. tér 4., e-mail: gyuracz.jozsef@sek.elte.hu

J. Gyurácz: Report on the Vas County Nature Conservation Conference 2023

The article reports on the opening ceremony of a trail and describes 14 presentations at the conference.

Tömörd az Írottkő Natúrpark legújabb települése. A Föld Napján, 2023. április 22-én avattuk fel a „Chernel nyomában” című tanösvényt, melyet az Írottkő Natúrpark Egyesület készített a Zöld Forrás pályázatuk támogatásával. A tanösvény hat táblája a Tömördi Madárvárta tevékenységét és eredményeit, a tömördi Nagy-tó és az Ablánc-patak völgyének növény – és állatvilágát mutatja be. A táblák szövegét készítette, és a hozzájuk tartozó fényképeket válogatta dr. Gyurácz József (madárvárta), Illés Péter (állatvilág) és Keszei Balázs (növényvilág). Horváth József asztalos és munkatársai telepítették a táblákat. Az avatáson résztvevők délelőtt fél 10-kor gyülekeztek a játszótérnél. Schrott Tamás, az Írottkő Natúrparkért Egyesület elnöke, Illés Péter az egyesület és az MME Vas vármegyei Helyi Csoportjának alelnöke, Báthly Béla Kőszeg város polgármestere és Kollárits Gábor Tömörd község polgármestere köszöntötte az összegyűlt népes társaságot. Horváth József ismertette a táblák elhelyezésének körülményeit. A falutól a madárvártáig vezető tanösvényen végig haladó résztvevőknek Illés Péter és Keszei Balázs ismertette a táblák tartalmát. A madárvártán dr. Gyurácz József fogadta az ide érkezőket, és tájékoztatta őket a madárgyűrésről, illetve annak jelentőségéről, eredményeiről.

Az MME Vas vármegyei Helyi Csoportja és az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság közös szervezésében természetvédelmi konferenciát rendeztünk 2023. november 11-én a kőszegi Bechtold István Természetvédelmi Látogatóközpontban. A konferencia szervezésével kapcsolatos feladatokat Harsányi Krisztián, az ŐNPI Észak-Vasi Tájegység vezetője és Illés Péter, az MME Vas vármegyei Helyi Csoport alelnöke végezte. A rendezvény fő célja az volt, hogy a 2021. évi hasonló rendezvény után ismét lehetőséget adjon a természet iránt érdeklődők számára a személyes találkozásra és az információcserére a megyében folyó természetvédelmi programokról és azok eredményeiről. Dr. Markovics Tibor, az Őrségi Nemzeti Park igazgatójának köszöntője és Bechtold Istvánnal kapcsolatos

bevezető gondolatai után az alábbi előadásokat hallgathatta meg a nagyszámú érdeklődő.

Gyurácz József: A Tömördi Madárvárta legújabb kutatási eredményei, 2022-2023

Németh Csaba: Az őrségi rigászok hagyományos ökológiai tudásának alkalmazása a madárgyűrűzésben

Szentirmai István: Gyakori madárfajok állományváltozásai az Őrségi Nemzeti Parkban 10 év MMM felmérései alapján

Keszei Balázs: Doroszlói-rétek botanikai alapállapota és változásai

Szinetár Csaba: A tiszavirág (*Palingenia longicauda*) és a dunavirág (*Ephoron virgo*) rábai előfordulásai - 2023-as rajzások

Illés Péter: Tíz lábú rákok (*Decapoda*) Vas vármegyében és a Kőszegi-hegységben

Dankovics Róbert: Fali gyíkok (*Podarcis muralis*) Szombathelyen

Harsányi Krisztián: Fokozottan védett ragadozómadarak megtelepedése Vas vármegyében

Kóta András: A fehér gólya (*Ciconia ciconia*) helyzete Vas vármegyében, 2023.

Tóth Sára: Ritka, védett lápi növények ex situ szaporítási lehetőségei és visszatelepítési tapasztalatok az Őrségi Nemzeti Parkban: tőzegeper (*Comarum palustre*), kereklevelű harmatfű (*Drosera rotundifolia*), fehér májvirág (*Parnassia palustris*)

Nagy Dániel: Kaszálógyümölcsösök a természetvédelem szolgálatában - Az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság gyümölcsészeti tevékenységei

Németh Csaba: Rewilding - egy radikálisan új megközelítés a természeti rendszerek helyreállítására

Lukács Renáta: Pogányok szőlőhegy természeti értékei

Czibik Eszter: Mennyit ér egy rét? - új agrártámogatási módszer természetvédelmi szemlélettel

A szekciók levezetőelnöki feladatát dr. Németh Csaba az ŐNPI általános igazgató-helyettese és dr. Szentirmai István az ŐNPI osztályvezetője vállalta. Az előadások után dr. Gyurácz József az MME Vas vármegyei Helyi Csoport elnöke mondta el záró gondolatait, és megköszönte az előadók, valamint a hallgatóság aktív részvételét. A jelenlévők egyetértettek abban, hogy két év múlva további előadók és más témák bevonásával is érdemes lehet megrendezni a konferenciát.

**A Chernel István Madártani és Természetvédelmi Egyesület
munkájának támogatói 2023-ban**

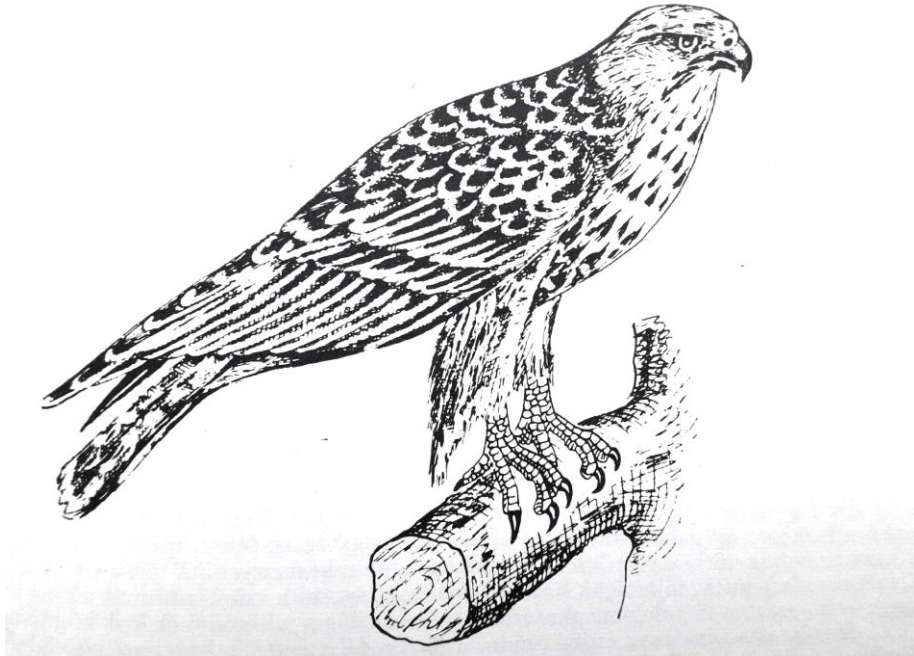
- **Adójuk 1%-át felajánló személyek**
- **Agrárminisztérium, Hungarikum Bizottság**
- **ELTE Savaria Egyetemi Központ, Biológiai Tanszék**
- **Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület**
- **Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság**

KÖSZÖNJÜK!

**Kérjük, támogassa Vas megye természetvédelmét
adója 1%-ával!**

Adószám: 18884351-1-18

**2024. ÉV A KERECSENSÓLYOM (*FALCO CHERRUG*)
VÉDELMÉNEK ÉVE**

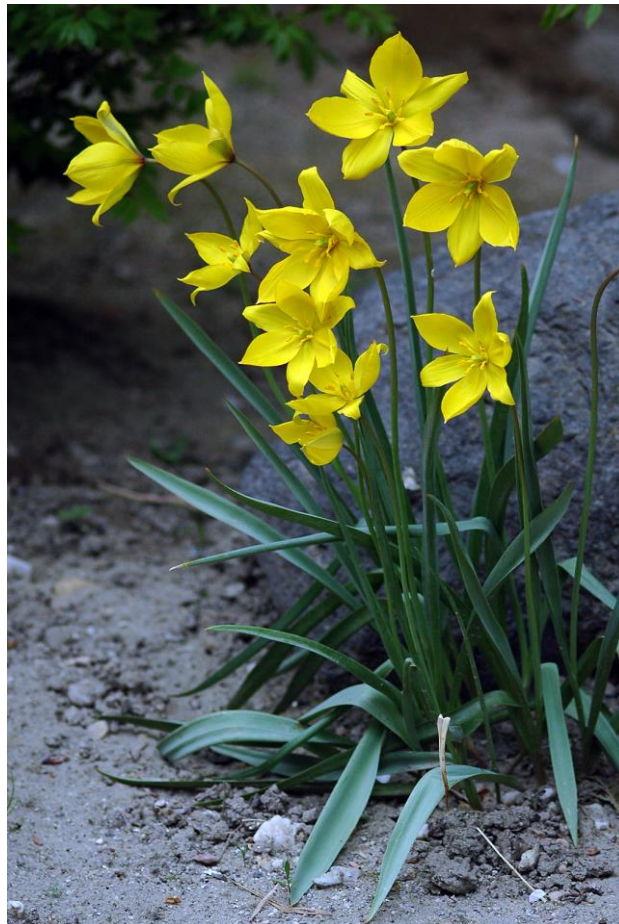
**Magyar Madártani és
Természetvédelmi
Egyesület**

Rajz forrása: Székessy (szerk.) 1958. Magyarország állatvilága XXI.: Madarak

Készült a Balogh és Társa Kft. nyomdájában, Szombathely

1. kép. Agár sisakoskosbor (*Anacamptis morio*) gyarapodó állománya a szárazúzóval gondozott réten. Tömörd 2023. április 27. (Fotó: Gyurácz József)

2. Erdei tulipán Gencsapátiban. (Fotó: Dankovics Róbert)

3. kép. Dunavirág (*Ephoron virgo*) rajzása. Körmend 2023. augusztus 28.
(Fotó: Szinetár Csaba)

4. kép. Tölgy-csipkésposloska (*Corythucha arcuata*) korábban nem tapasztalt tömeges jelenléte. Tömörd 2023. szeptember 23. (Fotó: Gyurácz József)

5. kép. Gyászlepke (*Nymphalis antiopa*), védett lepkefaj.
Tömörd 2023. július 14. (Fotó: Gyurác József)

6. kép. Barna varangynak (*Bufo bufo*) is kiváló szaporodási lehetősége volt idén
a tömördi tóban a magas vízállás miatt. Tömörd 2023. április 18.
(Fotó: Gyurác József)

7. Fakó rétihéja (*Circus macrourus*). Uraiújfalu 2023. szeptember 11.
(Fotó: Borbás Katalin)

8. Kékes rétihéja (*Circus cyaneus*). Uraiújfalu 2023. február 26.
(Fotó: Tóth Kornél)

9. kép. Hamvas rétihéja (*Circus pygargus*). Ostffyasszonyfa 2023. április 16.
(Fotó: Tóth Kornél)

10. Gatyásölyv (*Buteo lagopus*). Ostffyasszonyfa 2022. november 26.
(Fotó: Tóth Kornél)

11. Parlagi sas (*Aquila heliaca*). Uraiújfalu 2023. február 25. (Fotó: Orbán Attila)

12. Parlagi sas (*Aquila heliaca*). Uraiújfalu 2023. március 5. (Fotó: Orbán Attila)

13. kép. Vörös vércse (*Falco tinnunculus*). Uraiújfalu 2023. március 30.
(Fotó: Orbán Attila)

14. kép. Kék vércse (*Falco vespertinus*). Bucsú 2023. május 13.
(Fotó: Kelemen Tibor)

15. kép. Halászsas (*Pandion haliaetus*) Szombathely, Gyöngyöshermán
2023. április 10. (Fotó: Borbás Katalin)

16. kép. Cigányréce (*Aythya nyroca*). Püspökmolnári 2023. szeptember 17.
(Fotó: Tóth Kornél)

17. kép. Nagy bukó (*Mergus merganser*). Táplánszentkereszt, Gyöngyöshermán 2023. április 22. (Fotó: Borbás Katalin)

18. kép. Kis sirály (*Hydrocoloeus minutus*). Táplánszentkereszt, Gyöngyöshermán 2023. április 19. (Fotó: Borbás Katalin)

19. Szerecsensirály (*Ichthyaetus melanocephalus*). Csénye 2023. május 6.
(Fotó: Tóth Kornél)

20. kép. Korallsirály (*Ichthyaetus audouinii*). Ölbő, kavicsbánya
2023. augusztus 6. (Fotó: Tóth Kornél)

21. kép. Korallsirály (*Ichthyaetus audouinii*). Ölbő, kavicsbánya
2023. augusztus 6. (Fotó: Tóth Kornél)

22. kép. Gólyatöcs (*Himantopus himantopus*) és küszvágó csér (*Sterna hirundo*).
Rábapaty, északi kavicsbányató 2023. június 3. (Fotó: Tóth Kornél)

23. kép. BÍbic (*Vanellus vanellus*). Rábapaty, északi kavicsbányató
2023. június 30. (Fotó: Tóth Kornél)

24. kép. Túzok (*Otis tarda*). Pápoc 2023. június 25. (Fotó: Tóth Kornél)

25. kép. Szalakóta (*Coracias garrulus*). Pápac, Kenyeri reptér 2023. július 16.
(Fotó: Tóth Kornél)

26. Szalakóta (*Coracias garrulus*). Pápac, Kenyeri reptér 2023. július 16.
(Fotó: Borbás Katalin)

27.kép. Fehérhátú fakopáncs (*Dendrocopos leucotos*). Velem 2023. március 21.
(Fotó: Tóth Kornél)

28. kép. Kis légykapó (*Ficedula parva*). Kőszegi-hegység 2023. május 26.
(Fotó: Tóth Kornél)

29. kép. Karmazsinpirók (*Carpodacus erythrinus*). Abért-tó 2023. május 26.
(Fotó: Tóth Kornél)

30. kép. Rozsdás csuk (*Saxicola rubetra*). Rábapaty 2023. április 29.
(Fotó: Tóth Kornél)

31. kép. Tüzesfejű királyka (*Regulus ignicapilla*). Körmend 2023. március 14.
(Fotó: Bedőcs Gyula)

32. kép. Fehér gólya (*Ciconia ciconia*) Nemescsóban fiókaként gyűrözött és Afrikában megkerült példánya. Dél-Afrikai Köztársaság, Addo Nemzeti Park 2022. december 29. (Fotó: Jaco Ras)

33. kép. Havasi pityer (*Anthus spinoletta*) gyűrűzött példánya.
Tömördi Madárvárta 2023. október 7. (Fotó: Szegvári Krisztián)

34. kép. Vándorfüzike (*Phylloscopus inornatus*) gyűrűzött példánya.
Tömördi Madárvárta 2023. szeptember 20. (Fotó: Ruff Andrea)

35. kép. Sárszalonka (*Gallinago gallinago*) gyűrűzött példánya.
Tömördi Madárvárta 2023. szeptember 22. (Fotó: Riba Krisztina)

36. kép. Kékbegy (*Luscinia svecica*) gyűrűzött példánya.
Tömördi Madárvárta 2023. szeptember 3. (Fotó: Kalmár Sándor)

37. kép. Jégmadár (*Alcedo atthis*) gyűrűzött példánya.
Tömördi Madárvárta 2023. szeptember 4. (Fotó: Göncz István)

38. kép. Gyurgyalag (*Merops apiaster*) gyűrűzött példánya.
Tömördi Madárvárta 2023. augusztus 14. (Fotó: Kovács Patrik)

39. kép. A II. Tömördi Ifjúsági Biodiverzitás Nap résztvevői. Gyűrűzőasztalnál Lepold Ágnes és Tonya Walsh. Tömördi Madárvárta 2023. március 31.
(Fotó: Szinetár Csaba)

40. kép. Dr. Gyurácz József és Tonya Walsh madarat határoz.
Tömördi Madárvárta 2023. március 31. (Fotó: Szinetár Csaba)

41. kép. Illés Péter és Kollárits Gábor polgármester madárvártás pólót ajándékoz gyerekeknek. Tömördi Madárvárta 2023. április 22. (Fotó: Gyurácz József)

42. kép. Keszei Balázs ismerteti a tanösvény botanikai tábláját. Tömördi Madárvárta 2023. április 22. (Fotó: Gyurácz József)

43. kép. ELTE SEK biológianár szakos hallgatói élőhely-gondozás közben. Tömörd, Kis-tó 2023. május 19. (Fotó: Gyurácz József)

44. kép. Kelemen Tibor madarász sulis foglalkozást tart. Tömördi Madárvárta 2023. május 20. (Fotó: Gyurácz József)

45. kép. Dr. Kóta András fehér gólya (*Ciconia ciconia*) fiókák látványgyűzése közben. Répcelak 2023. június 19. (Fotó: Gyurácz József)

46. kép. A Csányi Alapítvány táborának résztvevői a madárvártán. Tömördi Madárvárta 2023. július 6. (Fotó: Bancsó Sándor)

47. kép. Illés Péter az Asztalkő Fesztiválon. Kőszegdoroszló 2023. szeptember 4. (Fotó: Kiss Krisztina)

48. kép. Az MME Országos Elnöksége, az MME Központ munkatársai, a helyi csoport tagjai. Tömördi Madárvárta 2023. szeptember 9. (Fotó: Vörös Norbert)

49. kép. Európai Madármegfigyelő Napok résztvevői Göncz Istvánnal, a madárvárta állandó munkatársával. Tömördi Madárvárta 2023. szeptember 30. (Fotó: Gyurácz József)

50. kép. A „Vasi természetvédelmi konferencia 2023” résztvevői. Kőszeg 2023. november 11. (Fotó: Németh Csaba)